

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БРИЖАК Н.Ю.

**МЕТОДИКА ГУРТКОВОЇ ТА КЛУБНОЇ РОБОТИ В
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Навчальний посібник

Київ – Логос – 2017

УДК 373/374.091.322(07)

Б87

Рецензенти:

Романишина Л. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Поліщук В. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Мукачівського державного університету
(Протокол № 4 від 17. 11. 2017 року)*

Брижак Н.Ю.

Б87   Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник / Н. Ю. Брижак. – Київ: Логос, 2017. – 126 с.

ISBN 978-617-7442-90-4.

Потенціал дозвілля має великі можливості у соціалізації дітей та підлітків. Актуальність дозвіллевої діяльності обумовлена потребою впровадження інноваційних методів в її організацію. Позакласна робота володіє найбільшим потенціалом для цілеспрямованої дозвіллевої діяльності. У свою чергу позакласна діяльність охоплює всю навчально-виховну роботу в позаурочний час і спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання її творчого самовдосконалення та задоволення потреб дітей і молоді в особистісному та професійному самовизначенні відповідно до їх задатків і здібностей.

У посібнику розкрито теоретичні та методичні засади дозвіллевої діяльності, нормативно-законодавчі документи, що регулюють гурткову роботу в школі та позашкільних закладах, організацію й планування гурткової та клубної роботи, подані орієнтовні робочі програми гуртків (конспекти занять та ін.). Посібник буде корисним для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів, керівників гуртків та клубів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, заступників директорів з виховної роботи, класоводів, учителів-предметників та учнів.

УДК 373/374.091.322(07)

ISBN 978-617-7442-90-4

© Брижак Н.Ю., 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОЗВІЛЛЯ ТА ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Поняття «дозвілля»: історико-педагогічний підхід	9
1.2. Принципи та функції організації дозвілля школярів	15
1.3. Особливості змісту, методів та форм культурно-дозвіллевої діяльності школярів	19
Список рекомендованих джерел	26
Запитання та завдання для самоконтролю	27
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	29
2.1. Поняття позакласної та позашкільної роботи в освітньому процесі	29
2.2. Гурткова робота як одна з форм позакласної та позашкільної роботи	32
2.3. Мета, завдання та функції гурткової роботи	35
2.4. Принципи і методи організації та проведення гурткової роботи	36
2.5. Форми організації гурткових занять	43
2.6. Особливості професійної діяльності керівника гуртка	47
2.7. Характеристика системи гурткової роботи	52
Список рекомендованих джерел	56
Запитання та завдання для самоконтролю	56
РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ КЛУБНОЇ РОБОТИ	58
3.1. Сутність, основні принципи діяльності та завдання клубів як самодіяльних об'єднань	58
3.2. Типи шкільних клубів. Клубна година	66
Список рекомендованих джерел	75
Запитання та завдання для самоконтролю	75
ПІСЛЯМОВА	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ГЛОСАРІЙ	83
ДОДАТКИ	85
Додаток А Посадова інструкція керівника гуртка	85
Додаток Б Основні вимоги до авторських і адаптованих програм	88
Додаток В Зразок оформлення календарно-тематичного плану	93
Додаток Г Журнал планування та обліку роботи гуртка	96
Додаток Д Портфоліо практичних та методичних матеріалів для	

	організації дозвілля у загальноосвітніх та позашкільних закладах	98
Додаток Е	Соціальний паспорт гуртка	111
Додаток Ж	Схема звіту керівника про роботу гуртка	112
Додаток З	Журнал інструктажу з техніки безпеки, пожежної безпеки, правил вуличного руху	113
Додаток И	Положення, програми, плани роботи клубів	115
Додаток К	Приклади клубних годин для учнів початкової школи	123

ПЕРЕДМОВА

Орієнтація України на інтеграцію в європейський освітній простір актуалізувала сучасні міжнародні тенденції у сфері освіти та поставила на перший план формування належної загальної культури і духовності особистості. Сьогодні теоретичні та практичні аспекти організації дозвілля дітей та підлітків не втратили своєї актуальності, а навпаки підсилюються тими протиріччями, які виникають через відсутність системної діяльності в цій сфері в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Потенціал дозвілля, насамперед, окреслює великі можливості для розвитку моральних та духовних якостей школярів, дозволяє дітям заповнити певний дефіцит позитивних моральних орієнтирів, яких їм не вистачає.

Вагому роль в організації дозвіллевої діяльності відіграє позакласна робота та позашкільна освіта, які, здебільшого, передбачають гурткову та клубну роботу. У відповідності до Закону України «Про освіту» (Ст. 38, П. 1), позашкільна освіта і виховання становлять невід'ємну частину структури освіти і спрямовуються на розвиток здібностей талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. У процесі свого історичного розвитку позашкільна освіта і виховання набули певного досвіду, престижу і на сьогодні сформувались як невід'ємна частина цілісної системи освіти в Україні.

Позакласна робота, в значній мірі, бере свій початок на уроці та є її логічним продовженням. Позакласна діяльність займає значне місце в житті учня, тому необхідно допомогти правильно організувати її, щоб час був розумно використаний для відпочинку, заняття улюбленою справою. Чим досконаліші методи діяльності педагогів у гуртках, шкільних клубах, клубах за інтересами, аматорських об'єднаннях, громадських організаціях, наукових товариствах, тим легше діти можуть набути корисних для подальшого умінь, навичок та суттєво розширити свій кругозір.

Необхідними умовами системної організації вільного часу школярів виступають виважені підходи до організації системи виховної діяльності в позашкільному середовищі, за місцем проживання. Педагоги повинні використовувати різноманітні методи і форми виховної роботи, активно та системно вивчати інтереси, здібності, задатки, потреби і запити дітей. Гурткова та клубна робота повинна носити практичну спрямованість та бути зосереджена на задоволення інтересів дітей. Позашкільні навчальні заклади за місцем проживання повинні формувати у дітей та підлітків уміння і навички самостійної організації свого дозвілля.

Для того, щоб забезпечити всебічний розвиток здібностей і талантів дітей, учнівської молоді, здійснити максимально повне задоволення їх інтересів і духовних запитів, майбутнім педагогам під час навчання у ВНЗ необхідно оволодіти методикою колективного творчого виховання, в основі якої лежать педагогічні ідеї А. Макаренка, С. Шацького, В. Сухомлинського. «У кожного учня, – підкреслив В. Сухомлинський, – є задатки якихось здібностей. Ці

здатки як порох, і щоб їх запалити, потрібна іскра». Науковці констатували вплив на процес соціалізації особистості всіх суспільних відносин (виробничих, ідеологічних, правових, моральних, сімейних тощо), однак, вагома роль все ж була віддана системі освіти. Зокрема, було доведено, що можливості для всебічного розвитку школярів у позакласний час дуже широкі, а здібності й нахили – багатогранні. Виходячи з цього, педагоги, які працюють з дітьми, повинні уміти відкривати й розвивати здібності своїх вихованців.

Відтак, в освітньому процесі ВНЗ особливого значення набуває професійна підготовка, яка здатна дати майбутнім учителям можливість зрозуміти складність і багаторівневність дозвілля, забезпечити цілісність і системність роботи в гуртках та клубах у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Сучасний педагог має поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й мати практичні уміння для організації змістовної та цікавої діяльності гуртків та клубів. Актуальність гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах обумовлюється самою сутністю обраної професії вчителя, в якій дуже яскраво проявляється гуманістична спрямованість, що передбачає наявність у професіоналів таких якостей, як добросердечне ставлення до учнів, розуміння особливостей організації дозвіллевої діяльності.

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Методика гурткової та клубної роботи», яка розроблена відповідно до Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), Закону України «Про позашкільну освіту».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є гурткова та клубна робота.

Метою курсу «Методика гурткової та клубної роботи» є формування у студентів знань та методичних навичок з організації та проведення гурткової та клубної роботи у загальноосвітніх та в позашкільних навчальних закладах.

Завданням курсу є:

- формування сучасних теоретичних та методичних знань з організації гурткової та клубної роботи у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах;

- формування цілісного уявлення про організаційні аспекти гурткової та клубної діяльності;

- ознайомлення студентів з особливостями функціонування гуртків та клубів різної спрямованості;

- забезпечення умов для усвідомлення студентами методики організації змістовного дозвілля учнів;

- ознайомлення студентів з перевагами гурткової та клубної роботи у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

У результаті вивчення курсу студенти повинні *знати*:

- основні завдання та принципи організації клубної та гурткової діяльності;
- профільне спрямування та види гуртків у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах;

- специфіку змісту, форм і методів роботи керівника гуртка, клубу;

- методику організації позакласної роботи та додаткової освіти школярів;

- методичні аспекти керування клубною та гуртковою діяльністю у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

вміти:

- змістовно організовувати дозвілля дітей та підлітків;
- планувати роботу гуртка та клубу в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах;
- творчо користуватися методами та формами організації гурткової та клубної роботи;
- організувати учнів для проведення колективно-творчої роботи на заняттях гуртка чи клубу;
- творчо використовувати отримані знання при розв'язуванні ситуаційних завдань;
- використовувати науково-методичні дані з методики організації клубної та гурткової роботи;
- організувати позакласну роботу дітей різного віку, підготувати проект клубу чи гуртка,
- активізувати навчально-творчу діяльність дітей та підлітків.

Отже, запропонований навчальний посібник спрямований на допомогу студентам в опануванні теоретичними знаннями та формуванні практичних умінь і навичок при вивченні навчальної дисципліни «Методика гурткової та клубної роботи», яка у структурно-логічній схемі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи вивчається після таких навчальних дисциплін, як «Педагогіка» (Дидактика», «Теорія і методика виховання»), «Психологія загальна та вікова», «Основи краєзнавства», «Педагогічні основи роботи з обдарованими дітьми», «Педагогічні основи роботи з дитячими колективами», «Організація та проведення позакласних заходів у початковій школі», «Теорія та методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями», методик навчання освітніх галузей початкової школи та педагогічної практики (позакласні виховні заходи), а також створює теоретико-методичну базу для вивчення дисципліни «Соціальна педагогіка».

Беручи до уваги наведені аргументи, матеріал у посібнику викладено так, щоб він був зрозумілим та ефективнішим для сприйняття студентами. Для цього використано окремі методичні прийоми: найважливіші визначення в тексті виділено іншим шрифтом, ключові поняття і терміни винесено в глосарій.

У виданні описано теоретичні та практичні основи формування теоретичних знань та практичних умінь і навичок організації дозвілля засобами гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, які будуть корисні студентам для удосконалення їх загальної готовності до професії вчителя. Особлива увага приділяється вивченню організації змістовного дозвілля учнів, розглядаються методичні аспекти гурткової роботи в загальноосвітній та позашкільних навчальних закладах. Навчальний посібник містить список літератури, який відображає основні публікації науковців і практиків у зазначеному аспекті, глосарій та додатки.

Усвідомлюючи складність порушеного питання, автор не претендує на повноту його висвітлення. Певні позиції, які представлені у навчальному посібнику, носять дискусійний характер, тому автор прийме поради і критичні зауваження читачів та внесе необхідні корективи у наступному виданні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОЗВІЛЛЯ ТА ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття «дозвілля»: історико-педагогічний підхід

Дозвілля дає можливість особистості розвивати чимало сторін своєї постаті у творчому контексті. У сьогоdnішній динамічний час можливості заповнення вільного часу для дітей та підлітків є практично невичерпні. Однак, з практичної сторони, дитині доволі важко знайти таку діяльність, яка б на дозвіллі приносила не лише задоволення, а й сприяла б удосконаленню і максимальній самореалізації. Нині теоретико-практичні аспекти дозвілля та його організації потребують виважених психолого-педагогічних підходів з боку педагогічних кадрів. У цьому контексті перед ВНЗ постало завдання професійної підготовки нової плеяди педагогів, здатних сприяти духовному, культурному та моральному розвитку підростаючого покоління, а також забезпечувати організацію його соціально позитивного дозвілля у позакласній та позашкільній роботі. Майбутні учителі за час навчання повинні опанувати загальні теоретичні та практичні змістові підходи до компетентної освітньо-дозвіллевої діяльності.

Для того, щоб майбутній фахівець умів свідомо та цілеспрямовано використовувати отримані теоретичні знання та практичні уміння і навички при організації дозвілля, насамперед, необхідно визначитися із змістом основних наукових дефініцій. Виходячи з того, що наукова категорія «дозвілля» є вихідною та посідає профілюючу роль у характеристиці дозвіллевого простору дітей та підлітків, доцільно детально розглянути сутність і визначити основні підходи науковців до змісту дозвілля.

Вихідним вважаємо подане тлумачення у педагогічному словнику С. Гончаренка [13]. *«Дозвілля – вільний від обов'язкової діяльності час. Використовуючи години дозвілля для ігор, читання, праці, занять спортом, мистецтвом, технікою, дитина розвивається морально, розумово й фізично. Активне, розумне дозвілля – важливий засіб збереження та підвищення працездатності. Організація дозвіллевої діяльності – одне з найважливіших завдань школи, позашкільних установ, громадських організацій, сім'ї».* [13, с. 100].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови [8] зазначено, що дозвілля можна розглядати як частину неробочого часу, що залишається у людини за вирахуванням непорушних, необхідних витрат.

У підручнику «Дозвіллезнавство» за авторством В. Бочелюк [7] наведено таке визначення: «дозвілля являє собою сукупність різних видів діяльності, якими індивід займається за власною волею: відпочинок, розваги, підвищення майстерності, світа, участь у житті суспільства тощо» [7, с. 3].

Автори навчального підручника «Педагогіка дозвілля» А. Воловик та В. Воловик зазначають, що «дозвілля – це час, що залишається у людини після реалізації усіх видів діяльності, продиктованих зовнішньою доцільністю» [11, с. 34]. Інтерпретуючи це визначення, розглядаємо дозвілля у якості того

часового періоду, який є вільним від обов'язкових справ та відведений для відпочинку.

Проведений аналіз наукової психолого-педагогічної, спеціальної та довідково-енциклопедичної літератури дозволяє констатувати, що поняття «дозвілля» у найбільш загальному сенсі фіксує реальність особливої сфери життєдіяльності людини. Було встановлено і той факт, що дозвілля має доволі тривалу історію свого походження. Для повноти висвітлення терміну «дозвілля» як наукової категорії, доцільно розглянути основні історичні аспекти становлення дозвілля та проаналізувати підходи до його організації в конкретний історичний період.

Період неоліту (VI – III тис. до н.е.) був тим найпершим періодом, коли з'явилися згадки про феномен «вільного часу», форми його організації у вигляді свята. Такий підхід дозволив внести у соціальне життя елементи часової упорядкованості, а також подарував культурні форми спілкування у вільний від роботи час.

У стародавньому світі, а також у період античності наукова категорія «дозвілля» вживалася для означення та характеристики специфіки невиробничої сфери життєдіяльності людини. У цьому розумінні термін «дозвілля» першим використав Конфуцій. Давньокитайський філософ вважав за доцільне структурувати час у двохфазному вимірі. Причому, перша фаза – це фаза праці, а друга фаза була часом відпочинку.

Всебічне теоретичне обґрунтування сутності та змісту дозвілля, з соціальної точки зору, вперше було представлено у праці Платона під назвою «Закони» [38, с. 125]. Зокрема, як довів Платон, вільні громадяни його держави мають право проводити своє життя відпочиваючи. Головним чином це повинні бути певні святкові дійства та спортивні змагання. Високо цінувалися у той час хороводи та пісні. Свято, на думку Платона, розглядається як доволі важливий засіб, що використовується з метою належного виховання підростаючого покоління. Через традиції свят молоді люди можуть легко засвоїти основні вимоги поведінки, вивчити закони держави. Платон розглядав у якості найбільш ефективних чинників свят та відпочинку пісні та забави, ігри і танці.

Вагомий внесок у визначення сутності та дослідження змісту «дозвілля» вніс Аристотель, який активно пропагував теорію вільного часу. У баченні філософа, дозвілля повинно посісти вагому роль у розкритті творчого потенціалу особистості. Дозвілля, на його думку базується на задоволенні, воно опирається на досягненні блаженства та щастя.

Досить цікавим та неординарним вважаємо підхід до сутності дозвілля, який запропонував Цицерон. Зокрема, у тлумаченні філософа, дозвілля є важливим чинником формування людської особистості у будь-якому віці. Саме Цицерон дослідив, що характер і зміст дозвілля неоднаковий і несхожий у людей різного віку. Філософ акцентував увагу на тому, що для кожного вікового періоду даний свій термін, тому, не треба гаяти час.

Епоха Відродження була найяскравішим періодом людської історії. Тоді було внесено новий зміст у поняття часу і суттєво розширено горизонт

дозвіллевої діяльності у період вільного часу. Науковцями того періоду час бачився як дорогоцінна річ, володіти якою означає «окультурюватися» та пізнавати нове, розширюючи свій власний кругозір. Саме в епоху Відродження суттєво змінюється розуміння цінності часу, виникає усвідомлення потреби у прогнозуванні власної діяльності, власної долі. Людина намагається самостійно організувати власний відпочинок. Отже, напрацювання філософів епохи Відродження розглядаємо як один із перших наукових елементів розгляду дозвілля, однак чіткої системи щодо організації дозвілля дітей на той час ще не було створено.

Доволі неординарні погляди щодо розгляду теоретичних та практичних питань раціонального проведення вільного часу висвітлював у «Повчанні дітям» видатний діяч Київської Русі Володимир Мономах. Зокрема, він наполегливо радив дітям не лінуватись, а трудитись, добро творити, старших поважати, рано вставати, Бога та Сонце прославляти, в полудень відпочивати [39; с.30-31].

Характерно й те, що у філософських працях, опублікованих в Україні у XVI-XVIII століттях також відображено креативні та неординарні ідеї, які безпосередньо пов'язані із розумінням сутності вільного часу та дозвілля, а також присвячені характеристиці ролі феномену «дозвілля» для становлення особистості. Зокрема, Г. Сковорода доводить, що дозвілля перебуває у безпосередньому взаємозв'язку із відпочинком, а тому його можна розглядати як антитезу до трудової діяльності людини [47, с. 173]. Подібну позицію задекларував і М. Грушевський. Саме з аналізу його праць стає очевидним той факт, що в Україні сутність наукової дефініції «дозвілля» виходила далеко за межі його визначення як «вільного часу». М. Грушевський переконливо доводить, що, оскільки дозвіллю надавалося ще й просторове значення, воно обумовлює різні сфери людської діяльності.

Лише починаючи з XIX ст., у наукових дослідженнях проблем життєдіяльності суспільства з'являються системні та цілісні роботи філософів, у яких із різних методологічних позицій обґрунтовується теорія вільного часу та вивчається активна діяльність щодо проведення дозвілля. Так К. Маркс вільний час і дозвілля називав суспільним багатством, що дає людині можливість максимально повно розкрити себе, проявивши при цьому усі здібності та таланти. Зокрема, у баченні К. Маркса, під час педагогічно виваженого підходу до організації культурно-дозвіллевої діяльності необхідно здійснювати постійний та цілеспрямований позитивний вплив на становлення особистості, а також створювати необхідні умови для розвитку задатків, смаків, інтересів та уподобань [62]. Нам імponує позиція Р. Шопенгауера [62], який називав дозвілля «віденцем людського існування». Згідно з його позицією, «тільки дозвілля робить людину повним володарем свого «Я»».

В умовах сьогодення в багатьох країнах світу поняття «дозвілля» визначається, передусім, як та «частина позаробочого часу, що залишається у людини після виконання непорушних позавиробничих зобов'язань (прихід на роботу, з роботи, сон, приймання їжі та інші види побутового обслуговування)»

або як «вільний від роботи час» [12, с. 14]. Сучасні дослідники доволі часто наукову категорію «дозвілля» ототожнюють з терміном «вільний час», який розглядається як «частина позаробочого часу, що залишається після необхідних витрат часу на задоволення потреб людини» [12, с. 36].

Зупинимося на висвітленні наукових позицій фахівців, які внесли вагомий вклад у дослідження різноманітних аспектів проблеми дозвілля. Зокрема вивчення напрацювань з історії педагогіки переконливо засвідчує, що дитяче дозвілля було в центрі уваги педагогів-класиків ще в ХІХ столітті. У цей період фахівці з'ясували провідну роль раціонального організованого дозвілля у підвищенні ефективності навчально-пізнавальної діяльності дітей шкільного віку. Було також доведено виховне значення вільного часу й відпочинку у всій освітній системі. Зокрема, досить високо цінував відпочинок дітей К. Ушинський. Науковець був переконаний у тому, що відпочинок повинен бути змістово-діяльним. К. Ушинський наголошував на тому, що «...коли людина залишається без роботи в руках і без думки в голові, то саме в ці хвилини псується і голова, і серце, і моральність» [57, с. 143]. Одним із найбільш ефективних засобів, що доцільно використовувати під час організації дитячого відпочинку педагог вважав фольклорну спадщину ігор та казки.

Вагома роль для розвитку особистості дитини, у баченні С. Русової, належала організації дозвілля й ефективності використання вільного часу дітей. Авторка була переконана у тому, що для школярів особливо корисними є ігри-забавки. «Коли дитина грається, - писала вона, – то уся захоплюється своєю забавкою, живе нею, віддає їй творчу енергію» [45, с. 28]. У своїх працях С. Русова сформулювала методичні рекомендації педагогам, які працюють із дітьми під час їх дозвілля. Ці методичні розробки не втратили своєї цінності й у наші дні. Так, найбільш важливими серед порад С. Русової [45, с. 56–69] є те, що, по-перше, ігрова діяльність повинна проводитись з ініціативи дітей; по-друге, необхідно постійно збагачувати знання дітей ігровим матеріалом; по-третє, гра повинна бути добре пояснена педагогом, мати чіткі та зрозумілі правила; по-четверте, найкориснішими для здоров'я дітей є ігри, які проводяться на свіжому повітрі; по-п'яте, в систему ігрових занять дитину необхідно вводити послідовно, починаючи від простих, і лише згодом ускладнювати; по-шосте, у дитячих ігрових забавах повинні бути подані різні за характером ігри. Окрім ігрової діяльності у публікаціях С. Русової особливу увагу приділено організації та проведенню народних свят. Так, у зимовий період педагог радила влаштовувати вечори колядок, організовувати вертепи, весною доцільно провести день посадки дерев, а для дітей - свято першої сійки, започаткувати вечорниці, де звучатимуть веснянки. Саме таким чином діти будуть знати традиції та звичаї своїх батьків. З цього приводу С. Русова наголошувала на тому, що «в кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне із загальнокультурним і давати щось естетичне, прекрасне, радісне, веселе» [45, с. 73].

Отже, впродовж ХХ століття наукова категорія «дозвілля» була предметом не тільки філософського аналізу, а й низки цікавих соціологічних, культурологічних, соціально-психологічних і соціально-педагогічних

досліджень. Доволі ґрунтовно проблематика змістової наповненості та педагогічної організації дитячого дозвілля була розроблена у публікаціях С. Шацького. Зокрема, науковець бачив дозвілля красивим та яскравим, що мало образне забарвлення, тоді як сірість та буденність життя для дитячого віку є «справжньою отрутою». «Дітям дуже важко стримувати тиск безрадінних умов, які їх оточують, для них майже неможливо нормально поводитися. Діти відчують щось на зразок хвороби, якщо в їх житті нема гри, швидких рухів, калейдоскопу справ і можливостей прикласти свої сили» [64, с. 281]. Труднощі, які відчують діти у задоволенні своїх бажань та неможливості максимально повно реалізувати інстинкти творчості С. Шацький назвав «дитячим безробіттям» [64, с. 284].

Необхідність впровадження педагогічно виважених підходів до організації позакласної виховної роботи дітей шкільного віку перебували у центрі уваги А. Макаренка [30]. У його працях було започатковано *«теорію раціональної організації вільного часу та дозвілля дітей і учнівської молоді»*. Зокрема, відомий педагог переконливо доводив, що в роботі зі школярами необхідно «гармонійно поєднувати навчання, працю, активний відпочинок, розваги та інші види діяльності під час дозвілля» [30, с. 373].

Нові соціальні запити тогочасного радянського суспільства вимагали розробки інноваційної на той час моделі позашкільної виховної роботи. З цією метою й було створено системний підхід В. Сухомлинського [51] до організації дозвілля. Науковець вважав за доцільне перед загальноосвітньою школою поставити два основних завдання: 1) давати учням глибокі знання; 2) постійно піклуватися про здоров'я учнів. Причому виконання другого завдання видатний педагог вважав найважливішим у діяльності педагога. Звідси на перший план виступає потреба в організації дозвілля у вигляді активного відпочинку дітей. Педагогом охарактеризовано основні форми організації дозвілля. До найбільш перспективних було віднесено шкільні свята, ігри, заняття спортом і художньою творчістю. Науковець довів, що великий потенціал мають туристичні походи, екскурсії, виставки квітів. Дітей необхідно залучати до активної роботи на пришкольній ділянці, озеленення та облаштування зимового саду. Усі ці форми дозвіллевої діяльності, на думку В. Сухомлинського, не лише заповнюють вільний час школярів, але й розглядаються як доволі ефективний засіб виховання доброти, краси почуттів, людяності, естетичних смаків [51].

Особливо плідними у вирішенні проблем організації дозвілля дітей шкільного віку науковці вважають 80-ті роки ХХ ст. Саме в цей період вийшли у світ наукові публікації, які безпосередньо стосуються аспектів цілісного та комплексного підходу до активізації як шкільної, так і позашкільної виховної роботи. Науковці вивчали потенціал організації дозвіллевої роботи для розвитку психолого-педагогічних характеристик вікових періодів дітей та потенціал дозвілля у задоволенні потреб дітей та підлітків. Почалася плідна праця педагогів над розробкою ефективних моделей соціальних інститутів, які доцільно впроваджувати у дитяче дозвілля. Як наслідок такого стану речей, ще на початку 90-х років ХХ ст. в Україні система навчально-виховного процесу

стала будуватися на основі інноваційних засад особистісно - орієнтованого підходу. Основний акцент під час організації дозвілля школярів було зроблено на використання спадщини українського народу, використанні українських традиції та звичаїв. До уваги також були взяті принципи полікультурного виховання та кращі світові традиції з організації дозвілля.

У публікаціях Ф. Махова, Н. Сердюкова акцентовано увагу на тому, що дозвілля є категорією часу і його *структура* складається із інтегральних видів діяльності. Серед найбільш вагомих науковці виокремлюють наступні:

- *інформаційно-комунікативну діяльність* (перегляд телепередач, слухання радіо, читання);

- *задоволення культурних потреб та запитів;*

- *активні форми відпочинку та дозвілля;*

- *пасивні форми проведення відпочинку;*

- *різні форми розваг та витрати часу на пересування* [54, с. 22-23].

У середині ХХ ст. прослідковується чіткий зв'язок між описом його структури і обсягів та наповнення вільного часу. Зокрема, Г. Карпов [22] вважав, що дозвілля завжди повинно бути чітко організованим. Воно має стимулювати учасників клубної роботи до змістовних, високо культурних занять, повинно розвивати їх власну активність. Тобто, організація дозвілля на основі широкої народної самодіяльності має складати основу природної культурно-дозвіллевої діяльності населення.

Розглядаючи феномен дозвілля у широкому соціокультурному та соціально-історичному контексті, відомий український соціолог дозвілля Н. М. Цимбалюк визначає, що «дозвілля виступає соціокультурним резонатором змін загальної соціальної системи і всіх підсистем суспільства і є певним відображенням можливостей його розвитку, виявленням його життєздатності. Воно доповнює уявлення про соціальний образ суспільства, допомагає зрозуміти міру його духовності і перспективності» [63, с.6].

Так, наприклад, відомий дозвіллезнавець В. Піча визначає: «Під дозвіллям розуміємо сукупність занять, за допомогою яких відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил людини. Але час дозвілля — це і час розвитку особистості. До нього можна віднести: 1) індивідуальне споживання культури (читання книг, журналів, газет, прослуховування радіо, перегляд телепередач тощо); 2) публічно-видовищне споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ та ін.); 3) спілкування (із членами сім'ї, родичами, сусідами, друзями тощо); 4) фізичні заняття (ранкова та вечірня гімнастика, водні процедури тощо); 5) розваги та ігри, які сприяють зняттю розумового й фізичного напруження, створенню доброго настрою; 6) пасивний відпочинок (прогулянки без певної мети, спокій, зміна напруженості врівноваженістю та ін.); 7) заняття, які можна вважати явищами антикультури (зловживання алкоголем, хуліганство, злочинність, наркоманія, азартні ігри, безцільне «вбивання» часу — як розбещений спосіб відпочинку)»[37].

Отже, в узагальненому баченні **дозвіллям** вважаємо **час, який вільний від праці у сфері громадського виробництва, від відтворення людиною всіх своїх**

функцій у межах домашнього господарства і соціальних відносин. У цьому контексті дозвілля спрямоване на активізацію людської діяльності та охоплює сферу відтворення людських продуктивних сил, сприяє розвитку творчих здібностей людей, допомагає утвердженню здорового способу життя. У педагогічному розумінні *дозвілля* розглядаємо у якості *важливого засобу збереження та підвищення працездатності, що являє собою сукупність різних видів діяльності, якими особа має можливість займатися за власною волею (відпочинок, розваги, тощо).* Дозвілля характеризується добровільністю вибору різних форм, демократичністю, емоційною насиченістю, передбачає можливість поєднання фізичної, інтелектуальної, творчої, виробничої, ігрової та інших видів діяльності. Саме дозвілля здатне об'єднати в єдине ціле відпочинок і працю.

1.2. Принципи та функції організації дозвілля школярів

У процесі узагальнення напрацювань сучасних науковців, присвячених дослідженню проблем виховання та формування культури дозвілля дітей, встановлено, що автори розкрили лише окремі аспекти, які стосуються визначення сутності й специфіки феномена дитячого дозвілля. Фахівці досліджували найбільш ефективні форми і методи його організації в нових соціокультурних умовах розвитку нашого суспільства. Нині виникла необхідність розглянути ґрунтовніше проблему зайнятості дітей у позаурочний час, вихідні та святкові дні та на канікулах як єдину поліфункціональну систему, що охоплює простір організації їхнього вільного часу та дозвілля.

На основі семантичного аналізу наукових публікацій А. Воловик [11], Г. Олійник [34], В. Пічи [37] можна зробити висновок, що *дозвілля школярів* будемо розглядати *як вільний від обов'язкових навчальних занять час, який використовується ними для ігор, занять мистецтвом, технікою, прогулянок і спорту, читання та іншими видами діяльності на власний розсуд.* Дозвілля школярів – це сфера, в якій вони мають змогу виступити в нових для себе ролях, які кардинально відмінні від сімейних та шкільних. На основі дозвілля школярі можуть цілеспрямовано розкрити свої природні потреби в свободі та незалежності та через активну діяльність та максимально повно самовиразитися.

У трактуванні феномена «*організація дозвілєвої діяльності дітей*», хоч і відсутня єдність думок, однак науковці виходять з того, що це: *управління вільним часом школярів шляхом створення умов, які забезпечують вільний вибір форм та засобів проведення вільного часу, відповідно їхнім різнобічним інтересам і потребам; надання можливості кожній особистості активно проявити себе, виявити ініціативу, що особливо сприяє формуванню в них духовності, національної свідомості, загальнолюдських якостей, а також розвитку творчих здібностей.*

Організуючи дозвілля, педагог має дотримуватися певних **принципів**. Принципи становлять теоретичні, соціальні, культурні, політичні, організаційні засади, на яких ґрунтується дозвіллева діяльність, а саме:

- природодоцільності;
- самодіяльності та ініціативи;
- індивідуалізації дозвіллевої діяльності;
- врахування реального оточуючого світу, включення в нього дітей;
- виявлення і розвиток інтересів, потреб дітей у різних видах діяльності (трудовій, спортивній, художній, екологічній, самообслуговуванні).

І. Петрова [36], на основі дослідження дозвілля у зарубіжних країнах виділяє ще такі принципи, як:

- *системність* як цілеспрямована організація дозвіллевої діяльності з метою раціонального використання вільного часу, розвитку соціальної активності та індивідуальної ініціативи дитини, відволікання її від асоціальної поведінки;

- *добровільність* як відсутність регламентації з боку дорослих, вільний вибір особою дозвіллевих занять;

- *диференціація* як врахування особливостей дітей, їх інтересів, статевих ознак, рівня духовного розвитку;

- *доступність* дозвіллевих послуг як задоволення потреб і запитів клієнтів дозвіллевого закладу, систематичне вивчення їхніх бажань, прогнозування розвитку дозвіллевої сфери;

- *відповідність* дозвіллевих послуг соціально-демографічним, економічним, культурно-освітнім, політичним умовам.

Перераховані принципи спрямовані на розв'язання відразу декількох завдань: з однієї сторони – їх застосування забезпечить довіру та відкритість, з іншої – продемонструє етичні і культурні цінності, які необхідно реалізовувати під час дозвілля.

Нині науковцями [7; 12; 37] визначено чотири основні **ознаки**, які притаманні дозвіллю школярів, а саме:

- 1) у виборі дозвілля особа володіє свободою вибору дозвіллевої діяльності;

- 2) школярі беруть добровільну участь у дозвіллевій діяльності;

- 3) дозвілля спрямоване на задоволення бажання отримати втіху та радість від участі у дозвіллевій діяльності;

- 4) дозвіллевої діяльності притаманна компенсаційність, самодостатність і самоцінність.

На основі проведеного аналізу напрацювань науковців [1; 14, 37; 66] було виокремлено **види діяльності** школярів під час дозвілля. До них віднесено:

- індивідуальне використання (читання художньої літератури, преси, прослуховування радіо, перегляд телепередач);

- публічно-видовищне використання (концертних залів, відвідування театрів, спортивних видовищ);

- спілкування (з членами сім'ї, родичами і товаришами);

- спортивна діяльність і туризм;

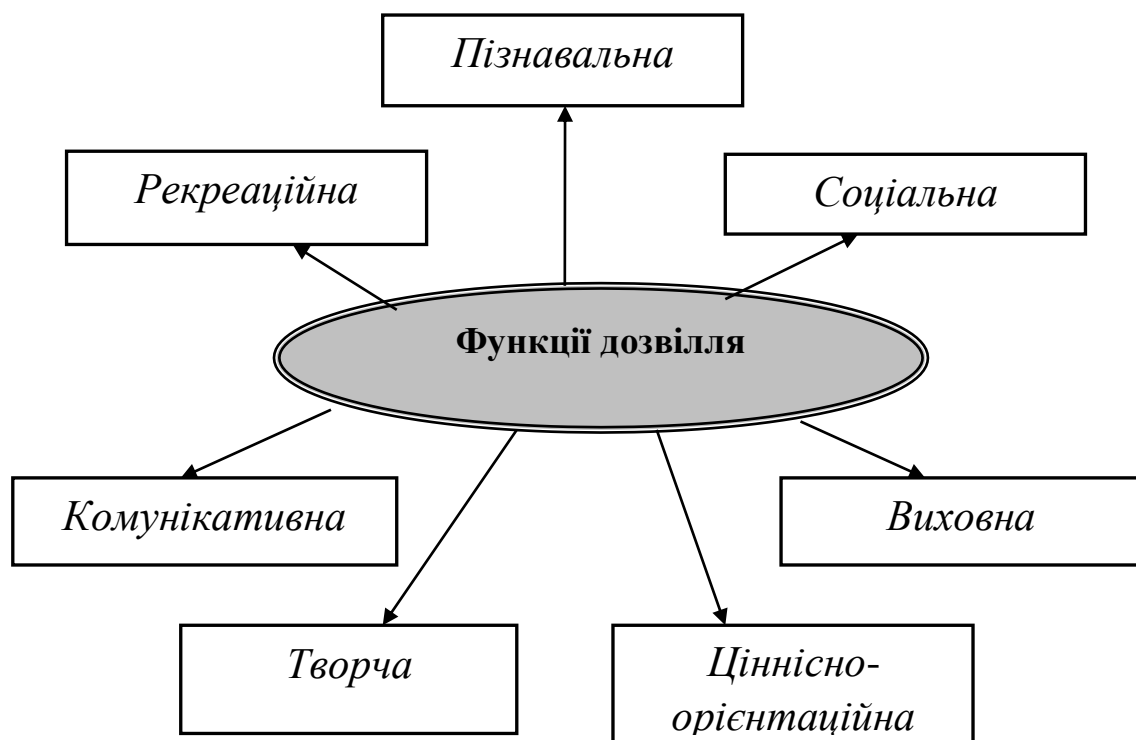

- заняття фізичними вправами (активні спортивні ігри, забави ранкова зарядка);
- пасивний відпочинок (перегляд телепередач, комп'ютерні ігри);
- антикультурні явища (вживання алкоголю, наркотиків, хуліганство);
- суспільно-політична і громадська діяльність;
- аматорська і творча діяльність.

Очевидно, що у наведеному вище списку тих видів діяльності, якими займаються школярі на дозвіллі, є як позитивні, так і негативні. З метою суттєвого зменшення кількості негативних видів діяльності, педагогам варто виважено підходити до організації дозвілля дітей, адже безконтрольне проведення вільного часу не завжди матиме позитивні наслідки.

Зважаючи на вагомість наукової дефініції дозвілля, необхідним є зупинитися на аналізі теоретико-практичних питань, які стосуються висвітлення функцій, що виконує дозвілля. У науковій літературі з питань дозвілля [23; 36, 37], проблема його функцій набула належне філософське, педагогічне, культурологічне розкриття. Встановлено той факт, що на кожному етапі історичного розвитку дозвілля виконувало різні функції. Великий спектр функцій зумовлений тим, що дозвілля повинно було чітко відповідати конкретному замовленню суспільства, бажанням, потребам та інтересам окремої особистості. Відзначимо, що при формулюванні функцій дозвілля необхідно враховувати потреби суспільного розвитку, специфічні риси, які виконує, а також практико-орієнтований характер дозвілля.

Отже, на основі аналізу напрацювань В. Белоконь [2], головними **функціями дозвілля** виступають: *пізнавальна; соціальна, виховна, ціннісно-орієнтаційна, творча, комунікативна, рекреаційна* (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Взаємозв'язок основних функцій дозвілля

Дамо коротку характеристику виокремленим функціям.

Пізнавальна функція, яку виконує дозвілля, дає можливість задовольнити потреби особистості в додатковій інформації, а також у набутті нових знань і розширенні кругозору. Через пізнавальну функцію дозвілля підкреслює важливість самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення особистості та постає складовим компонентом неперервної освіти. Ми переконані в тому, що пізнавальна функція дозвілля яскраво виявляється в роботі клубів, гуртків, довідково-консультаційних служб, інформаційних кабінетів.

Соціальна функція дозвілля допомагає кожній особистості змогла віднайти зміст свого існування. Ця функція сприяє інтеграції дитини в суспільство, дозволяє відчувати свою приналежність до певної спільноти та задовольняє можливість у самоідентифікації. Вона поєднує в собі функції адаптації та психологічної профілактики і тісно пов'язана із соціально-культурними, рекреаційними, дозвіллевими проектами для дітей і підлітків, які існують на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. На сучасному етапі розвитку українського суспільства ця функція дозвілля набуває особливого значення, адже допомагає дітям та підліткам поборотися розчарування, повірити у своє майбутнє, відновлює повагу до моральних цінностей та норм.

Виховна функція дозвілля полягає у тому, щоб діти та підлітки добровільно включалися в дозвілльєву діяльність. Її найбільша роль у цілеспрямованому вихованні особистісного потенціалу. Дозвіллева діяльність не обмежується певним регламентом і правилами, її реалізація залежить від бажання, ініціативи, самодіяльності членів дозвіллевого закладу з урахуванням їх індивідуальних інтересів та запитів.

Ціннісно-орієнтаційна функція дозвілля має на меті формування системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості. Вона спрямована на розвиток мотиваційної сфери, формування у дітей та підлітків ідеалів, переконань, життєвої позиції. Ціннісно-орієнтаційна функція дозвілля виявляється у ставленні дітей до навколишнього середовища та до самого себе. Сприймаючи певні події та факти, які відбуваються в дозвіллі, дитина завжди оцінює та формує певне ставлення до них.

Творча функція дозвілля передбачає створення умов для вияву й розвитку творчого потенціалу особистості шляхом участі у творчих вечорах, виставках, різноманітних гуртках, роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів. Саме творча функція дозвілля допомагає організувати для дітей і підлітків не просто відпочинок та розваги, а такі заходи, які у повній мірі сприяють самовдосконаленню. Маючи різноманітні інтереси, діти намагаються досягнути визнання своїх здібностей на дозвіллі. Найбільш яскраво творча функція проявляється в таких формах дозвілля: ділові ігри, виставки, бесіди, самодіяльні концерти, конкурси, фестивалі, туристичні походи, прикладна творчість, технічні гуртки.

Рекреаційна функція спрямована на відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил, зняття перевтоми та психологічної напруги дітей після навчального процесу. На основі рекреаційної функції відбувається

зміцнення здоров'я в оздоровчих, розважальних, спортивних програмах. Рекреаційна функція яскраво виявляється у таких формах роботи: концерти, художні видовища, спортивні змагання, художня творчість, аматорські об'єднання, свята, туристичні заходи. Ця функція базується на проведенні видовищних заходів, вечорів відпочинку, театралізованих вистав та масових свят. Загалом, рекреаційний потенціал дозвіллевих закладів реалізується завдяки змінюваності видів дозвіллевої діяльності, змаганням, інтелектуальним програмам. Саме в рекреаційних дозвіллевих заходах відбивається сутність та особливості вільного часу.

Таким чином, системна та виважена організація дозвілля спонукає школярів до особистісного росту та суттєво підвищує цінність їхнього активного відпочинку. Організуюючи дозвілля школярів, педагог повинен брати до уваги конкретні принципи, прагнути урізноманітнити види діяльності школярів під час дозвілля, а також слідкувати за тим, щоб під час дозвілля було зреалізовано максимальну кількість функцій.

1.3. Особливості змісту, методів, форм культурно-дозвіллевої діяльності школярів

В умовах розбудови незалежної демократичної України й комерціалізації функцій закладів культури набувають особливого значення питання організації позанавчального дозвіллевого аспекту розвитку особистості. Культурно-дозвіллева діяльність дітей та молоді постає як один із провідних факторів їхнього духовного збагачення та виховання. На рівні державних стандартів, будучи спрямованою на формування у підростаючого покоління високої культури проведення вільного часу, вмінь і навичок щодо його раціонального використання, культурно-дозвіллева діяльність нині розглядається як важлива складова частина національної системи освіти.

Культурно-дозвіллева діяльність – це діяльність, яка створює середовище, в якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості та суспільства взагалі [7].

У змісті дозвіллевої діяльності педагога з дітьми повинні реалізовуватися **педагогічні засади**:

- постійний різноплановий розвиток дитини;
- надання дозвіллевій діяльності культурологічного колориту;
- уміння проектувати і організовувати виховання і розвиток дітей під час їхнього дозвілля.

Виходячи із провідних педагогічних засад, організація дозвіллевої діяльності повинна включати такі **блоки**:

- *освітній* (впровадження конкретних освітніх та просвітницьких програм за спеціально розробленими методиками);
- *оздоровчий* (організація оздоровчої діяльності);

– *культурологічний* (система виховних заходів, реалізація сюжетно-рольових ігор, робота творчих майстерень, гуртків, спортивних секцій).

Науковці-практики [35, 36; 66] виокремлюють такі *етани* дозвіллевої діяльності педагога з дітьми.

1) *діагностика* інтересів дітей (передбачає збір первинної інформації про дітей на основі анкетування, опитування, бесіди, спостереження);

2) *виявлення* реальних можливостей (реалізується на основі педагогічних вимог, законів, традицій);

3) *корегування* запитів дітей, співвідношення бажаного з реальними можливостями (делікатне коригування запитів на основі індивідуальних та колективних форм роботи).

До основних *напрямків* роботи педагога під час організації дозвілля школярів відносять:

– створення здорового середовища, виховання у дітей навичок здорового способу життя;

– формування гуманістичних, духовно-моральних якостей особистості на засадах загальнолюдських та національних цінностей;

– розвиток дитячої творчості;

– формування трудових умінь і навичок;

– фізичне виховання, спортивно-оздоровча діяльність;

– формування лідерських якостей, розвиток дитячого самоврядування.

Ґрунтуючись у своїй діяльності на цих напрямках, дозвіллеві заклади успішно реалізують програми, спрямовані на:

– організацію змістовного дозвілля дітей та підлітків;

– розвиток творчого й духовного потенціалу особистості в інтересах її становлення та самореалізації;

– профілактику й попередження правопорушень та негативних явищ у підлітковому й молодіжному середовищі;

– пропаганду й підтримку здорового способу життя;

– підтримку талановитої та активної особистості.

Беручи до уваги актуальність порушеної проблеми організації культурно-дозвіллевої діяльності молодого покоління, а також наявні виховні можливості та педагогічні перспективи щодо її вдосконалення, українські науковці одностайно наголошують, що дозвілля школярів, яке здійснюється в емоційно-розважальному середовищі неформального спілкування є важливим. Дозвілля проявляє свою суть як об'єкт педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів, що склалися історично (сім'я, школа, культурно-дозвіллеві та спеціальні позашкільні заклади, бібліотеки, музеї, будинки творчості, клуби при школах і за місцем проживання, громадські та приватні аматорські організації).

Дозвілля дітей шкільного віку є багатофакторною складовою. На цілі, зміст, способи організації та продуктивність результатів дозвіллевої діяльності зі школярами впливають різні чинники. Серед них науковці (Т. Демянюк, І. Первушевська та ін.) виділяють такі:

- позанавчальне життя школи, класу, неформальних груп;
- традиції в організації дозвілля у конкретному навчальному закладі, її лідерів та керівників, вчителів-наставників, класоводів;
- традиції, смаки, захоплення мікросередовища (мікрорайону, вулиці, села чи міста де знаходиться навчальний заклад);
- наявність соціокультурної інфраструктури (студії, будинки культури, оздоровчі установи), взаємодія між її елементами, школою та сім'єю;
- вплив мас-медіа [17].

Зупинимося на характеристиці *структури дозвіллевої діяльності*. Як констатують науковці [1, 36; 66], структура дозвілля складається з декількох *видів*, що відрізняються один від одного своєю культурною і психологічною значимістю та емоційною вагомістю.

Встановлено, що найпростіший вид дозвілля – це *відпочинок*, який призначений для відновлення витрачених у роботі сил. За навчання у школі діти отримують великі розумові та психічні навантаження. Відпочинок поділяється на *активний* і *пасивний*. *Активний* відпочинок сприяє відтворенню сил дитини. Для відпочинку нервової системи школяреві потрібне активне переключення на інший вид діяльності. Таким чином, під час активного відпочинку, центри, які були задіяні інтелектуальною діяльністю, мають змогу відпочити. Відбувається режим переключення одних центрів нервової системи на інші. *Активний* відпочинок реалізується на основі руху. Сюди відносять відвідування виставок, театрів, музеїв, прослуховування музики, читання, фізичні вправи, фізкультуру, спорт, туризм, ігри, перегляд кінофільмів, дружнє спілкування.

Пасивний відпочинок, характеризується станом спокою, що знімає фізичне стомлення та спрямований на відновлення втрачених під час навчальної діяльності сили. *Пасивний* відпочинок також виступає невід'ємним елементом життя школяра, забезпечуючи йому особистісний простір та даючи можливість побути на самоті в повному спокої.

Зрозуміло, що кожна людини прагне відпочивати по-своєму, виходячи із власних можливостей та умов. Однак, є ряд загальних вимог, яким повинне відповідати дозвілля, щоб бути повноцінним. Ці вимоги впливають з тієї соціальної ролі, яку має виконувати дозвілля. Насамперед, необхідно підходити до нього як до засобу виховання і самовиховання людини, формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Під час організації дозвілля відбувається групова діяльність, що передбачає активну педагогічну взаємодію у певних підсистемах:

- педагог* → *дитина*;
- педагог* → *дитяча група*;
- дитина* → *дитяча група*;
- дитина* → *дитина*.

У найбільш загальному розумінні групова взаємодія під час організації дозвіллевої діяльності має вирішувати цілий комплекс педагогічних завдань соціального, етичного, морального і психологічного характеру. Причому

головними суб'єктами реалізації цих завдань виступають як педагоги, так і самі діти, а також увесь дитячий колектив, що об'єднаний у певні мікрогрупи.

У табл. 1.1 представлено наше розуміння змісту діяльності педагога, дітей а також мікрогруп дитячого колективу, що відбувається під час організації дозвілля.

Таблиця 1.1

Зміст групової діяльності, яка реалізується під час дозвілля
(авторське бачення)

Завдання	Суб'єкти групової взаємодії		
	Педагог	Діти	Мікрогрупи
Психологічні	Створення умов для реабілітації, корекції фасилітації, самооцінки дитини, заохочення участі у взаємодії, підвищення особистісної компетенції	Формування почуття особистої компетентності по відношенню до себе та інших на основі демонстрації своїх можливостей і здібностей	Створення атмосфери заохочення і підтримки кожного на основі турботи і захисту
Соціальні	Створення умов для набуття досвіду колективної взаємодії з позиції самовизначення та самореалізації	Формування відчуття дотичності до загальної діяльності, вивчення зразків колективної взаємодії	Демонстрація зразків колективної взаємодії з позиції врахування соціальної ролі кожного члена колективу
Етичні	Демонстрація культурних цінностей у спілкуванні з позиції довіри, поваги і захисту унікальності та індивідуальності дитини	Формування почуття приналежності до єдиного колективу на основі гуманних принципів взаємодії	Створення атмосфери поваги і турботи про кожну дитину, яка ґрунтується на самовизначенні і добровільній участі у дозвіллі
Моральні	Демонстрація норм відношення до дітей із позиції їх унікальності, індивідуальності	Формування відчуття самоусвідомлення з позиції людської моралі під час дозвілля, спілкування з іншими на основі усвідомлення прагнення змінити себе на краще	Створення атмосфери індивідуальної неповторності кожного, яка спрямована на формування позитивного образу «Я»

Таким чином, педагог, організовуючи дозвілля зі школярами, повинен брати до уваги виділені у табл. 1.1 завдання соціального, етичного, морального і психологічного характеру, що реалізуються під час групової взаємодії.

У позашкільному закладі дітям пропонується значна кількість різноманітних видів дозвілльєвої діяльності. Педагог, безпосередньо дотичний до їх реалізації. У табл. 1.2 представлено загальну характеристику основних видів діяльності школярів, які можуть бути організованими на дозвіллі.

Таблиця 1.2

Основні види діяльності, які пропонуються школярам під час дозвілльєвої діяльності

Назва	Характеристика
Активна діяльність на природі	Фізичні навантаження – піші походи на один-два дні, туристичні гірські і морські походи для старших і спеціально підготовлених дітей; діяльність орієнтована на природу – краєзнавчі екскурсії, астрономічні спостереження; досвід життя на природі – встановлення палатки, розпалювання вогнища, приготування їжі, орієнтування на місцевості та ін.
Мистецтво	Виконавче мистецтво – співи, танці, театральні постановки, участь у конкурсах, самодіяльних концертах; художньо-прикладне мистецтво – малювання, виготовлення виробів із паперу, шкіри, соломки, тканини, ниток, природних матеріалів, в'язання, вишивання, флористика, розпис по дереву, випалювання по дереву тощо.
Техніка	Технічна творчість – виготовлення моделей планерів і морських кораблів; технічне обслуговування – заняття з автосправи, навчання комп'ютерної грамотності та ін.

Отже, будь-який загальноосвітній та позашкільний навчальний заклад, що організовує дозвілльєву діяльність, представляє широкий спектр дій, відкриваючи для дітей та підлітків унікальну можливість самостійного вибору у відповідності до свого бажання і здібностей. Для того, щоб дитина змогла здійснити усвідомлений вибір, педагог повинен попередньо ознайомити із тими видами діяльності, які можуть бути цікавими для кожної конкретної особистості. При цьому роль педагога полягає у конкретній допомозі кожній дитині зробити свій вибір, а також стимулюванні дитини до розширення світогляду, власних інтересів, дослідження нових напрямків діяльності.

Педагогам організаторам, класоводам та класним керівникам, які здійснюють дозвілльєву діяльність, доцільно відмовитися від традиційних методів роботи з дітьми у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Як зазначає І. Бех, «стратегія побудови виховного процесу у площині особистісного підходу мусить визначатися науковим розумінням внутрішніх закономірностей розвитку особистості в онтогенезі, а не ґрунтуватися на зовнішній доцільності, коли традиційні методи заохочення чи покарання

приховують складні виховні проблеми. Запроваджуючи такі методи, педагог змушує дітей до підкорення, а не до вільної та свідомої дії» [4, с. 42].

На думку Ю. Малкова та К. Шендеровського [31, с.7], форми і методи роботи з дітьми під час дозвіллевої діяльності будуються на принципах ініціативи і самодіяльності дітей, демократії і гуманізму, розвитку національних і культурно-історичних традицій, пріоритетності загальнолюдських цінностей.

До **методів** культурно-дозвіллевої діяльності науковці відносять певні *способи, прийоми, дії, які спрямовані на використання засобів впливу на дитячу аудиторію*. Відповідно до тих форм, які використовують під час організації дозвіллевої діяльності школярів, науковці нині виділяють такі основні *методи*:

- *словесні* (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія);
- *наочні* (ілюстрації, демонстрації);
- *проблемно-розвиваючі* (творчі завдання, запитання, проблемні ситуації);
- *виховні* (приклад, заохочення, стимулювання);
- *методи гри та тренінгові технології* (вікторини, кросворди);
- використання *театралізації* (звичаї, обряди, ритуали);
- *змагання* (естафети, конкурси);
- *проблемні ситуації та імпровізації* (музична, танцювальна, літературна, театральна);
- *суспільно-корисна праця* (організація роботи з озеленення території, посадка, полив квітів).

Як бачимо, головний акцент зроблено на таких методах, як: пояснення, бесіда, доручення, змагання, гра. Вважаємо, що вагомі переваги та перспективи щодо організації дозвілля має ігрова діяльність, яка може стати основним видом діяльності дітей, засобами якої вони можуть вирішувати переважну більшість проблем, що можуть виникнути під час шкільного колективного життя.

П. Щербань [65] вважає, що саме гра, яка використовується доволі часто в організації дозвілля, повинна носити пізнавальний характер і бути зорієнтованою на вікові особливості дітей, а також стимулювати зону їхнього найближчого розвитку. Створення ігрового середовища для ефективної організації процесу виховання особистості, формування ігрової культури школярів виступає основою для самореалізації та розкриття креативного потенціалу особистості.

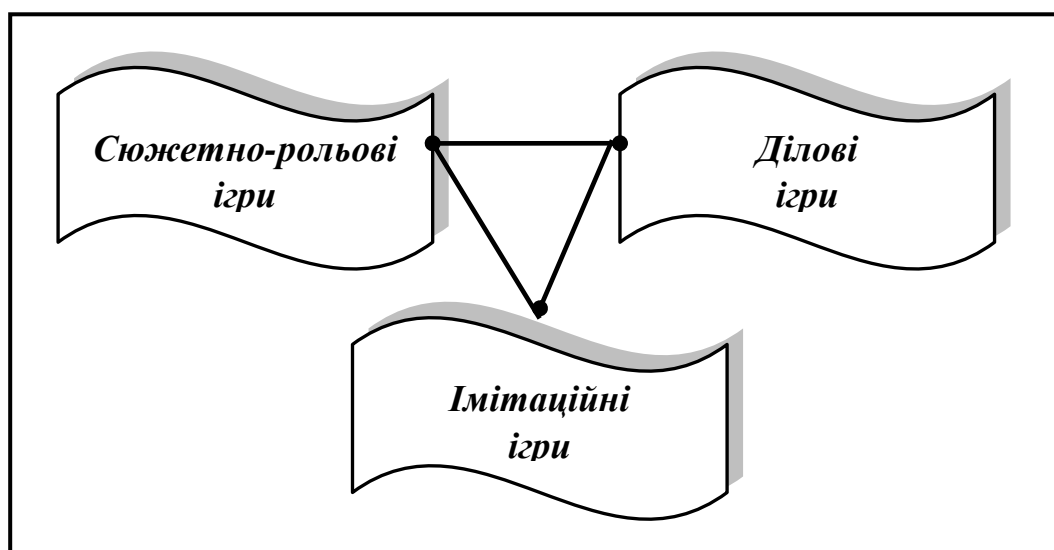
Гри спрямовані на досягнення певного результату, а саме:

- 1) обумовлюють фізичний, емоційний, духовний розвиток дітей, сприяють інтелектуальному прогресу особистості, демонструють взірці цивілізованої соціальної поведінки;
- 2) розвивають такі якості, як сміливість, витримку, цілеспрямованість, дисциплінованість.

Використання ігрових моделей в організації дозвілля є складним педагогічним завданням. Як доводять науковці [7; 36; 37; 56; 60] педагогу у

своїй практичній роботі з дітьми шкільного віку доцільно використовувати три основних типи ігрових моделей (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Типи ігрових моделей, які доцільно використовувати педагогу під час організації дозвілєвої діяльності

Метою *сюжетно-рольової* гри є подолання розриву між фізичним та духовним розвитком дітей засобами гри, розширення сфер рухової активності в ігровому сюжеті. При реалізації *імітаційної* гри необхідно утримувати межі імітації та вчасно переключатися із імітаційних умов у реальні. Модель *ділової* гри передбачає створення реальних ситуацій. Активне використання педагогами гри допоможе значно цікавіше організувати дозвілєву діяльність дітей та підлітків у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Нині пропагується широкий арсенал *нетрадиційних* (активних) *форм* виховання, які доцільно використовувати педагогу у своїй професійній діяльності, організовуючи дозвілля школярів. До найбільш перспективних можемо віднести: *аналіз конкретних ситуацій (АКС); аналіз фактів історії (АФІ); бумеранг; диспут; публічний мікрофон; ділові, операційні, імітаційні, сюжетно-рольові ігри; організаційно-діяльні ігри; публічні лекції; мозкова атака (МА), мозковий штурм (МШ); «круглий стіл»; соціально-психологічний тренінг.* Такі форми роботи сприяють підвищенню активності та розвивають творчі можливості дітей та підлітків, а також роблять їх дозвілєву діяльність цікавішою та урізноманітнюють її.

На основі майстерного використання педагогами активних форм організації дозвілєвої діяльності суттєво збагачується світогляд школярів, збільшується спектр їхнього залучення до різноманітних видів творчої діяльності. Такий підхід забезпечує розвиток позитивних якостей дітей, а саме: уміння аналізувати й оцінювати свої дії відповідно до власного рівня компетентності; здатність висувати ідеї та пропозиції і передбачати можливі рішення; уміння адаптуватися; уміння неконфліктного співіснування; готовність прийняти відповідальність за власні вчинки та дії своєї групи.

Н. Олійник [55] та П. Щербань [64] вважають, що добір найбільш ефективних форм та методів для будь-яких дозвіллевих заходів є доволі складним та суперечливим процесом. Адже, доволі часто буває так, що одні учасники дійства вимагають високої якості заходу, інші про це не задумуються – їм необхідно лише яскраве дозвілля та відпочинок. З огляду на ці факти, педагогу потрібно задовольнити смаки представників і першого, і другого підходів, а тому в арсеналі повинен бути матеріал, що виконує прості і більш складні педагогічні функції дозвілля.

Як доводять науковці [2; 6; 12; 14] організація дозвіллевої діяльності перебуває у залежності від віку школярів. Причому чим молодші школярі тим активніше необхідно застосовувати ігрові методи, які передбачають організації вікторин, свят та активних розваг. Для школярів підліткового віку доцільно ускладнювати завдання під час дозвілля, а для школярів старших класів форми та методи повинні базуватися на творчій складові для підвищення їхнього інтелектуального рівня.

Дозвілля має справу з безліччю потреб, які спрямовані на реалізацію відпочинку, спілкування, пізнання, а також допомагає дітям та підліткам реалізувати різноманітні інтереси. Тому при виборі методів та форм, насамперед, потрібно враховувати особливості заходу та брати до уваги мотиви культурно-дозвіллевої установи, де буде проходити захід. Організуючи ті чи інші заходи та форми дозвіллевої діяльності, педагогу слід враховувати їхнє виховне значення, чітко уявляти, яким якостям особистості вони допоможуть сформуватися, або закріпитися.

Отже, вирішити завдання виховання юного покоління українців без сфери дозвілля неможливо. На основі дозвілля можна реалізувати весь комплекс потреб, зокрема, й потребу в розвитку та у самовдосконаленні. Значення дозвіллевої діяльності надзвичайно важливе. Активне та змістовне дозвілля потребує від педагогів здібностей у контексті використання творчих видів дозвіллевих занять, забезпечення участі в них кожної окремої дитини.

Таким чином, сьогодні з'являється необхідність бачити у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, які організують дозвіллеву діяльність, унікальну систему розвитку дитини, формування громадянської активності. Виходячи із проведеного аналізу змісту дозвіллевої діяльності педагога з дітьми у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, можна стверджувати, що вона є досить складною та вимагає високого рівня готовності для ефективної її реалізації. Тому, людям, які не мають педагогічної освіти, важко організувати дитяче дозвілля.

Список рекомендованих джерел

1. Белоконь В. И. Культурно-досуговая деятельность / В. И. Белоконь. – К. : Альтерпрес, 2002. – 512 с.
2. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : Навчальний посібник / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
3. Воловик А. Педагогіка дозвілля / А. Воловик, В. Воловик – Х., 1999. – 332 с.

4. Гончарова Т. В. Веселковими стежинами (на допомогу організатору дитячого громадського формування) / Т.В. Гончарова, Н.Я. Олійник, Т.З. Майданюк. – Тернопіль : ТДМУ, 2007. – 146 с.

5. Дем'янюк Т. М. Нові технології позашкільної освіти і виховання / Т. М. Дем'янюк, І. М. Первушевська. – К. : ІЗМН, 2000. – 350 с.

6. Закон України «Про освіту» // Голос України. – 1991. – 16 липня. – С. 2.

7. Кендо Т. Дозвілля і популярна культура в динаміці і розвитку / Т. Кендо // Особистість. Культура. Товариство. – 2000. – Т. – II. Вип. 1 (2) – С. 283–308.

8. Яременко Н. Підготовка вчителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів (друга половина ХХ ст.) / Н. Яременко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 2. – 2005. – С. 135–146.

Запитання та завдання для самоконтролю

Теоретичні запитання

1. Опишіть підходи науковців до трактування сутності наукової дефініції «дозвілля».

2. Охарактеризуйте погляди філософів древньої Греції щодо сутності та змісту вільного часу.

3. Які погляди С. Русової та В. Сухомлинського доцільно використовувати сьогодні під час організації дозвіллевої діяльності? Відповідь аргументуйте.

4. Які принципи дозвілля здебільшого дотримуються педагогами, а які частково ігноруються? Відповідь мотивуйте конкретними фактами.

5. Дайте характеристику функцій, які виконує дозвілля. Спробуйте розширити спектр функцій дозвілля.

6. Перерахуйте, які педагогічні засади доцільно реалізовувати педагогу загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у змісті дозвіллевої діяльності з дітьми.

7. Розшифруйте зміст освітнього, оздоровчого та культурного блоків дозвіллевої діяльності.

8. Які етапи дозвіллевої діяльності педагога з дітьми є найбільш складними?

9. Поясніть, що покладено в основу виокремлення напрямків роботи педагога під час організації дозвілля.

10. Опишіть структуру дозвіллевої діяльності.

11. Дайте характеристику провідним методам та формам роботи педагога з дітьми під час організації дозвілля.

12. Обґрунтуйте, чому саме гра володіє значним потенціалом в організації дозвіллевої діяльності.

Практичні завдання

1. Підготуйте практичний матеріал, який стосується використання типів ігрових моделей під час дозвіллевої діяльності (за вибором).

2. На основі вивчення публікацій історичного характеру зберіть факти, які ілюстрували організацію дозвілля школярів на теренах західного регіону в

період XIX – XX століть.

3. Розробіть практичні матеріали, які може використати педагог загальноосвітнього навчального закладу для урізноманітнення дозвілля дітей (на вибір: бумеранг; диспут; публічний мікрофон; ділові, операційні, імітаційні, сюжетно-рольові ігри; організаційно-діяльні ігри; публічні лекції; мозкова атака (МА), мозковий штурм (МШ); методи «круглого столу»; соціально-психологічний тренінг).

4. На основі аналізу психолого-педагогічних підходів дайте своє визначення дозвілля та охарактеризуйте ті прогалини в його організації, які ви побачили під час проходження педагогічної практики.

5. Доповніть практичним матеріалом види діяльності, які пропонуються школярам різних вікових груп на дозвіллі.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

2.1. Поняття позакласної та позашкільної роботи в освітньому процесі

Сучасні загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади повинні забезпечувати сприятливі умови для самореалізації та розвитку кожної дитини, врахування індивідуальних запитів та інтересів, активне стимулювання внутрішніх потреб дитини у збагаченні її духовного світу. Вагома роль у цьому належить позакласній та позашкільній діяльності.

Насамперед відзначимо, що аналіз теоретичних та практичних проблем позакласної роботи та позашкільної освіти був у центрі уваги таких корифеїв педагогічної думки як: А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та інші. Зокрема, С. Русова акцентувала увагу на тому, що найкраща школа без позашкільної освіти не дасть великих корисних наслідків... «Позакласна і позашкільна освіта потрібна для культурного пошуку країни як один із засобів до виховання гармонійної розвиненої особи – індивідуальності» [46, с. 29]. У публікаціях В. Сухомлинського [49] розкрито потенціал позакласних годин для формування та розвитку особистості школярів. Автор доводив, що чітка організація виховної діяльності з учнями в позашкільному середовищі виступає необхідною умовою для виваженої організації вільного часу учнів. З огляду на наведені аргументи, педагоги повинні уміти системно використовувати різноманітні методи і форми для організації позакласної та позашкільної роботи, активно вивчати інтереси дітей та навчити їх самостійної організації свого дозвілля тощо.

XXI століття висуває нові вимоги до організації та проведення позакласної та позашкільної роботи, яка спрямована на організацію дозвіллевої діяльності дітей та підлітків. Педагогу необхідно ці вимоги враховувати та вносити інновації в позакласну роботу та позашкільну освіту і дозвілля.

У педагогічному словнику С. Гончаренка зазначено, що *«Позакласна робота у школі – це складова частина навчально-виховної роботи, одна з форм організації дозвілля учнів»* [13, с. 154]. Деяку іншу позицію декларує Б.Кобзарь, який переконаний у тому, що позакласна робота дозволяє поширити і поглибити знання школярів, зміцнити набуті на уроках вміння та навички, розвинути здібності дітей, задовільнити їх різнобічні інтереси, формувати самостійність, організувати практичну суспільно-корисну діяльність, дозвілля дітей [24, с. 211].

Позакласна діяльність бере свій початок на уроці, а тому виступає логічним продовженням того теоретичного матеріалу, який учні розпочали вивчати. Виходячи з цього, чим досконалішими будуть методи викладання інформації, тим активнішими будуть учні на занятті. Як наслідок, їх активність, їхні думки, уявлення та здібності знайдуть продовження через пізнавальну

діяльність у гуртковій роботі за інтересами, аматорських об'єднаннях, громадських організаціях, наукових товариствах, які і представляють позакласну та позашкільну роботу. Позакласна діяльність охоплює роботу в позаурочний час і спрямована вона на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання її творчого самовдосконалення та задоволення потреб дітей і молоді у професійному самовизначенні за здібностями.

У законодавчих актах про освіту сутність *позашкільної освіти* визначено як *сукупність знань, умінь і навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у вільний від навчання час*. Тобто позашкільна освітня діяльність (робота) здійснюється позашкільним навчальним закладом та розглядається як процес надання знань, формування вмінь і навичок із різних напрямів позашкільної освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи [20].

За визначенням Г. Пустовіта, освіта і виховання дітей та учнівської молоді в позашкільних навчальних закладах – це не додаток до навчально-виховної діяльності загальноосвітньої школи, а самостійний і самоцінний вид якісного навчання та виховання особистості. Науковець переконливо доводить, що чим вищим буде рівень шкільної освіти, тим ширшим можна очікувати спектр освітніх інтересів, уподобань та запитів школярів, які загальноосвітня школа задовольнити повною мірою не може. Таким чином, система позашкільних закладів «забезпечує здобуття дітьми та учнівською молоддю науково обґрунтованої в логічній єдності, наступності та послідовності системи додаткових знань, формування наукового світогляду та культури особистості, розвитку її здібностей і талантів у вільний від навчання час» [43; 44].

Отже, *позакласна та позашкільна робота спрямована на розширення й поглиблення їхніх знань, умінь і навичок; забезпечення потреб дитини у творчій та самостійній діяльності на основі чіткого врахування їхніх запитів*. Вона охоплює всю навчально-виховну роботу та *передбачає стимулювання творчого самовдосконалення особистості школяра, максимально повне задоволення потреб дітей у самовизначенні, відповідно до їх здібностей, запитів та інтересів*. Позакласна робота є багатогранною за своєю тематикою та напрямками. Приймаючи участь у ній, діти мають змогу на свій розсуд обирати той вид діяльності, який їм найбільше імponує та максимально спрямований на задоволення їхніх освітніх, пізнавальних, виховних, культурних та інших потреб і прагнень.

Відповідно до чинного законодавства України [20; 33; 42], існує чіткий перелік основних **типів позашкільних навчальних закладів**. А саме:

1. Дитячо-юнацькі спортивні школи.
2. Оздоровчі заклади для дітей та молоді.
3. Клуби: військово-патріотичного виховання, дитячо-юнацькі.
4. Мала академія наук учнівської молоді.
5. Мала академія мистецтв (народних ремесел).
6. Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади.

7. Центр, будинок, клуб науково-технічної творчості учнівської молоді, станція юних техніків.

8. Центр, палац, будинок, клуб художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, художньо-естетичної творчості учнівської молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання.

9. Центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станція юних натуралістів.

10. Центри військово-патріотичного та інших напрямів позашкільної освіти.

11. Центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станція юних туристів.

12. Дитяча бібліотека, дитяча флотилія моряків і річковиків, дитячий парк, дитячий стадіон, дитячо-юнацька картинна галерея, дитячо-юнацька студія (хорова, театральна, музична, фольклорна тощо), кімната школяра, курси, студії, школи мистецтв, освітньо-культурні центри національних меншин.

До основних *завдань* позакласної та позашкільної роботи віднесено:

- сприяння творчій спрямованості особистості;
- розвиток творчих рис характеру та сприяння становленню творчої самосвідомості, розвитку творчих якостей інтелекту, постійному зростанню потенціалу творчої діяльності;
- формування психічних якостей творчої особистості, вихованню у дітей та підлітків здатності до творчого спілкування тощо [40; 41].

Під час організації позакласної та позашкільної роботи педагогу необхідно врахувати конкретні *принципи*, до яких віднесено:

1) Принцип добровільності вибору учнями тих чи інших форм і конкретного змісту позакласної та позашкільної роботи на основі врахування інтересів вихованців.

2) Принцип масовості позакласної та позашкільної роботи (відповідно до нормативних документів середня наповнюваність становить, як правило, 10-15 вихованців).

3) Принцип опори на самостійність, індивідуальність та прояв ініціативи учнів у проведенні масових позакласних та позашкільних заходів.

4) Принцип суспільно-корисної спрямованості та творчого характеру різних видів позакласної та позашкільної роботи.

У нашому баченні найбільш значущою особливістю позакласної та позашкільної роботи можна вважати той факт, що вона здійснюється добровільно, без примусу зі сторони педагога. У своїй практичній діяльності наставник, який організовує цю діяльність, має брати до уваги той факт, що учні, які навчаються у загальноосвітній школі I ступеню (початкова школа), не можуть адекватно оцінити свої можливості. Тут на допомогу мають прийти, насамперед, учителі-класоводи та батьки, які у тактовній та делікатній формі допоможуть молодшим школярам впоратися із вибором напрямку позакласної діяльності. Вважаємо, що з огляду на те, що позакласна діяльність посідає

суттєву роль у розвитку здібностей дітей, педагоги мають докласти зусилля, щоб змотивувати дітей та цікаво організувати її.

Позакласна робота та позашкільна освіта повинна розглядатися як безперервний процес, що не має фіксованих часових орієнтирів. У цьому контексті доцільно здійснювати послідовні переходи з однієї стадії у другу. Педагог, який займається організацією позакласної та позашкільної роботи, повинен робити основний акцент на створення сприятливих умов для творчого проведення дітьми дозвілля, а також формувати у них потребу в подальшому творчому сприйнятті світу та активній відпочинковій діяльності.

У процесі свого розвитку позакласна робота та позашкільна освіта сформувались як невід'ємна частина цілісної освітньої системи України. Загалом, Концепцію позашкільної освіти розглядаємо у якості доволі вагомого кроку в науковому осмисленні розвитку освіти та виховання дітей і підлітків, яка активно відкриває широкий простір для становлення нової галузі наукового пізнання – позашкільної педагогіки та дозвіллезнавства. Саме позакласні та позашкільні заходи сприяють розвитку творчого мислення дітей, спонукають їхню пізнавальну діяльність, розвивають прагнення до самовдосконалення.

Організацію позакласної та позаурочної діяльності розглядаємо у якості суспільно-корисної роботи, що спрямована на вдосконалення пізнавальної активності. Педагог має виходити з того, що усі позаурочні справи, до яких залучаються учні, повинні бути, насамперед, корисним і потрібним для них та безпосередньо формувати свідому поведінку особистості.

2.2. Гурткова робота як одна з форм позакласної та позашкільної роботи

Основною формою організованої навчальної діяльності в позашкільних навчальних закладах, поряд з інноваційними формами, як зазначає Л. Бойко, залишаються заняття в гуртках [9, с. 5]. Отже, саме *гуртки* *посідають провідну роль у позакласній та позашкільній роботі*. Тому доцільно зосередити головну увагу на висвітленні дефініції «гурток».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «гурток» розглядається як організація осіб, об'єднаних для спільної діяльності, спільних занять [8]. У Законі України «Про позашкільну освіту» гурток трактується як «об'єднання учнів одного або різного віку, зацікавлених у додатковому отриманні знань» [20].

Наведемо позиції педагогів-класиків стосовно потенціалу гуртків. Зокрема, А. Макаренко основні свої ідеї відносно ролі гурткової роботи виклав у праці «Методика виховної роботи». Автор відзначав, що поділ дітей у гуртки і клуби повинен бути добровільним, з правом виходу із них будь-коли. Проте, і в гуртках, і в клубах повинна бути дисципліна, не можна припускати плинності складу. Видатний педагог пропагував створення бібліотечних, драматичних, літературних, модельних, планерних, стрількових, фізкультурних, хорових, а також гуртків образотворчого мистецтва і т.п., бо якою дитина буде у гуртковій роботі, в грі, такою і у житті [29].

В. Сухомлинський писав: «Гуртки – важлива форма виховання. Цінність гурткової роботи полягає в тому, що кожен може протягом тривалого часу випробувати свої здібності, задатки, пробувати в конкретній справі свої схильності, знайти улюблену роботу. Без гуртків, в яких вирує допитлива думка, не можна уявити ні інтелектуального, ні емоційно-естетичного виховання. Кожен гурток – центр творчої праці і повноцінного інтелектуального життя» [50]. Педагог наголошував на необхідності створення науково-предметних, технічних, сільськогосподарських, спортивних гуртків.

Г. Пустовіт визначає поняття «гурток» як «основну традиційну форму реалізації змісту навчально-виховної роботи з дітьми та молоддю в позашкільних навчальних закладах різного спрямування» [44, с. 10].

Як доводять фахівці [9; 43; 44] діяльність гуртка ґрунтується, насамперед, на принципі добровільності та спільності інтересів дітей. *Гурткова робота спрямована на певний вид навчальної та практичної діяльності.* Гурток передбачає спільність дітей, об'єднаних значущою для них метою, де максимально повно забезпечуються належні умови для реалізації інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, відбувається процес соціалізації через адаптацію до умов реального життя, а також здійснюється реалізація творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти. Педагогічна цінність гурткової роботи полягає в тому, що вона, в основному, зорієнтована на системне розв'язання проблеми організації вільного часу й дозвілля дітей та підлітків і задовольняє їх різноманітні інтереси, активізуючи пізнавальну діяльність школярів.

В узагальненому трактуванні *гурток* розглядається як *основна традиційна форма реалізації змісту позакласної роботи та позашкільної освіти і виховання учнів у нашій країні.* Зазвичай гуртки організуються для поглибленого вивчення цікавого для дітей теоретичного чи практичного матеріалу, розкриттю їх задатків і нахилів, талантів та обдарувань, задоволення потреб учнів у професійному самовизначенні.

Як показує практика, значна кількість гуртків була організована педагогами у процесі вивчення окремого навчального предмету чи їх сукупності. Підтвердженням цьому слугують нормативні документи [33; 42], які доводять, що гуртки, зазвичай, організуються внаслідок поглиблення інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих навчальних програм.

Нормативно правова база, що регулює діяльність гуртків, охоплює такі законодавчі акти:

- 1) Конституцію України;
- 2) Конвенцію про права дитини;
- 3) Закони України: «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про загальну середню освіту»;
- 4) Указ Президента України від 25.06.2013р.№344/2013 «Про схвалення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»;

- 5) Концепцію розвитку освіти України на період 2015-2025 років (проект);
- 6) Концепцію виховання дітей і молоді у національній системі освіти (1996);
- 7) Концепцію позашкільної освіти і виховання (1996);
- 8) Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 р. №1243;
- 9) Наказ МОН України від 22.07.2008р. №676 «Про затвердження Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України»;
- 10) Національну доктрину розвитку освіти (2002);
- 11) Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки;
- 12) Державний стандарт початкової загальної освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України №948 від 05.08.2016);
- 13) Державний стандарт базової і повної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011, № 1392;
- 14) Державну цільову соціальну програму розвитку позашкільної освіти;
- 15) Методичні рекомендації щодо викладання у початковій школі у 2016/2017 навчальному році. (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України №1/9-437 від 17.08.2016 року);
- 16) Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2015/2016 році у загальноосвітніх навчальних закладів;
- 17) Положення про позашкільний навчальний заклад;
- 18) Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах;
- 19) Типові навчальні плани для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України;
- 20) Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти (витяг) (Затверджено наказом МОН України 22.07.08р., №676);
- 20) Програмно-методичні матеріали і документи щодо проведення педагогічного процесу відповідно до напрямку діяльності;
- 21) Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 09.08.2012 р. №1/9-557 «Щодо методичних рекомендацій із громадянської освіти та виховання»;
- 22) Концепцію профільного навчання (нова редакція), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України (від 11.09.2009 № 854) та інші програмно-методичні матеріали і документи щодо проведення педагогічного процесу відповідно до напрямку діяльності гуртка в загальноосвітньому та позашкільному навчальному закладі.

Отже, існуюча нормативно-правова база підтверджує важливість діяльності загальноосвітньої та позашкільної освіти як соціально важливої ланки загальної системи освіти в державі.

2.3. Мета, завдання та функції гурткової роботи

Вибираючи гурток як форму позанавчальної роботи, слід оцінити її навчально-виховне значення з позицій мети, завдань та функцій.

Мета гурткової роботи – розширити та поглибити знання, здобуті на уроках, задовольнити потребу й цікавість дитини до певного виду діяльності, створити максимально комфортні умови для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей і учнівської молоді у вільний від навчання час, що охоплює задоволення їх освітніх потреб та підготовку дітей до майбутнього життя.

Основні *завдання* гурткової роботи спрямовані на:

- поглиблення розширення кругозору учнів;
- прищеплення практичних умінь і навичок;
- задоволення їхніх пізнавальних запитів та інтересів;
- розвиток творчих здібностей дітей;
- формування практичних умінь і навичок;
- сприяння в організації ефективного та неконфліктного спілкування дітей різного віку між собою;
- залучення дітей до суспільно корисної роботи;
- виховання поваги до Конституції, прав, свобод громадянина;
- виховання шанобливого ставлення до родини, людей похилого віку.

Відзначимо, що мета та завдання гурткової роботи, головним чином, визначають *функції*. До найбільш вагомих функцій віднесено:

- розвивальну;
- навчальну;
- виховну.

Зокрема, суттєву роль відіграє у гуртковій роботі *розвивальна* функція. Ця функція полягає у виявленні і розвитку в учнів їх індивідуальних здібностей, схильностей та інтересів. В основному, вона проявляється під час включення дітей у відповідну практичну навчально-пізнавальну діяльність. До прикладу, тих учнів, яким притаманні артистичні здібності, доцільно запросити до участі в театральному гуртку.

Наш власний практичний досвід дає підстави для констатації того, що *навчальна* функція слугує доволі ефективним засобом диференціації навчання і виховання. Вона реалізується на основі максимально повного збереження єдиного і обов'язкового навчального плану. Саме навчальна функція сприяє успішному набуванню учнями додаткових теоретичних знань, а також формуванню у них умінь і навичок практичної та творчої діяльності у конкретному напрямку відповідно до їхніх здібностей та інтересів.

У свою чергу *виховна* функція прищеплює інтерес дітям до обрання різноманітних професій, вивчення народної творчості. Виховна функція

полягає також у вихованні свідомості дітей, формуванню у них позитивних рис характеру. Гурткова робота може компенсувати виховні недоліки, які важко усунути у процесі навчальної діяльності через її велику насиченість обов'язковими заняттями. Приймаючи участь у різноманітних гуртках, діти мають змогу виховати та сформувати особистісні якості, які допоможуть їм максимально реалізувати свій особистісний потенціал.

Гурткова робота нерозривно пов'язана з освітнім процесом, який здійснюється на уроках, а тому вона повинна опиратися на теоретичні знання і практичні уміння та навички, які учні уже здобули під час навчання. На основі аналізу Наказу МОН України від 22.07.08р. №676 «Про затвердження Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі системи Міністерства освіти і науки України» з'ясовано, що найбільш характерною особливістю гурткової роботи виступає її регламентація обов'язковими програмами. Така особливість, в повній мірі, надає діяльності гуртка гнучкості та дозволяє краще враховувати прагнення кожної дитини, яка відвідує заняття.

Отже, залучення учнів до гурткової роботи позитивно впливає на поглиблення теоретичних знань в обраній сфері, розвиває їх творчі здібності, виховує почуття краси та стимулює розвиток естетичних смаків і вподобань. Активна участь дітей у предметних гуртках суттєво полегшує сприйняття та засвоєння теоретичного матеріалу, розширює пізнавальну інформацію.

2.4. Принципи і методи організації та проведення гурткової роботи

У методологічному контексті організації гурткової роботи провідне місце посідають два аспекти. По-перше, це вибір та впровадження принципів у якості нормативних вимог діяльності гуртка. По-друге, це вибір методів, на які необхідно зробити головний акцент, щоб організувати якісну та ефективну діяльність гуртка. Отже, саме ці два головні чинники, насамперед, будуть нами проаналізовані.

Педагог, що є керівником гуртка, повинен чітко усвідомлювати головні дидактичні завдання та виважено підходи до вибору найбільш адекватних *принципів* організації гурткової діяльності.

В основу вибору принципів, що є провідними чинниками гурткової роботи, було покладено підхід В. Ягупова, який трактує *принципи* як «нормативні вимоги до організації та проведення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із його закономірностей» [66, с. 291].

Вважаємо, що для ефективної реалізації гурткової діяльності педагогові доцільно зробити акцент на таких принципах, як:

- принцип наукової обґрунтованості педагогічних впливів;
- принцип добровільності;
- неперервного удосконалення змісту гурткової роботи;
- практичної спрямованості гурткової роботи;
- активності;

- принцип гуманізму і демократизму;
- індивідуального підходу.

Як показує наш особистий досвід професійної підготовки майбутнього учителя у якості керівника гуртка, виокремленні принципи мають суттєвий вплив на якість організації гурткової роботи, тому доцільно коротко проаналізувати їх сутність.

Принцип наукової обґрунтованості педагогічних впливів базується на виваженості та доречності усіх педагогічних дій щодо вибору практичних механізмів реалізації гурткової діяльності. Цей принцип спрямований на необхідність прогнозування високого рівня досягнень учнів. Він має вагомий вплив на процес забезпечення об'єктивності у виборі методів та прийомів, які будуть використані у ході організації гурткової діяльності. Принцип наукової обґрунтованості педагогічних впливів відіграє важливу роль у виробленні конкретних механізмів стимулювання пізнавальної активності та мотивування школярів до участі у позакласній роботі.

Принцип добровільності полягає в тому, що кожен учень приходить на заняття за власним бажанням. Цей принцип має свою особливість: учень, який сам визначив свою участь в тому чи іншому виді позакласної діяльності, бере на себе добровільне зобов'язання, що вимагає від нього додаткових зусиль. На жаль, іноді в школах спостерігається «затягування» дітей в гуртки: учні ходять на заняття заради оцінки, а вчителі отримують потрібний рівень відвідування. Але кількість не обов'язково перейде в якість, тому краще обмежити кількість учасників, але за умови вищої якості знань останніх.

У гуртковій діяльності з року в рік відбувається введення педагогічних інновацій, що зумовлює об'єктивну необхідність використання *принципу неперервного удосконалення змісту гурткової роботи*. Запровадження цього принципу базується на виваженому підході до:

- вибору змісту теоретичного навчального матеріалу, який пропонується учасникам гуртка для опанування (матеріал має бути сучасним та постійно оновлюватися);
- навчальні заняття мають носити проблемний характер розвитку креативності школярів у тому виді діяльності, які вони поглиблено опановують на заняттях гуртка.

Принцип практичної спрямованості гурткової роботи передбачає необхідність узгодженості між теорією, яку вивчають школярі у загальноосвітньому закладі, та практичною діяльністю, яка здійснюється у груповій діяльності. Вважаємо, що неможливо досягнути позитивних результатів, не враховуючи тих практичних вимог, які ставляться до діяльності гуртків. Отже, під час проведення теоретичних занять гуртка необхідно націлювали учнів на практичне застосування цих знань у реальних умовах. Цей принцип, в основному, спрямований на формування в дітей практичних умінь застосовувати набуті знання та переводити їх у навички.

Необхідність використання *принципу активності* під час організації гурткової роботи з дітьми у позаурочний час обумовлена тим, що активність це обов'язкова умова досягнення успіху будь-якої діяльності. Активність є

передумовою формування внутрішньої мотивації та сприяє усвідомленості цілей пізнавальної діяльності членів гуртка. Принцип активності базується на: пізнавальній активності школярів, які прийшли у гуртки розширити свій кругозір; практичній активності, що зумовлює переведення вже отриманих під час навчання у загальноосвітніх закладах теоретичних знань у практичні уміння та навички.

Спільна діяльність усіх суб'єктів гуртка (керівника гуртка та учнів) передбачає взаєморозуміння та гуманізм, а тому вибір *принципу гуманізму і демократизму* є цілком виправданим. Він передбачає дотримання моральних норм та суб'єкт-суб'єктного підходу. Причому усі суб'єкти повинні ставитися один до одного з повагою на основі емпатійності та толерантності. Гуманізація впливає, насамперед, із провідного принципу організації гурткової діяльності з дітьми, яка передбачає добровільну участь школярів. У свою чергу, демократичні підходи до організації гурткової роботи тісно пов'язані з утвердженням дитини як найвищої соціальної цінності та передбачають самовираження школярів через участь у гуртку. На основі принципу гуманізму та демократизму учні мають можливість максимально розкрити усі свої потенційні можливості та задатки.

Принцип індивідуального підходу дозволяє керівнику гуртка максимально повно врахувати усі особистісні якості учнів. З метою реалізації цього принципу необхідно враховувати:

- рівень теоретичних знань учнів (успішність);
- сформованість мотиваційної сфери;
- розвиток індивідуально-психологічних якостей.

На основі принципу індивідуального підходу педагог має змогу запропонувати кожному гуртківцю конкретні форми та методи роботи, які сприятимуть підвищенню його пізнавальної активності. Індивідуальний підхід допоможе надати цільову допомогу кожному школяреві, у залежності від тих потреб, які у нього були виявлені, а також максимально допомогти дітям у реалізації очікувань, з якими вони прийшли на гурток.

Отже, організовуючи гурткову роботу, педагог має враховувати принципи наукової обґрунтованості педагогічних впливів; неперервного удосконалення змісту гурткової роботи; практичної спрямованості гурткової роботи; активності; гуманізму і демократизму; індивідуального підходу.

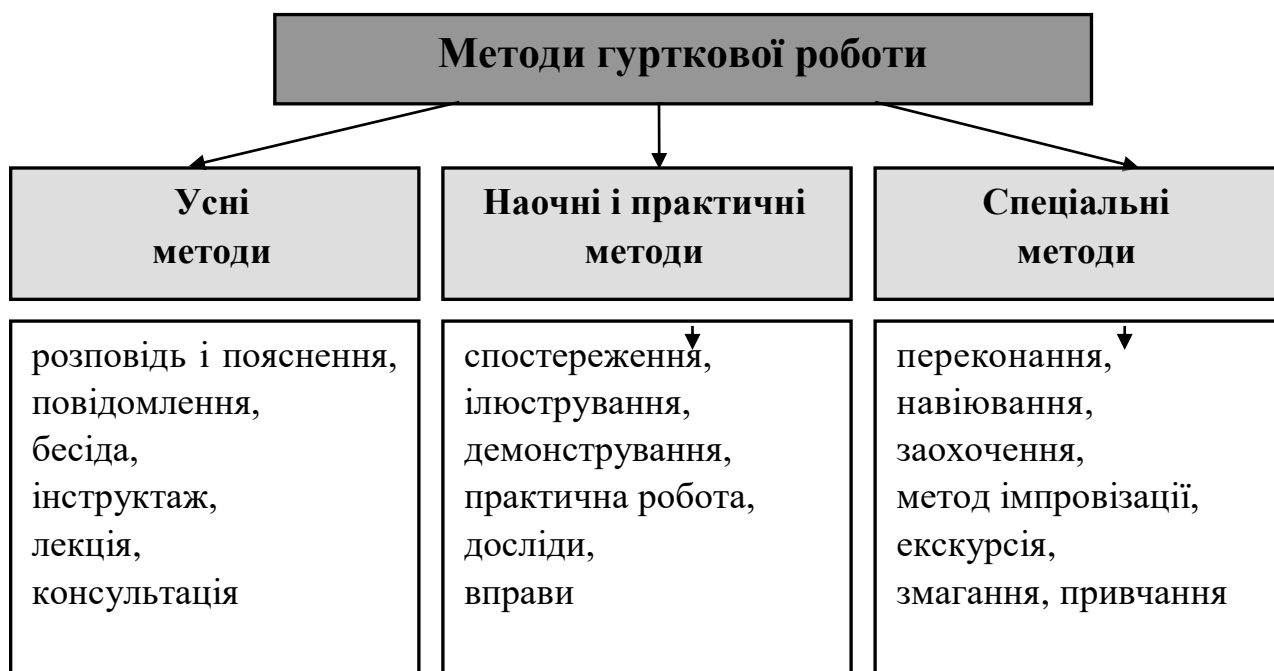
На якість гурткової діяльності вагомий вплив мають ті *методи*, яким педагог віддасть перевагу у своїй практичній діяльності. Вибір методів гурткової роботи перебуває у безпосередній залежності від того, яку мету переслідує керівник гуртка, а також від того, які практичні завдання поставлені ним у ході діяльності.

Насамперед відзначимо, що метод – «це засіб або система засобів, свідомо вживаних для досягнення тих спеціальних завдань» [66, с. 317]. Тобто, *методи передбачають сукупність способів залучення учнів, які є членами гуртків до активної пізнавальної діяльності, спрямованої на вдосконалення знань, умінь та навичок*. Методи, які будуть обрані для організації гурткової роботи з дітьми, базуються на чіткій системі послідовних способів

взаємопов'язаної практичної діяльності керівника гуртка і дітей, що спрямована на досягнення поставлених завдань.

На практиці метод розглядається як спосіб організації роботи керівником гуртка, завдяки якому школярі засвоюють знання, уміння, навички та можуть активно розвивати усі свої пізнавальні здібності. *Методи спрямовані на забезпечення взаємозв'язку пізнавальної та практичної діяльності дітей, тому вони мають як освітнє, так і виховне значення.*

На підставі аналізу загальнопедагогічної літератури [10; 58; 59; 66] було виокремлено три групи методів, які, в нашому баченні, володіють найбільшим потенціалом для організації діяльності гуртка (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Методи, що найчастіше використовуються під час організації гурткової роботи

Коротка характеристика груп методів, які можуть використовувати керівники гуртків представлена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика методів гурткової роботи

Група методів	Назва	Коротка характеристика
Усні методи	Розповідь	Невеликий за об'ємом виклад теоретичного матеріалу, який доцільно використовувати керівникові гуртка на початку заняття. Зазвичай розповідь містить цікаві історичні дані, факти та змістовні повідомлення. Потенціал розповіді підсилюється у тому випадку, коли його буде поєднано з переглядом слайдів, фотографій,

		малюнків, практичним показом чи демонстрацією.
	Пояснення	У вступній частині гурткового заняття для більш кращого сприймання нового матеріалу часто використовуються усні пояснення. На основі пояснення, педагог має змогу ґрунтовно розкрити теоретичний матеріал через введення елементів розповіді та повідомлення. Підсилює педагогічний ефект від пояснення використання загадок, віршів, слайдів та фото і відео продукції.
	Бесіда	Бесіди найчастіше використовуються у гуртковій роботі. Вона базується на актуалізації тих теоретичних знань і практичних умінь, які гуртківці мають з даної теми. Бесіда повинна бути чіткою, передбачати однозначні відповіді дітей на поставленні запитання. Бесіди можуть бути використані на різних етапах гурткового заняття. Найчастіше педагоги використовують вступну, роз'яснюючу та підсумкову бесіду.
	Інструктаж	Послідовне, поетапне, чітке пояснення способу виконання певних дій. Інструктаж в обов'язковому порядку проводиться перед кожною практичною роботою. Найкраще, щоб інструктаж супроводжувався показом, таблицями та інструктивними картками. Організуючи інструктаж, керівник гуртка має мати чіткий план та містити конкретні вказівки щодо способів практичних завдань і тих небезпек, які можуть виникати під час неправильного виконання дій.
	Консультація	Передбачає індивідуальне, рідше групове надання учням допомоги зі сторони керівника гуртка, яка потрібна для більш ґрунтовного засвоєння теоретичних знань та вироблення практичних навичок. Консультативна діяльність керівника гуртка, зазвичай, відбувається на основі відповіді на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів, які доволі важкі для сприйняття.
	Лекція	Лекція, зазвичай, містить значний обсяг теоретичного матеріалу та проводиться на заняттях гуртка з пізнавальною метою для поглиблення теоретичних аспектів, які розглядається. Керівник гуртка проводить лекції доволі рідко. Однак у тому випадку, коли за планом діти вивчають науково-популярні теми, лекції є необхідними методами.

Наочні і практичні	Спостереження	Спостереження - це метод роботи, який акцентований на споглядання. Спостереження може бути короткотривалим та довготривалим. У процесі гурткової діяльності використовують такі види спостережень: розпізнавальні спостереження, спостереження за зміною і перетворенням об'єктів, репродуктивні спостереження, креативні спостереження за проведенням дослідів та демонстрації
	Ілюстрування	Наочний метод навчання, який передбачає показ і сприйняття процесів і явищ за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів. У сьогоднішній час великою популярністю користується ілюстрування відео презентаціями та елементами відеофільмів, відеороликів, вебінарів.
	Демонстрування	Це метод, який дає суттєвий позитивний результат, адже передбачає наочне споглядання конкретних фактів та подій. Демонстрація базується на визначенні мети і завдань. Вона спрямована на мотивацію навчально-пізнавальної діяльності та передбачає відтворення і корекцію опорних знань. Головний елемент у демонструванні – це постановка проблеми чи пізнавального завдання. Базується на показі педагогом явища, що дозволяє дітям ефективніше сприйняти матеріал та самостійно провести аналіз фактів. Демонстрування допомагає педагогові чітко та швидко провести теоретичну інтерпретацію явищ і фактів, які спостерігались, та встановити зв'язки між ними і спрямувати активність дітей на розв'язання пізнавального завдання й формулювання висновків.
	Практичні роботи	Потенціал практичних робіт під час гурткової роботи спрямований на формування умінь і навичок, понять і уявлень учнів у процесі практичної діяльності з об'єктом, який досліджують діти на гуртках. Ефективність гурткової діяльності досягається при наявності практичних дій значно швидше, ніж при теоретичному навчанні.
	Вправи	Вправи досить часто використовуються під час гурткової роботи. Вони спрямовані на відтворення навчального матеріалу з метою його закріплення і сприяють формуванню уміння зіставляти одержаний результат із передбачуваним, виправляти помічені невідповідності, розвивають самоконтроль.

	Досліди	Володіють значним потенціалом для гурткової діяльності та передбачають сукупність конкретних практичних прийомів, дій і засобів, за допомогою яких в учнів створюється наочний образ того предмета, який вивчається. Арсенал дослідницької діяльності сприяє формуванню у вихованців гуртків конкретного уявлення про вагомість справи, яку вони поглиблено вивчають.
Спеціальні методи	Переконання	Під переконанням розуміємо, різносторонній вплив педагога на вихованця, з метою формування позитивного і позбавлення від тих якостей, які є негативними чи перешкоджають активній пізнавальній діяльності. Переконання допомагає керівнику гуртка спонукати своїх вихованців до активної дії.
	Навіювання	Найчастіше навіювання виявляється в окремих репліках педагога на адресу учнів: «добре», «молодець», «у тебе помітні успіхи». У гуртковій роботі педагогові доцільно на основі доброзичливого погляду підбадьорити учнів. Навіювання також перешкоджає посмішці, теплу інтонацію голосу. Навіювання має позитивний ефект лише тоді, коли керівник гуртка є зібраним та володіє оптимізмом.
	Заохочення	Гурткова робота обов'язково передбачає використання заохочування, яке базується на такому педагогічному впливі на дітей з боку керівника гуртка, що виражає позитивну оцінку поведінки вихованця. Заохочування використовується з метою закріплення позитивних якостей і стимулювання дітей до активної діяльності.
	Метод імпровізації	Практичний метод мистецького навчання, що застосовується з метою спонукання учня до творчої діяльності, активізації його творчих схильностей, здатності не тільки відтворити чужий задум, а й виявити спроможність до власних творчих знахідок. Сутність імпровізації в миттєвому створенні музики, віршів, танцювального фрагменту саме в момент виконання.
	Експедиція	Діяльність гуртка буде значно ефективніша у тому випадку, коли діти матимуть змогу відвідати цікаві місця, які безпосередньо пов'язані із метою діяльності. Цінність експедиції полягає в ознайомленні дітей із предметами і явищами, які сприяють розширенню кругозору.

	Змагання	Цінність змагання обумовлюється його впливом на результативність гурткової роботи з дітьми. Змагання забезпечує успіх і цілеспрямованість роботи дітей, розвиває відчуття товариської взаємодопомоги, дає можливість порівняти результати своєї діяльності з результатами роботи інших учасників гуртка. Змагання стимулює та заохочує дітей.
	Привчання	Привчання у гуртковій роботі спрямовані на формування в учасників гуртка позитивного досвіду власної поведінки. Зазвичай дітей привчають до дисциплінованості, порядку, чистоти та систематичного виконання завдань. Привчання створюється шляхом педагогічно правильно організованої діяльності.

Отже, вибір методів роботи в гуртках цілком залежить від особистого бачення педагогом завдань педагогічного процесу та шляхів досягнення мети.

2.5. Форми організації гурткових занять

Чільне місце у методології гурткової роботи належить *формам* роботи з дітьми. *Форма організації гурткової роботи* означає зовнішній бік організації освітнього процесу, що «пов'язаний із часом і місцем навчання, а також із порядком його здійснення» [66, с. 385].

Усі форми можна поділити на *індивідуальні, групові та масові*.

До *індивідуальних* форм віднесено консультації та бесіди. Зазвичай бесіди (вступні, підсумкові) керівник гуртка проводить у тому випадку, коли необхідно актуалізувати теоретичні знання гуртківців із конкретного питання, яке є визначальним. Найчастіше педагоги використовують бесіди, в основі яких — використання діалогу. Вони сприяють узагальненню спостережень, вражень і переживань, певних знань, що сприяє поступовому сходженню особистості до нових досягнень.

Консультації передбачають собою індивідуальне надання гуртківцям допомоги. Консультації найкраще проводити у вигляді відповіді на ті запитання, які цікавлять дітей.

Групові форми охоплювали теоретичні та практичні семінари. Позитивні відгуки отримали такі форми як: ділові навчальні ігри (сюжетно-рольові, пошукові, проблемні), ігри-моделювання, ігри-аналіз. Ефективними груповими формами у процесі гурткової діяльності визнано:

- аналіз та вирішення проблемних ситуацій, в яких діти виступають у різних ролях;
- ділові навчальні ігри (сюжетно-рольові, пошукові, проблемні), ігри-моделювання;
- творчі справи як форма дозвіллевої діяльності гуртка.

Групові форми роботи формують почуття відповідальності перед собою та колективом. Виховна цінність групової діяльності гуртківців зумовлюється тим, що діти вчаться безкорисливо робити позитивні справи, усвідомлюючи необхідність поєднання суспільних та особистих інтересів.

Масові форми організації гурткової діяльності характеризуються певною епізодичністю, та значною кількістю учасників. Ця форма охоплює одночасно значну кількість учнів, глядачів або учасників колективних заходів. Така форма розвиває пізнавальний інтерес, творчу активність, підвищує інтерес до знань, активізує волю, увагу гуртківців. Показниками ефективності масових форм гурткової роботи, здебільшого, вважають кількісне охоплення, активність самих членів гуртків.

До масових форм також належать конкурси, олімпіади, екскурсії, фестивалі, вечори-зустрічі, виставки тощо. Основними видами масової форми організації гурткової діяльності є:

- конференції (проводять їх на матеріалі окремої наукової проблеми. Залежно від типу конференцій та індивідуальних особливостей колективу визначають структуру її проведення. У 5-7 класах вона наближається до бесіди, під час якої гуртківці висловлюють своє ставлення, переглядають кінофільм. У старших класах учні виступають з доповідями, повідомленнями, аналізують;

- конкурси (проводять для виявлення талантів, розвитку творчих можливостей членів гуртків. Конкурси, олімпіади організують за певним графіком, заздалегідь повідомляють про це гуртківців. Переможців оголошують публічно, відзначаючи їх успіхи на урочистій лінійці);

- тематичні вечори (їх присвячують різноманітним аспектам внутрішнього і міжнародного політичного життя, науки, техніки, культури, спорту, явищ природи тощо. На таких вечорах виступають запрошені гості, демонструють кінофільми та ін. У їх підготовці й проведенні беруть участь самі члени гуртка);

- вечори-зустрічі з відомими людьми. Для участі в них запрошують відомих людей, письменників, літературознавців та ін. Водночас важливо подбати про активність учнів у їх підготовці і проведенні

Найбільш ефективною масовою формою роботи гуртків визнано змагання, під час яких діти отримують можливість виявити набуті під час гурткових занять знання і вміння. Змагання – внутрішня «пружина» розкручування творчих сил, стимулювання до пошуку, відкриття, перемог над собою. Оцінювання проводиться, зазвичай, за бальною системою. Загальний бал підраховується по завершенню змагання, визначається команда-переможець.

При підготовці до змагання педагогом обов'язково визначаються такі головні моменти, як:

- дата (оголошується дітям на останньому занятті);
- кількість учасників (всі діти, які відвідують заняття гуртка);
- тривалість змагання (1,5-2 год., не більше, але з розрахунку: 5 хв. на легенду, приблизно 10 хв. на станцію, 5 хв. на перехід);

- місце змагання (може бути ліс, парк, подвір'я або велике приміщення);
- обладнання (який потрібен під час проведення змагання, використовуватиметься на станціях);
- загальний план (схема: як і де розміщені станції, в якій послідовності команди роблять переходи.)

На основі узагальнення наукової літератури [21; 22; 23] у табл. 2.2 подано інформацію, яка стосується ознак, переваг та недоліків, якими володіють основні форми гурткової діяльності.

Таблиця 2.2

Характеристика основних форм організації навчальної діяльності дітей на гурткових заняттях

Форма	Ознаки	Переваги	Недоліки
Індивідуальна	Виконання учнями навчального завдання під час гурткового заняття без взаємодії з іншими учнями на основі загальних рекомендацій керівника гуртка.	Врахування індивідуальних особливостей дитини за умови регулярного спілкування керівника гуртка з кожним окремим вихованцем.	Труднощі реалізації індивідуальної форми полягають у значній кількості дітей (від 10 до 25) на занятті гуртка.
Групова	Передбачає поділ їх на групи для розв'язання однакових чи різних завдань. Від діяльності кожного вихованця безпосередньо залежить успіх виконання всієї роботи.	Розширення пізнавальних можливостей; формування практичних навичок організації самостійної роботи; виховання в дітей почуття відповідальності; демократичне й рівноправне партнерство педагога та учнів; формування у дітей здатності переносити набуті знання в інші сфери.	Вимагає ретельної попередньої підготовки і з боку вихованців, і з боку керівника гуртка; можливість послаблення контролю керівником гуртка за обсягом та рівнем засвоєння знань кожною дитиною; часто виникає необхідність подальшого коригування теоретичних знань, сформованості практичних умінь і навичок.

Фронтальна	Одночасне виконання всіма школярами одного й того ж завдання під керівництвом керівника гуртка.	Охоплення значного обсягу теоретичного матеріалу, орієнтоване на формування загального обсягу теоретичних знань; результати роботи є передбачуваними.	Частково відсутній зворотний зв'язок; вихованців не можуть виявити свій індивідуальний потенціал; невисокий рівень засвоєння теоретичного матеріалу складного рівня.
Колективна	Активна взаємодія керівника гуртка і вихованців, а також тісна співпраця учнів між собою.	Формування під час заняття гуртка атмосфери співробітництва; наявність тісного зворотного зв'язку; розвиток комунікативних здібностей учнів; досить високий рівень засвоєння інформації.	Виникає ймовірність того, що деякі вихованці не зможуть активно та вільно спілкуватися через брак комунікативної компетентності; результати роботи не завжди можна спрогнозувати.

Задля розвитку внутрішньої мотивації значущості гурткової діяльності педагог може використовувати такі комунікативні *прийоми*, як: бесіда, дискусія, «мозкова атака», ділова гра тощо. Саме вони сприяють перетворенню зовнішньої мотивації дітей у внутрішню, а також зацікавлюють школярів у роботі за темою гуртка.

Вагомим позитивним ефектом у гуртковій роботі є запровадження такого методичного прийому, як «створення ситуації успіху», в основі якого лежить особистісно-орієнтований підхід до організації гурткової роботи. Ситуація успіху досягається тоді, коли учні самостійно визначають свої безпосередні здобутки. З практичної точки зору для створення ситуації успіху, керівник гуртка має дати практичну можливість кожній дитині відчувати радість досягнення перемоги, усвідомити свої здібності та повірити у власні сили. З метою «створення ситуації успіху» керівнику гуртка доцільно враховувати поради А. Бойко [6]:

1. Педагогічна взаємодія між школярами та керівником гуртка має бути побудована на суб'єкт-суб'єктній основі.
2. Доцільно забезпечити спрямування особистості учня на внутрішню мотивацію у гуртковій роботі, що забезпечить активне формування «Я-концепції», почуття обов'язку та відповідальності.
3. Дії та поведінка керівника гуртка, його емоційно-вольова сфера повинні бути для учнів ідеалом та особистісним прикладом для наслідування [6, с. 51-52].

Формування в дітей внутрішньої мотивації значущості гурткової діяльності перебуває у прямій залежності від уміння педагога налагоджувати діалогічну взаємодію з своїми вихованцями, а також від того, як він підходить до створення атмосфери психологічного комфорту та успіху під час гурткових занять. Вагома роль керівника гуртка та його особистісний приклад обумовлюється тим, що учні, як правило, наслідують способи та прийоми виконання тих дій, які притаманні їх педагогу. *Внутрішня мотивація* виступає у якості генерального та провідного чинника, що забезпечує ефективність гурткової діяльності. Без внутрішньої мотивації неможливий розвиток творчих здібностей учнів у процесі гурткової діяльності.

З практичної точки зору, щоб підсилити внутрішню мотивацію школярів щодо відвідування гуртка та активної пізнавальної діяльності під час занять, керівнику гуртка необхідно навчальний матеріал зробити цікавим, орієнтованим на досягнення особистісно значущих цілей. Весь навчальний матеріал необхідно ретельно структурувати, виділити головні ідеї, а також підкреслити практичну значимість інформації, яка пропонується для поглибленого вивчення.

2.6. Особливості професійної діяльності керівника гуртка

Сучасне суспільство вимагає від керівника гуртка не тільки професійних здібностей, а й організаторських навичок, вмінь роботи з дітьми та їх батьками, методичних знань щодо оформлення необхідної документації тощо.

У контексті висвітлення технологічних аспектів організації роботи гуртка доцільно коротко проаналізувати моделювання діяльності керівника. Так, керівник гуртка *зобов'язаний*:

- надати адміністрації загальноосвітнього навчального закладу усі необхідні документи, які регламентують роботу гуртка (у цих документах повинна фігурувати інформація про основну мету, завдання, напрями діяльності гуртка, його ролі в організації дозвілля школярів);

- не пізніше, ніж за 10 днів до початку його роботи розробити навчальну програму гуртка на навчальний рік та літній період, погодити з заступником з виховної роботи школи або методистом позашкільного закладу та затвердити директором школи. Такий підхід стимулюватиме керівника до зібраності та дисциплінує його професійну діяльність;

- укомплектувати склад вихованців гуртка в загальноосвітньому навчальному закладі до 5 вересня, а в позашкільному закладі в період з 1 до 15 вересня. За певних винятків, прийом учнів до гуртків може здійснюватися протягом усього навчального року як на безконкурсній основі, так і за конкурсом, умови якого розробляються навчальним закладом за поданням самого керівника гуртка. Для того, щоб учень був прийнятий у гурток протягом року, насамперед, необхідна наявність вільного місця, бажання дитини, а також згода батьків (письмова заява) або осіб, які їх замінюють.

– проводити заняття гуртка згідно затвердженого плану роботи в години передбачені розкладом занять, забезпечувати виконання навчальних програм та своєчасне оформлення журналу обліку роботи гуртка;

– під час проведення вступного заняття провести вступний інструктаж з техніки безпеки та зареєструвати його в журналі на окремій сторінці.

– слідкувати за станом здоров'я вихованців під час занять, стежити за дотриманням правил техніки безпеки під час занять та дотриманням санітарно-гігієнічних норм і правил у приміщенні;

– приділяти належну увагу роботі з обдарованими і талановитими дітьми, а також з дітьми з особливими фізичними потребами.;

– оформляти папку-портфоліо досягнень колективу;

– в кінці року, згідно вимог, робити звіт роботи гуртка (додаток Ж);

– працювати в тісному контакті з батьківським комітетом (проводити батьківські збори, виховні бесіди тощо.)

Відзначимо, що *спектр професійних обов'язків* керівника гуртка доволі різноманітний, він передбачає такі елементи, як:

– складання конспектів занять та їх проведення;

– організацію самоврядування в гуртку (вибори старости, його заступника, розподіл обов'язків);

– участь у методичних заходах закладу та активну діяльність із самоосвіти, відвідування занять інших керівників гуртків;

– активну та систематичну участь у районних, міських, всеукраїнських конкурсах, змаганнях, акціях, виставках;

– підведення підсумків діяльності гуртка та заохочення кращих гуртківців.

Одним з основних засобів ефективності діяльності керівника гуртка є добре організований облік роботи, який дає змогу проаналізувати успішність роботи гуртка, хід виконання плану роботи.

Документація керівника гуртка повинна містити:

1. Посадові обов'язки, які затверджуються директором навчального закладу і містять основні положення про роботу, функції, обов'язки, права та відповідальність керівника гуртка (додаток А).

2. Програму роботи гуртка (додаток Б).

3. Календарно-тематичний план на рік, затверджений директором навчального закладу(додаток В).

4. Журнал планування та обліку роботи гуртка, який заповнюється відповідно до програм, затверджених Міністерством освіти і науки України і зберігається 5 років (додаток Г).

5. Методичну папку (плани-конспекти занять, лекційний матеріал, виховні бесіди, схеми, роздатковий та демонстраційний матеріал з різних тем занять, сценарії масових заходів, творчих конкурсів, вікторин і т.д.) (додаток Д).

6. Відомості про гуртківців: довідки про стан здоров'я дітей, копії свідоцтва про народження, відомості про батьків (додаток Ж), опікунів та соціальний статус дитини; заяви про вступ дитини до гуртка від батьків.

7. Журнал інструктажу з техніки безпеки, пожежної безпеки, Правил вуличного руху (додаток З).

8. Папку творчих надбань керівника гуртка.

9. Папку результативності роботи (грамоти, дипломи, подяки в хронологічній послідовності.)

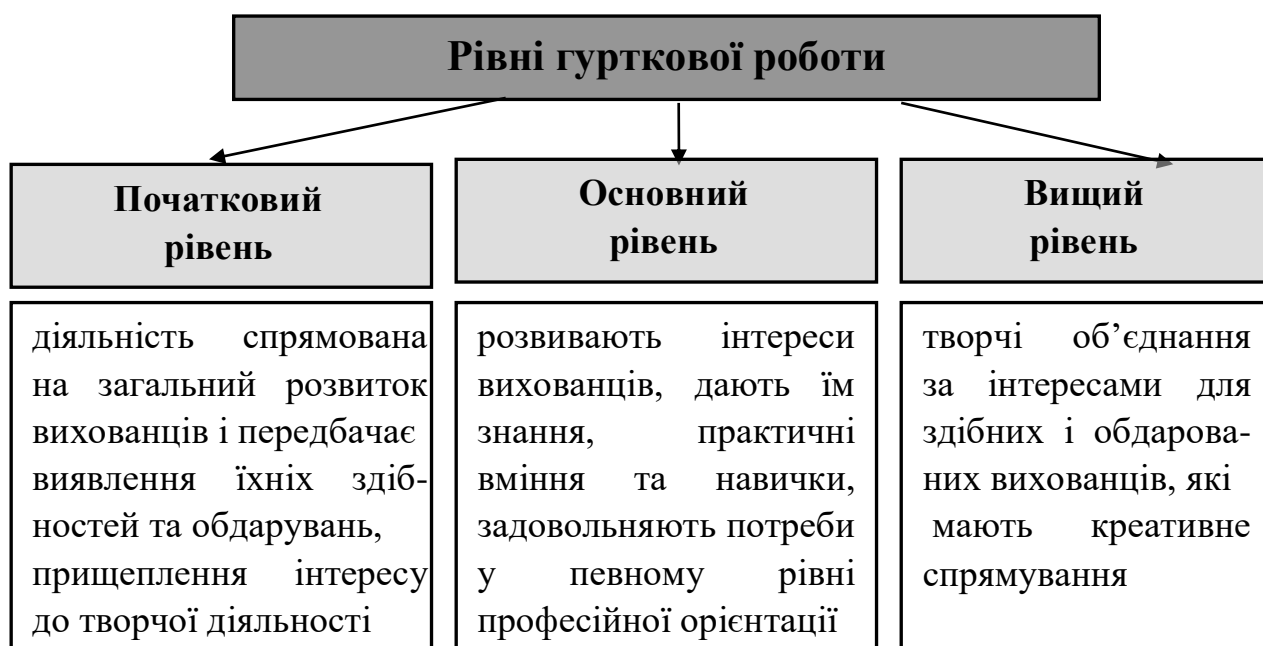
10. Фотолітопис творчого об'єднання.

Відзначимо, що навчання у гуртках обумовлюється специфікою їх діяльності та навчальними програмами. Кількість годин на тиждень визначається за напрямками роботи з урахуванням років навчання та рівнів навчання. Тривалість одного гурткового заняття, відповідно до психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій, становить для учнів віком від 5 до 6 років – 30 хвилин; віком від 6 до 7 років – 35 хвилин; учнів старшого віку – 45 хвилин.

Зупинимося на загальних підходах до кількісного складу дітей, які відвідують позакласні чи позашкільні гуртки. Встановлено, що середня наповнюваність гуртків, груп та інших творчих об'єднань становить від 10 до 15 вихованців. Однак, наповнюваність окремих гуртків може встановлюватися директором навчально-виховного закладу залежно від профілю, навчальних планів, програм та можливостей організації, рівня майстерності керівника гуртка й вихованців. Максимальна кількість може бути більшою – до 25 осіб.

З метою збереження життя і здоров'я учнів при зарахуванні їх до спортивних, спортивно-технічних, туристських, хореографічних гуртків необхідна медична довідка, яка засвідчує той факт, що дитина є здоровою та може без шкоди для свого здоров'я займатися гуртковою роботою цього напрямку.

Як констатує Л. Тихенко [52], гуртки можна класифікувати за їхньою діяльністю на три рівні (рис. 2.2)

Рис. 2.2. Узагальнена схема основних рівнів гурткової роботи

Дивлячись на те, до якої групи відноситься той чи інший гурток, такою й буде його головна мета. В залежності від рівня діяльності гуртка, керівник повинен розробити програму діяльності, в якій необхідно відобразити основні положення практичної діяльності, які будуть реалізовуватися під час організації дозвілля або гурткової роботи. Програми, за якими працюють гуртки, можуть бути декількох видів, а саме: однопрофільними, наскрізними, комплексними, пошуково-орієнтовними, модульними, інтегрованими.

Науковцями [9; 33; 41] виокремлено 4 *типи програм*, за якими може бути організована діяльність гуртка, а саме:

- 1) орієнтовні (типові);
- 2) модернізовані (адаптовані);
- 3) експериментальні (пробні);
- 4) авторські.

Розробляючи план роботи гуртка, керівнику необхідно взяти до уваги ті умови, які існують, а також максимально повно врахувати традиції навчального закладу, матеріально-технічну базу, яку можна буде використати.

Отже, у найбільш загальному ракурсі розроблений план повинен охоплювати як теоретичні, так і практичні аспекти діяльності на рік. Однак, існують загальні підходи, які передбачають той факт, що на першому занятті керівник повинен обговорити план роботи зі своїми вихованцями, і в тому випадку, коли будуть певні зауваження та доповнення, необхідно внести корективи або пояснити дітям причини неможливості чи не доцільності внесення змін у річний план.

Для того, щоб досягнути максимальної участі школярів у гуртковій роботі, керівнику слід максимально залучати учнів до роботи та дослухатися до їх порад. Такий підхід допоможе дітям та керівнику вибрати ті напрямки практичної діяльності, які в повній мірі є цікавими та корисними для дітей. Саме таким чином розроблений план буде мати реальніші шанси для повного втілення на практиці. Це дозволить керівнику ще з першого дня налагодити позитивний мікроклімат та стимулювати гуртківців до самостійної діяльності, а також максимально змотивує відповідальність дітей за прийняті рішення.

У робочому плані доцільно передбачити перелік основних практичних занять, заключні заняття з теми: екскурсії на виставки, у музеї, на виробництво, у вищі навчальні заклади, а також запланувати конкретні бесіди, розповіді на ті теми, які цікавлять дітей.

На основі колегіально прийнятого річного плану роботи гуртка керівник розробляє план окремих практичних занять. Керівникові слід виважено підходити до розробки змісту практичної діяльності учнів, системно обирати необхідні матеріали та інструменти для того, щоб заняття носили максимально творчий характер. Відзначимо, що при необхідності керівник має право вносити певні корективи у зміст конкретних занять, виходячи із реальної ситуації, збільшуючи або при потребі зменшуючи об'єм матеріалу, коригуючи розширення тематики у тому випадку, коли вона викликала підвищений інтерес та зацікавила дітей. Такі зміни відповідають потребам гурткової діяльності та стимулюють творчість усіх членів гуртку. При внесенні змін у план керівнику

доцільно вносити помітки про дані корективи для того, щоб на наступний навчальний рік максимально врахувати усі аспекти.

Заняття гуртка необхідно проводити у світлому та просторому навчальному кабінеті, який повною мірою відповідає усім санітарно-технічними нормам та вимогам. Керівник гуртка має дбати і про те, щоб у кабінеті, де проходять заняття гуртка було прибрано і робоче місце дітей відповідало усім вимогам. Навчальне обладнання кабінету має включати відповідний комплект навчальних меблів та приладдя, які необхідні для якісної організації занять гуртка та допомагають у показі. Такий стан навчального кабінету дисциплінує й організовує школярів на активну навчально-пізнавальну діяльність.

Гурткові заняття мають дуже багато спільного з уроками в загальноосвітніх навчальних закладах. На основі аналізу педагогічних видань [28; 59; 66] констатуємо, що у гуртковій роботі керівник має можливість використовувати такі *типи навчальних занять*: засвоєння нових знань, умінь, навичок; формування практичних умінь та навичок; застосування знань, умінь та навичок; узагальнення та систематизації; комбіноване. Серед усіх типів навчальних занять, як показує практика, найчастіше використовують педагоги саме комбіновані заняття. У таблиці 2.3 представлено структуру такого заняття.

Таблиця 2.3

Структура комбінованого заняття гуртка

Етап заняття	Зміст заняття
Організація початку заняття	Створення позитивної психологічної атмосфери на занятті; підготовка необхідного обладнання; налаштування учнів на діловий ритм; формулювання мети й завдань заняття та очікуваних результатів.
Мотивація навчальної діяльності	Підготовка учнів до свідомого сприйняття матеріалу, стимулювання пізнавальної активності учнів; підвищення особистісно значущого елемента для кожного учня.
Перевірка домашнього завдання	Коротке усне опитування учнів з метою встановлення стану розуміння змісту матеріалу.
Актуалізація опорних знань	Аналіз життєвого досвіду учнів, який вагомий для опанування нового матеріалу та оцінка рівня підготовленості вихованців.
Вивчення нового матеріалу	Опанування учнями нових знань та практичних дій.
Контроль і самоперевірка знань	Відтворення вивченого матеріалу; систематизація та узагальнення; виконання творчих завдань на основі вивченого; перевірка рівня розуміння матеріалу.
Підведення підсумків	Аналіз навчальної діяльності; встановлення

заняття. Рефлексія	відповідності між поставленими завданнями гурткового заняття та отриманими результатами, при потребі внесення коректив.
Повідомлення домашнього завдання	Повідомлення обсягу і змісту домашнього завдання, інструктаж щодо його виконання.

Насамперед відзначимо, що вагома цінність такого заняття у гуртковій діяльності зумовлена тим, що воно спрямоване на засвоєння нових знань, умінь, навичок та застосування їх на практиці. Таке заняття має на меті засвоєння нових знань і перевірку раніше вивченого матеріалу; засвоєння нових знань і застосування раніше набутих навичок і вмінь; формування вмінь і навичок та їх застосування на практиці.

Однак є чимало відмінних особливостей, які зумовлені різною кінцевою метою і змістом, неоднорідним складом, добровільністю вибору ними видів занять, варіативністю змісту діяльності, відсутністю стимулюючого поточного і періодичного контролю. Починаючи з першого заняття, керівник гуртка ставить перед собою мету виявляти індивідуальні особливості гуртківців, їх інтереси і нахили, мотиви, що привели дітей у гурток і спонукають їх займатися тут постійно. Для стимулювання в дітей позитивного відношення до занять в гуртку, керівником застосовуються різні методи і прийоми. Зокрема, цікаві розповіді, практичні застосування своїх виробів і т.д.

На заняттях гуртка педагог завжди має можливість виділити дітей, які працюють акуратно, бережливо відносяться до інструментів, економно витрачають матеріал, вміють оригінально оформити роботу, проявляють себе творчо та старанно. Таких учнів доцільно, по можливості, відзначати, стимулювати та підтримувати.

Отже, майстерність керівника гуртка полягає в ефективному використанні сучасних методик, спрямованих на вдосконалення програм, творчому підході до організації занять, змісту, форм і методів діяльності.

2.5. Характеристика системи гурткової роботи

За роботою гуртків ведеться доволі серйозний контроль та перевірка. Насамперед, відзначимо той факт, що доволі інформативним є проведення адміністративно-рейтингового тестування та оцінювання рівня діяльності керівників гуртків. Така інформація дає повну картину про професіоналізм педагога у проведенні гурткової роботи. Зокрема, з керівниками гуртків систематично проводиться фронтальне і поточне анкетування, інтерв'ювання. Вагому роль в оцінюванні ефективності діяльності гуртка відіграють опитування, анкетування гуртківців, а також їхніх батьків.

Система гурткової роботи містить наступні компоненти:

- гуртки (предметні, художньої творчості, художньої самодіяльності, технічної творчості);
- спортивні секції;
- клуби.

Зупинимось детальніше на їх висвітленні.

Предметні гуртки спрямовані на поглиблення знань із певних дисциплін (як правило, з дисциплін гуманітарного та природничо-математичних циклів). Щоб зацікавити учнів, гурткам нерідко дають інтригуючі назви. Наприклад: «У світі природи», «Дізнайся, відгадай, обчисли», «Математичний вузлик», «Маленький літератор», «Машина часу», «Маленький мандрівник», «Екскурсоводи-краєзнавці», «Юний поет», «Юний інформатик», «Англійська для задоволення», «Плекання української мови», «Екологічна біохімія», історичний «Прометей!»; «Ерудит», біологічний «ЕКО», «Екологія людини», «Хімія їжі» та ін.

Предметні гуртки

Предметні гуртки

Члени предметних гуртків беруть участь у масових виховних заходах, тематичних вечорах, конкурсах, олімпіадах, тижнях і місячниках знань, випускають стінні газети, радіогазети, альманахи. Це сприяє поглибленню знань і підвищує інтерес до навчальних предметів.

Гуртки художньої творчості та художньої самодіяльності дають можливість школярам займатися аматорською діяльністю, відроджувати традиції народно-побутового мистецтва. У цих гуртках учні залучаються до художньої творчості (танцювальні, театральні, драматичні, хореографічні, хорові, музичні, вокально-інструментальні, фольклорні, фотомайстерні, декоративно-прикладного мистецтва та ін.). Наприклад, «Ляльковий театр», «Гурток народної пісні», «Соловейко», «Вокальний спів», «Діджеї», «Юний художник», Гурток гри на музичному інструменті, «Графіка», «Юні флористи», «Бісероплетіння», «Батик», «Витинанка», «Вишиванка», «Рукоділья», «Майстерня м'якої іграшки», «Тістопластика», «Сувенір» та ін.

Гуртки художньої творчості

Гуртки художньої самодіяльності

Гуртки технічної творчості, допомагають учням оволодіти й поглибити свої технічні знання, розвивають та удосконалюють уміння і навички експериментування, моделювання, конструювання («Юний аніматор», «Початкове технічне моделювання», «Паперова пластика» тощо).

Гуртки технічної творчості

Спортивні секції. Спортивні секції створюються для учнів, які бажають займатися певним видом спорту. Вони покликані пропагувати здоровий спосіб життя, сприяти розширенню форм дозвілля, зміцненню фізичних можливостей організму на фоні негативного впливу довкілля на здоров'я дитини, забезпечувати повноцінний розвиток учнівської молоді.

У спортивні секції запрошуються школярі основної медичної групи, які отримали допуск лікаря до занять. До них відносять: секція волейболу, спортивної гімнастики, художньої гімнастики, фігурного катання; занять з шахів та шашок, великого та настільного тенісу, плавання, акробатики, занять з бадмінтону, баскетболу, футболу, спортивного орієнтування, волейболу, біатлону, фехтування, дзюдо, самбо, боксу, стрільби стендової тощо.

Як свідчить практика, для учнів 8–9 і 10–11 років заняття необхідно проводити два рази на тиждень, а їх тривалість має бути 45 хв., тоді як для інших вікових груп – три рази на тиждень по 90 хв. Проводять заняття у спортивних секціях вчителі фізичної культури, військові керівники (з військово-прикладних видів спорту), вчителі інших предметів, які мають відповідну підготовку з певного виду спорту і компетентні в питаннях методики організації та проведення спортивних занять з дітьми.

Спортивні секції

Про клуби як компонент системи гурткової роботи мова піде у наступному розділі.

Список рекомендованих джерел

1. Вісник позашкілля. Методичний poradnik керівника творчого учнівського об'єднання / упорядник Л. Бойко. – Випуск № 7. – Львів, 2011. – 36 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навч. закладів / Н. П. Волкова – К. : Академія – 2001. – 576 с.
3. Довідник керівника гуртка позашкільного закладу / Укладач Роман Галярник. – Івано-Франківськ : ОІППО, 2008. – 76 с.
4. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К., 2001. – С. 229–251.
5. Наказ МОН України від 22.07.08р. №676 «Про затвердження Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі системи Міністерства освіти і науки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://method-net.at.ua/load/nakaz_mon_ukrajini_vid_22_07_2008_roku_676_pro_zatverdzhennja_tipovikh_navchalnih_planiv_dlja_organizaciji_navchalno_vihovnogo_procesu_v_pozashk/1-1-0-88
6. Положення про позашкільний навчальний заклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dolino.ucoz.ru>
7. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи / Г.П. Пустовіт // Рідна школа. – 2003. – №2. – С. 14–18.
8. Фізеші О.Й. Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство. Нач. посібник / О.Й. Фізеші. – К. : Кондор, 2013. – 390 с.

Запитання та завдання для самоконтролю

Теоретичні запитання

1. Обґрунтуйте цінність гурткової роботи для всебічного розвитку особистості школяра?
2. У чому полягає потенціал позакласної та позашкільної діяльності?
3. Які завдання розв'язує позакласна та позашкільна освіта?
4. Поясніть сутність основних принципів, які покладено в основу організації позакласної та позашкільної діяльності.
5. Охарактеризуйте нормативно-правову базу, що регулює діяльність гуртків.
6. Опишіть, у чому полягає мета та завдання гурткової роботи.
7. Дайте характеристику основним формам організації та проведення гурткової роботи.
8. Обґрунтуйте, які прийоми в організації гурткової роботи володіють найбільшим потенціалом.
9. Дайте характеристику основним рівням гурткової роботи.
10. Які типи навчальних занять можуть використовуватися в гуртковій роботі?

Практичні завдання

1. Підготуйте перелік та коротку характеристику основних типів

позашкільних навчальних закладів, які діють Вашому населеному пункті.

2. Розробіть вступну бесіду для членів гуртка (тематика гуртка на розгляд студентів).

3. Розробіть сценарій змагання, яке ви б хотіли провести з учасниками гуртка, організованого вами на базі загальноосвітнього закладу.

4. Які права та обов'язки керівника гуртка, що функціонує на базі загальноосвітнього навчального закладу?

5. Підготуйте програму діяльності того гуртка, керівником якого Ви б хотіли бути.

6. Представте розгорнутий конспект одного заняття гуртка (за своїм власним вибором).

РОЗДІЛ 3 ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ КЛУБНОЇ РОБОТИ

3.1. Сутність, основні принципи діяльності та завдання клубів як самодіяльних об'єднань

Насамперед, вважаємо за доцільне погодитися із позицією, задекларованою у публікаціях І. Беґа [4, с.2] стосовно того, що виховання підростаючої особистості потрібно здійснювати на засадах нової методології, яка стимулює їх активну участь в організації дозвіллевої діяльності. А тому модернізація професійної роботи керівника клубу має бути на першому місці серед професійних пріоритетів.

Наголосимо на тому, що нині «клуб» *розглядається у якості комплексного універсального центру, який реалізовує дозвіллеву діяльність*. Для ілюстрації такої позиції наведено визначення клубу, що представлено в українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка. Науковець доводить, що клуби можна розглядати як культурно-освітні установи, які організовують дозвілля громадян, сприяють піднесенню їхнього загального культурного рівня та розвивають творчі здібності [13, с. 166].

Клуб – це соціально-культурний центр духовного розвитку, творчості та відпочинку людей, який створений та функціонує, зазвичай, на основі суспільної ініціативи [26]. Його діяльність спрямована на задоволення інтересів людей у прагненні до спілкування і спільного проведення дозвілля. На основі аналізу напрацювань науковців [15; 52] можна зробити висновок про те, що *клуб – творче об'єднання учнівської молоді, зі спільними заняттями та інтересами*. Він є школою навчання, виховання і спілкування. До клубу приходять учні, які бажають досконало опанувати певний вид діяльності, отримати поглиблені знання в конкретній практичній справі, а також урізноманітнити своє дозвілля. *Саме клуби мають задовольнити попит щодо змістовного проведення вільного часу на основі організації цікавих колективних заходів, свят, фестивалів*.

Творче використання потенціалу клубу як соціального інституту духовного життя суспільства вимагає безперервного творчого пошуку інтелектуальних та емоційних сил усіх учасників клубної роботи. Участь у клубах вимагає відповідної підготовки, оволодіння визначеним рівнем знань і вмінь. З огляду на це, клубний працівник повинен бути майстром своєї справи, що уміло та професійно здійснює керівництво. За своєю суттю клубна робота вимагає від його керівника високого рівня педагогічних знань, здібностей. Керівник повинен мати сформоване бажання працювати у сфері організації клубного дозвілля.

Науковці [25; 26; 53] однакові у тому, що фахівець, який організовує клуб, має бути вправним організатором культурної діяльності, повинен володіти *організаторськими, комунікативними, конструктивними, пошуковими та іншими здібностями*. До прикладу, організаторські здібності полягають у вмінні організувати практичну діяльність у підготовці будь-якого виховного

заходу, а також дозвілля загалом для усіх членів клубу. Необхідність комунікативних здібностей обумовлена потребою у налагодженні необхідного зв'язку між усіма членами клубу чи представниками різноманітних закладів та організацій, з якими необхідно налагодити тісну співпрацю. Конструктивні здібності керівника клубної структури базуються на вмінні цілеспрямовано підходити до розробки плану діяльності клубу у цілому та виважено організовувати окремі напрямки, тоді як пошукові здібності – передбачають сформованість умінь аналізу своєї власної роботи, а також включають здатність визнавати помилки та прорахунки і на цій основі вносити необхідні корективи в роботу клубу.

Нині Україні потрібна оновлена система клубних закладів, яка б могла повною мірою задовільнити попит на громадян щодо дозвіллевої діяльності. У цьому контексті фахівець, який реалізовує професійну діяльність у клубах, повинен відзначатися широтою кругозору, володіти глибокою внутрішньою та зовнішньою культурою, мати високий рівень спеціальної професійної підготовки. Головна його якість – це прагнення до творчого пошуку щодо вдосконалення клубної діяльності.

Виходячи із наведених фактів, необхідними якостями для керівника клубного об'єднання є широта кругозору, глибока внутрішня та зовнішня культура, високий рівень спеціальної підготовки, безперервний творчий пошук. Кожний керівник клубу повинен вивчити соціально-економічні особливості того району, в якому діє його клуб. Доцільно перед тим, як обирати конкретні напрямки практичної діяльності клубу, ґрунтовно проаналізувати культурні можливості регіону. Керівник має враховувати й той факт, що віковий ценз учасників клубу не завжди є однаковий. Тому до уваги необхідно брати вікові особливості учасників клубу.

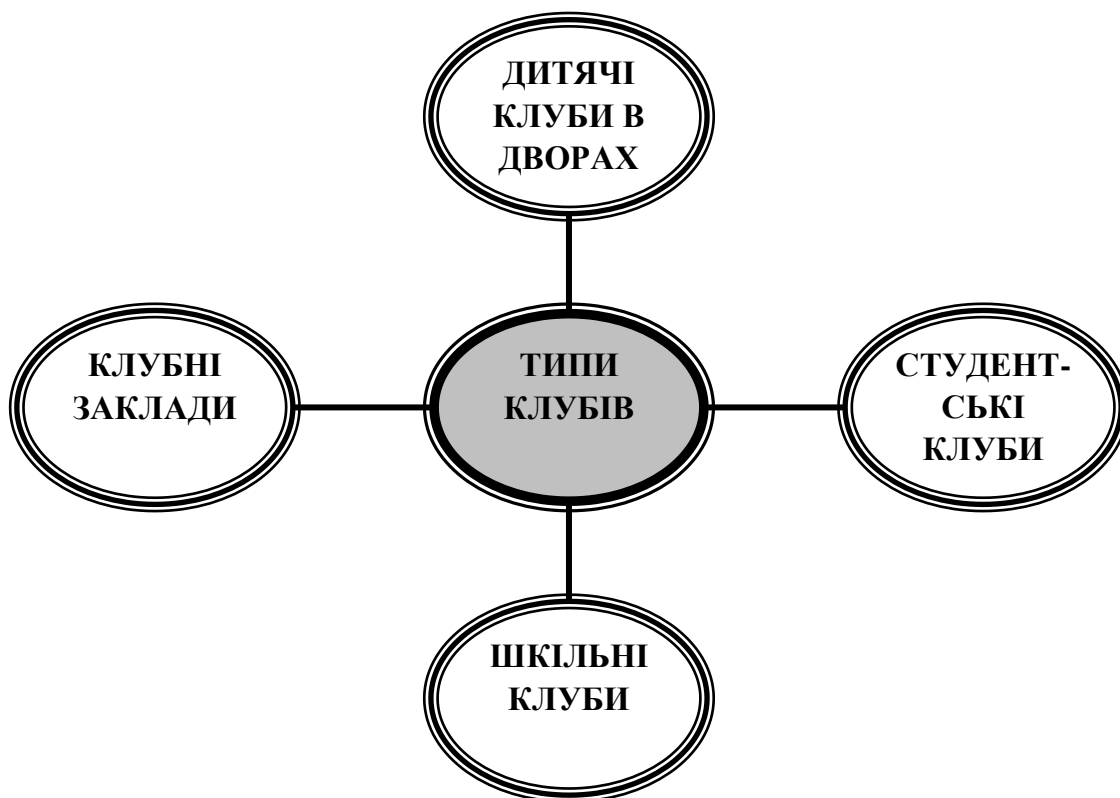
Клуб, очолений президентом (головою, командиром), повинен мати свій статут (заповіді, закони), девіз, емблему, гімн, улюблені пісні. Тут повинно діяти самоврядування.

У нашій країні активно діє декілька *типів* клубів.

За *характером* клуби бувають інтернаціональними, політичними, дискусійними, науково-пізнавальними, розважальними, сімейними, а також шкільні клуби, клуби за місцем проживання та ін.

Клуби за *профілем своєї діяльності* діляться на два типи – однопрофільні, що спеціалізуються на одній тематиці, кіноклуби та ін.), а також багатопрофільні, що включають декілька (в переважній більшості два чи три напрямки) найрізноманітніші напрямки.

До складу клубів можуть входити діти та молодь рівного віку. Типи клубів за *віковим цензом* представлено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Типи клубів, які функціонують у нинішній час

Дитячі клуби у дворах – це самодіяльні позашкільні установи, які організують дозвілєву діяльність дітей за місцем їх проживання. Ці структури створюються, зазвичай, у великих населених пунктах чи в містах при великих житлових будинках під керівництвом і педагогічним контролем місцевих органів освіти, громадськими комісіями при домоуправліннях за участю активу батьків. Відзначимо, що клуби активно функціонували в 80-90 роках ХХ століття. Нині вони є доволі рідкісним явищем та працюють лише в окремих дворах з сильною самоорганізацією мешканців або існують за рахунок особистісної ініціативи тих батьків, які беруть на себе роль керівника такого клубу.

Клубні заклади – це культурно-освітні установи, які організують дозвілля та сприяють розвитку творчих здібностей. До них відносяться районні, міські та сільські клуби, палаци і будинки культури, клуби підприємств і державних установ, вищих і середніх навчальних закладів, наукових і творчих об'єднань. Такі осередки створюються і утримуються на кошти держави, профспілок, підприємств та добровільних товариств, які функціонують на цій території. Роботою клубних закладів, зазвичай, керують правління (ради), які обираються загальними зборами членів клубу.

Студентські клуби – це громадські об'єднання, які організують культурне дозвілля студентів одного чи декількох вищих навчальних закладів (коледжів, інститутів, консерваторій, університетів). Як свідчить практика, студентські клуби спрямовують основну свою діяльність на розширення кругозору студентів, розвитку у них творчих сил та здібностей як за обраною

спеціальністю, так і в різних видах культури, мистецтва чи спорту. Очолює клуб студентська рада, яка обирається загальними зборами членів клубу. Студентський клуб, як правило, об'єднує декілька гуртків, секцій чи творчих колективів (спортивних, мистецьких, туристських, краєзнавчих і т. д.).

Шкільні клуби – одна з доволі ефективних форм організації дозвілля учнів, яка сприяє їхньому всебічному розвитку. Вони урізноманітнюють дозвілєву діяльність учнів школи, виявляють, розвивають їх задатки, здібності та нахили. Головна особливість діяльності шкільних клубів – це організація школярів на добровільних умовах під керівництвом дорослих на базі загальноосвітнього навчального закладу.

Із усіх типів клубів, які названі вище (дитячі клуби у дворах, клубні заклади, студентські клуби, шкільні клуби) та функціонують у нинішній час, найбільш актуальними є саме шкільні клуби. Тому розглянемо їх загальні особливості, практичні аспекти функціонування та діяльності більш детальноше.

Шкільний клуб це самодіяльне об'єднання, діяльність якого, в основному, спрямована на максимальне повне задоволення різнобічних інтересів і потреб школярів. У клубах вихованці мають змогу розвивати загальний кругозір, вчаться самостійно мислити, висловлюватися та відстоювати обрану позицію чи точку зору. Школярі, які є учасниками шкільних клубів можуть здобути поглиблені знання та практичні уміння і навички у конкретній сфері організації та проведення дозвілєвої діяльності.

Існує доволі багато спільних рис між шкільним клубом і гуртками. У найбільш загальному сенсі шкільні клуби спрямовані на розробку та впровадження педагогічно виважених підходів до організації відпочинку дітей. Вони мають слугувати ефективними засобами для оперативного пошуку найефективніших форм і методів організації дозвілля дітей.

Науковці [15; 26; 53] наголошують на тому, що клуби, які функціонують на базі загальноосвітніх навчальних закладів володіють вагомим потенціалом у виховному процесі учнівської молоді. Шкільні клуби допомагають школярам швидше пройти процес соціалізації, легше влитися в доросле життя та дозволяють дітям відчувати усю повноту дозвілєвої діяльності через радість спілкування та спільний відпочинок. Це відбувається, насамперед, через те, що практична діяльність шкільних клубів є насиченою й цікавою, а тематика їх функціонування доволі різноманітною.

Шкільні клуби суттєво збагачують та урізноманітнюють позашкільне життя дітей конкретного загальноосвітнього навчального закладу. Як показує наш особистий практичний досвід та спілкування із керівниками шкільних клубних об'єднань, головна проблема керівників – це пошук спонсорів, які б допомогли матеріально оплачувати діяльність цих структур. Маємо приклади того, що доволі часто креативні учителі створюють такі об'єднання, щоб привернути увагу дітей до вивчення своєї навчальної дисципліни та на цій основі допомогти організувати цікаве дозвілля дітей з пізнавальною метою.

Доцільно зупинитися на характеристиці мети діяльності шкільного клубу, визначити провідні функції та проаналізувати основні завдання, які виконують шкільні клуби.

Мета шкільних клубів передбачає активну та цілеспрямовану діяльність щодо виховання й самовиховання школярів на основі стимулювання ініціативи, самодіяльності, які сприяють всебічному прояву індивідуальних здібностей та задатків кожного школяра.

Шкільні клуби зосереджують свою практичну діяльність на реалізацію конкретних *функцій*. До найбільш вагомих науковці віднесли такі, як:

- розвивальна (спрямована на активний розвиток у школярів соціально-культурної творчості);

- стимулювальна (зосереджена на активному стимулюванні суспільної активності дітей шкільного віку шляхом організації їхньої дозвілєвої діяльності);

- комунікативна (налагодження активного та творчого спілкування між дітьми в результаті спільної діяльності та реалізації спільних проектів);

- рекреаційна (передбачає налагодження цікавого та змістовного дозвілля через організацію культурного відпочинку й розваг) [25; 60].

Робота шкільних клубів спрямована на розв'язання певних *завдань*. До найбільш вагомих можна віднести:

По-перше, створення насиченого, соціально позитивного культурного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі, яке б стимулювало учнів до саморозвитку та самовдосконалення через клубну роботу.

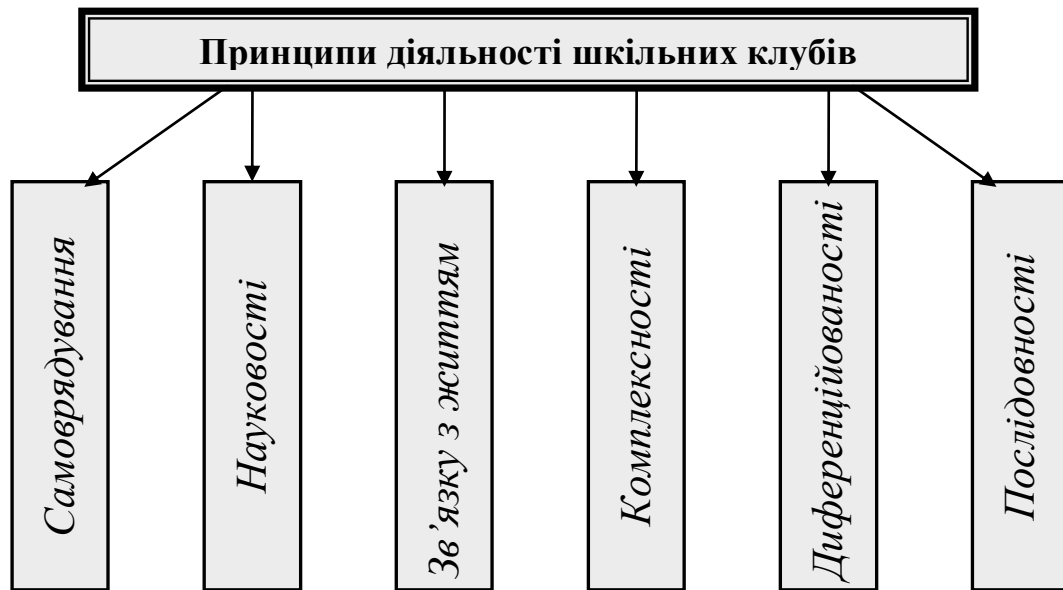
По-друге, допомога у формуванні культури дозвілєвої діяльності та вільного часу тих школярів, які є членами шкільного клубу, мають спільні інтереси та вподобання.

По-третє, цілеспрямована професійна діяльність педагогів щодо вивчення культурних запитів, інтересів школярів у вільний час.

По-четверте, формування арсеналу найбільш ефективних засобів культурно-масової роботи відповідно до інтересів і запитів учнівської молоді конкретного загальноосвітнього навчального закладу, на базі якого діє шкільний клуб [53].

Як доводять науковці [32] та показує практика, заняття у шкільних клубах відбувається за інтересами. У цьому контексті такі об'єднання мають багато спільних рис із гуртками та факультативними заняттями. Їх практична діяльність передбачає розробку певної програми. Однак, варто констатувати той факт, що вимоги до цієї програми є менш суворі та допускають внесення як незначних, так і суттєвих коректив, у залежності від побажань самих дітей чи тих обставин або факторів, які виникають і впливають на потребу коригування діяльності шкільного клубу.

Зупинимось на характеристиці основних *принципів* діяльності шкільних клубів (рис. 3.2).

Рис. 3.2 Основні принципи діяльності шкільних клубів

Отже, як наголошують науковці [25; 48], один із найбільш вагомих та значимих принципів, який покладено в основу організації шкільних клубів, це – *принцип самоврядування*. Відзначимо, що життя тут передбачає організацію самоврядування клубного об'єднання. Зазвичай, найвищим органом є загальні збори, на яких обираються члени правління клубу (рада чи бюро, президія), які здійснюють керівництво поточною діяльністю клубної структури в загальноосвітньому навчальному закладі. Серед членів правління на перших зборах необхідно обрати голову, а також його заступника та секретаря. Як свідчить такий принцип, основні функції органів самоврядування шкільного клубу визначено та задекларовано в Положенні про аматорський клуб, відображено та конкретизовано у статутах, які регулюють діяльність клубного об'єднання школи. Відзначимо, що принцип самоврядування дає можливість у рамках шкільного клубу активно працювати конкретним секціям, гурткам, які створюються на основі інтересів та побажань школярів – учасників клубу. Відзначимо, що самоврядування суттєво сприяє покращенню роботи шкільних клубів та допомагає залучити сюди значний контингент учнів, робить клубну структуру популярною у школі.

Як доводить практика, шкільні клуби повинні брати до уваги принцип *науковості*, який є обов'язковим для їхнього створення і практичної діяльності. Цей принцип є одним із провідних для функціонування шкільних клубів. Насамперед, науковими мають бути підходи до обґрунтування мети, змісту, методів та форм, які введуть у практичну діяльність шкільного клубу. При організації дозвілєвої діяльності у клубній структурі загальноосвітнього навчального закладу педагоги та актив повинні враховувати основні досягнення педагогіки, соціології, теорії культури, психології, соціальної психології, мистецтвознавства, естетики, економіки, теорії управління. Головний акцент необхідно робити на концепції ефективної організації дозвілєвої діяльності.

Уся діяльність шкільного клубу має бути підпорядкована принципу *зв'язку з життям*. Тобто, необхідно зважати на той факт, що дозвілля, яке організовується через клубну структуру, має містити у собі такі риси, як конкретність та цілеспрямованість, а також бути максимально прив'язаним до тих умов і реалій регіону, де знаходиться загальноосвітній заклад. Тобто, можемо констатувати, що будь-який виховний захід повинен носити конкретний характер і мати чітко виражену мету, бути цікавим, змістовним і відірваним від реальних потреб, які висувають самі школярі. До уваги необхідно брати менталітет, традиції, які існують на певній території. Максимальне врахування усіх вимог цього принципу дозволить організувати змістовне та цікаве дозвілля, яке буде корисним для дітей.

Відзначимо, що увага до *принципу комплексності* зумовлена необхідністю забезпечення органічної єдності морального, трудового та естетичного виховання під час організації відпочинку учнівської молоді. Шкільні клуби повинні організовувати свою діяльність на основі поєднання масових, групових та індивідуальних форм дозвілля, а також враховувати особливості різних вікових груп школярів (початкової, середньої та старшої). З огляду на впровадження принципу комплексності, необхідне цілеспрямоване та системне використання засобів, форм та методів у процесі організації діяльності шкільних клубів.

Вагому роль для організації шкільних клубів відіграє *принцип диференційованого підходу*. Його значимість обумовлена необхідністю диференціації в діяльності усієї клубної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. Найбільше цей принцип стосується обрання форм та методів, які доцільно використовувати у роботі шкільних клубів. Диференціація повинна враховувати кількість груп, їх віковий склад, матеріальну базу, конкретні умови. Вагому роль відіграють і менталітет та традиції, які започатковані тут. Вважаємо, що виважена диференціація допоможе налагодити ефективну роботу шкільних клубів та залучити дітей до їхньої роботи.

Принцип послідовності у роботі шкільних клубів, насамперед, базується на систематичності діяльності цих структур. Культурно-освітня, виховна та дозвіллева робота, яку реалізують шкільні клуби, буде сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості школярів лише в тому випадку, коли вона перестане бути фрагментарною та епізодичною. З огляду на цей принцип, організувати діяльність шкільного клубу необхідно цілісно, систематично та послідовно.

Практична діяльність шкільного клубу, що базуються на виробленні власних традицій у проведенні занять, роблять клубне життя яскравим і привабливим для дітей. Шкільні клуби мають вагомий вплив на налагодження дружних та довірливих стосунків між усіма його учасниками. Відвідування занять допомагає спілкуватися цікаво та насичено. Як позитив, відзначимо й той факт, що шкільні клуби стимулюють формування дружньої атмосфери у всьому загальноосвітньому навчальному закладі. Після кожного року діяльності шкільного клубу, зазвичай, практикується нагородження найбільш ініціативних учасників за видумку і фантазію, за цікаві рішення, за

винахідливість. Такі заохочення кращих членів клубу практикуються на підсумкових лінійках із нагоди закінчення навчального року. Це мотивуватиме молодших школярів до участі у клубній роботі та підвищить особистісну зацікавленість усіх його учасників.

Шкільні клуби пропонують своїм відвідувачам різноманітні *форми і методи* занять. Серед форм, які в учасників шкільних клубів користуються найбільшою популярністю, можна назвати конкурси, творчі турніри, обговорення найновіших книг і наукових статей, інсценізації, бесіди-суперечки, ігри-драматизації, заочні подорожі. Своєрідною та доволі неординарною одиницею клубного життя, яка практикується доволі часто, є клубна година.

Зміст клубної години повинен відрізнятися незвичайністю, новизною, а також викликати в школярів здивування, спонукати їх до активного пошуку. Основне завдання клубної години як форми роботи – поставити дітей в позицію фантазерів. Клубна година обов'язково пропонує вільне спілкування дітей між собою, а також спілкування з організатором і тими, дорослими, які приймають участь у клубному житті. Клубні години повинні стати своєрідною школою самовиховання школярів.

Зупинимося на висвітленні *особливостей*, які притаманні соціально-культурній діяльності шкільних клубів в умовах вільного часу, які визначають специфіку формування принципів роботи. Перш за все – це добровільність участі. Вона відображає можливість вільного вибору занять і різноманітність видів діяльності, що пропонуються. Розвиток суспільної ініціативи та самодіяльності школярів – наступна особливість роботи шкільного клубу. У сфері вільного часу ці чинники є основою всієї активності та досягнення успіхів у художній, самодіяльній, технічній творчості та інших видах діяльності. Зупинимося на висвітленні інших особливостей, які притаманні шкільним клубам. Насамперед, вважаємо, що однією із найбільш яскравих рис таких об'єднань є те, що діти там не займаються навчальною діяльністю у прямому сенсі цього слова. Шкільний клуб створюється, щоб тут школярі мали змогу креативно та змістовно відпочити, поспілкуватися з друзями, які мають спільні інтереси, а зайнятися улюбленою справою на дозвіллі.

Шкільні клуби мають відповідати таким *критеріями*:

– провідна ідея (головна мета), яка покладена в основу і визначає основні напрями розвитку клубної структури;

– організація діяльності на основі добровільності входу, виходу чи переходу в інший колектив;

– самобутність, неповторність та автономність діяльності шкільного клубу;

– активне учнівське самоврядування, самоорганізація, самодіяльність;

– динамічність членського складу об'єднання;

– створення комфортного мікроклімату взаємовідносин дорослих і учнів на основі принципу «рівний – рівному», коли відсутні керівники та підлеглі, немає у звичному розумінні вихователів і вихованців.

Наголосимо на тому, що педагогам, які мають намір відкрити шкільний клуб, доцільно брати до уваги наступні *аспекти*:

1) необхідно уникати прямого навчання (там навчаються у тих, у кого хочуть вчитися);

2) виховуються як діти, так і молодь, а педагог показує, як можна ставитися до своєї роботи і навчання, до своїх перемог і недоліків;

3) ніхто нікого не перевіряє (головними результатами перевірки є результат діяльності, який разом аналізується).

Успішне функціонування таких структур сприяє правильній організації того чи іншого виду роботи за обраним напрямком чи спрямованістю клубу. Постійний творчий пошук, активна організація роботи на основі врахування духовних запитів та інтересів школярів сприяє збагаченню духовного світу дітей, урізноманітнює відпочинок та цілеспрямовано впливає на дозвілля. В Україні потрібні оновлені системи клубних закладів у цілому та шкільних клубних об'єднань. Нині необхідно провести модернізацію роботи шкільних клубів таким чином, щоб вони максимально відповідали регіональним, віковим особливостям, а також допомагали школярам активно та змістовно проводити свій вільний час.

3.2. Типи шкільних клубів. Клубна година

Відкривати шкільний клуб, на думку О. Сліпченко [48], «з нуля» – неможливо. У баченні авторки активний та справді дієвий шкільний клуб необхідно створювати через спільну діяльність педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з усім учнівським колективом. У цій роботі важливо врахувати той досвід, який уже має навчальний заклад і ті умови, в яких шкільний клуб створюється. Науковець-практик переконана у тому, що під час створення клубної структури дрібниць не буває.

Під час організації шкільних клубів вагомі усі аспекти діяльності. Зокрема, навіть те, коли і як саме сказати учням про можливість відкриття клубної структури у стінах загальноосвітнього навчального закладу. Учні, насамперед, повинні бути ознайомлені із загальними підходами до клубної роботи, бути ініціативними та мати сформоване бажання у відкритті клубу на базі їхнього навчального закладу.

У тому випадку, коли таке бажання є нав'язаним ззовні самим педагогом, а учні пасивні, важко очікувати на позитивний розвиток подій щодо практичної діяльності шкільного клубу.

Педагог, який виступає ініціатором створення на базі загальноосвітнього навчального закладу клубної структури, має володіти певним досвідом у цій справі та бути готовим поділитися зі своїми вихованцями тим арсеналом теоретичних знань та практичних умінь, якими він сам володіє. Саме наставник (керівник клубу) повинен організувати та зацікавити дітей, постаратися перевести зовнішню мотивацію щодо створення клубу у внутрішню, а також вислухати, зрозуміти і прийняти усі їх погляди на загальні підходи до діяльності шкільного клубу.

В освітньому просторі загальноосвітнього навчального закладу педагог має прикласти усі свої зусилля та педагогічні здібності, щоб активізувати учнів

до активної практичної діяльності у шкільному клубі, створити такі педагогічні ситуації, при яких досвід, який отримують діти, перебуваючи у шкільному клубі можна було б використати у подальшому. Лише на основі співпраці педагога з учнівським самоврядуванням можна «вишукати» ідею створення шкільного клубу. Якщо співпраці немає, а ідея створення клубу зніціювана лише самим педагогом, не варто очікувати позитивний ефект від діяльності такого шкільного клубу.

Педагог має усвідомити таку істину, що теоретичними та практичними питаннями створення шкільного клубу можна почати займатися, однак цей процес є доволі креативним та творчим, тому він практично ніколи не закінчується. Вчитель має бути готовим до того, що постійно буде відбуватися процес вдосконалення на внесення інновацій у клубне життя.

З огляду на той факт, що діяльність шкільного клубу надзвичайно цікава та різноманітна, доволі важко виробити якісь уніфіковані та загально визнані рекомендації у цьому контексті. Нам імпонує позиція науковців В. Лізинського [27] та О. Сліпченко [48], які на практиці довели, що під час організації на базі загальноосвітніх навчальних закладів шкільних клубів немає і не може бути прямих інструкцій. Це пояснюється лише тим, що кожний навчальний заклад має свої особливості, всюди існують свої неповторні традиції та менталітет, аура з певними правилами.

Основними *правовими підставами* створення та діяльності шкільних клубів є:

1) Наказ керівника освітньої установи про створення клубу.

2) Положення про клуб, що регламентує його діяльність на базі загальноосвітнього навчального закладу (Додаток І).

Головними складовими шкільного клубу, які регламентують його роботу визнано:

– загальні засади діяльності (мета створення, основні завдання, функції, напрямки тощо);

– організація роботи (планування роботи, періодичність проведення засідань клубу та ін.);

– форми і методи роботи (характеристика основних форм та методів);

– учасники (організація самоврядування, критерії відбору учнів тощо).

У наукових колах ще й нині не вироблено чіткої класифікації відомих сьогодні освітніх складових під загальною назвою «шкільні клуби». Це сталося, в основному, тому, що існує значна кількість тих аспектів, які покладено в основу класифікації.

На рис. 3.3 представлено узагальнене бачення класифікації шкільних клубів на основі найбільш вагомих чинників.

Рис. 3.3 Узагальнена типологізація шкільних клубів за різними критеріальними ознаками

Зупинимося на короткій характеристиці представленої класифікації.

Насамперед, варто констатувати, що стосовно *вікового складу* усі шкільні клуби можна поділити на дві основні групи. Тобто, шкільні клуби можуть бути лише дитячими (учасники лише самі діти, відсутня присутність дорослих) та дитячо-дорослими (змішаними). Зокрема, у другому типі шкільних клубів можуть брати участь дорослі члени, якими, зазвичай, є вчителі школи та батьки учнів. Змішані шкільні клуби володіють значно більшим виховним та освітнім ефектом. Однак, під час створення змішаних клубів від дорослих, які є учасниками клубу, вимагається більша увага та витрата зусиль. Тоді як дитячі клуби діють доволі автономно без додаткового втручання з боку дорослих та адміністрації загальноосвітнього навчального закладу. Однак діти мають змогу звернутися за консультацією до дорослих, які лише допомагають, але не втручаються у діяльність клубу.

За *ступенем відкритості* шкільні клуби поділяють на дві групи. До першої відносять відкриті шкільні клуби, головною особливістю діяльності яких є той факт, що сюди завжди допускають всіх бажаючих учнів загальноосвітнього навчального закладу. Тоді як закриті шкільні клуби дозволяють стати членом своєї структури лише при виконанні деяких умов. Як відкриті, так і закриті клуби мають свої позитивні та негативні сторони. До прикладу, зовнішня привабливість відкритих об'єднань може бути не такою легкою. Вільний доступ учнів до членства може негативно впливати на зменшенні іміджу його напрямків діяльності. Тоді як негативним чинником

закритої клубної структури може мати вплив на кількість його учасників, що систематично відвідують засідання клубу.

Доволі часто у шкільних клубах є *предметне спрямування*, яке пов'язане із переліком тих навчальних предметів, які вивчаються учнями в загальноосвітньому навчальному закладі. До прикладу, клуби знавців хімії, біології, математики («Клуб юних математиків»), інформатики («З комп'ютером на «ти»»), української мови («Юний мовознавець»), англійської мови («Клуб поліглотів»), клуб правознавців і т.д. Тому до предметних клубів і віднесено ті об'єднання, діяльність яких безпосередньо носить предметне спрямування. До переліку таких клубів відносять також: «Мандрівник», «Клуб знавців природи рідного краю», «Альпініст», «Патріот», «Клуб шахматистів», «Клуб юних натуралістів», «Клуб технічної творчості», «Туристичний клуб» «Таборування», «Квант», «Азбука Морзе», «Клуби моделювання», «Яхт-клуб» та ін.

Об'єднання знавців того чи іншого *навчального предмету* шкільного циклу доцільно відкрити лише тоді, коли є учні, які дуже захоплені ним і хочуть суттєво розширити свої теоретичні знання, чи вдосконалити практичні навички. Додатковим стимулом для відкриття предметного шкільного клубу може слугувати й особистісна харизма педагога і велике бажання доволі значної кількості школярів мати спілкування з цим педагогом у позаурочний час. Однак існує й інша сторона предметних шкільних клубів – до їх діяльності важко залучити значну кількість учасників, через те, що діти будуть пов'язувати діяльність клубу з конкретним навчальним уроком і розцінювати, що їхня участь є різновидом додаткових занять.

Надпредметні шкільні клуби мають ширше спрямування та займаються різноплановою дозвіллевою діяльністю. Ці структури створюють у тому випадку, коли значна кількість учнів загальноосвітнього навчального закладу віддає перевагу креативному відпочинку, туризму чи іншим розвагам та має намір отримати нові враження від спілкування в позаурочний час. Надпредметні шкільні клуби не пов'язані з організацією навчального процесу, а тому дозволяють залучити до їх діяльності тих школярів, які не мають високого рівня навчально-пізнавальної діяльності, однак є ініціативними та прагнуть до активної діяльності та самовдосконалення.

Як доводять науковці [18] найрозповсюдженішою та більш звичною є класифікація шкільних клубів за *тематичною спрямованістю* (рис. 3.3). У цьому контексті нами було проведено опитування серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів м. Мукачева щодо того, у якому шкільному клубі діти хотіли б займатися. Відзначимо, що в опитуванні були задіяні 344 респонденти віком від 9 до 16 років. Подаємо рейтинговий перелік найцікавіших для учнів шкільних клубів:

- патріотичні;
- мистецькі;
- культурологічні;
- народознавчі;

- правові;
- спортивні;
- сімейні;
- туристські;
- відеоклуби;
- історичні;
- світоглядні;
- інформаційні;
- економічні;
- політичні.

До подібного анкетування було залучено майбутніх учителів початкової школи, які здобувають освіту в Мукачівському державному університеті. Нами впродовж 2015–2017 навчальних років було опитано 140 респондентів, які вивчали навчальну дисципліну «Методика гурткової та клубної роботи». Студентам було запропоновано поставити рейтинг найбільш привабливих шкільних клубів, які б вони хотіли організувати у тому навчальному закладі, де вони будуть в майбутньому працювати. Отже, майбутні педагоги на перших три місця поставили такі тематичні шкільні клуби як: мистецькі (найбільша кількість відданих голосів); народознавчі (друга позиція в рейтингу); патріотичні (третя позиція в рейтингу). Найменшу кількість голосів студенти віддали економічним клубам. Низький рейтинговий бал, що отримали економічні клуби пояснюємо тим, що віковий розвиток учнів початкової школи є не недостатнім для активної діяльності такої клубної структури у початковій школі.

Проаналізуємо загальні аспекти діяльності шкільних клубів у рейтинговому порядку. Отже, як засвідчує практика організації шкільних клубів на теренах Львівської, Тернопільської, Закарпатської та Івано-Франківської областей, а також дані нашого власного опитування, великою популярністю користуються нині *патріотичні* клуби. Учасники цих клубів мають змогу займатися вдосконаленням свого фізичного, інтелектуального та духовного розвитку як юного громадянина України. З огляду на ті події, які відбуваються на сході України, ці клуби залучають школярів до активної волонтерської діяльності, виховують у своїх вихованців лідерські якості, плекають повагу до Державних символів України та сприяють патріотичному вихованню.

Поряд із патріотичними клубами, як свідчить проведене нами опитування, доволі популярними серед учнівської молоді, а також серед студентів, як майбутніх керівників цих клубів є *мистецькі* клуби. Розвиток дитячої художньої самодіяльності представлений жанрами: музичний, хореографічний, театральний, а також у сфері традиційної народної культури. Тут мають змогу займатися ті школярі, які відчувають потребу в розвитку своїх творчих здібностей та задатків. Під керівництвом досвідчених педагогів, а також митців (акторів театру та професійних аніматорів) школярі творчо працюють. Водночас школярі переглядають цікаві фільми та вивчають історію мистецтва різних країн світу.

Третє місце у рейтингу посів *культурологічний* клуб. Діяльність мистецького шкільного клубу доволі тісно перегукується із роботою культурологічного. Основною відмінністю є те, що головний акцент у культурологічному клубі відводиться вивченню українського мистецтва, особливо його автентичності. Подібну місію виконують й народознавчі клуби, які спрямовують дітей на дослідження народної творчості, спонукають до аналізу та збереження кращих здобутків, створених народними митцями впродовж усієї історії України. Особливим видом культурологічного клубного об'єднання на базі загальноосвітнього навчального закладу є діяльність клубу веселих та кмітливих. Ці об'єднання націлені на стимулювання творчих та інтелектуальних інтересів учнівської молоді. Їх основне завдання – виявлення молодих обдарувань, підтримки та розвиток їх творчості, а практична діяльність полягає в організації цікавого та креативного дозвілля школярів на основі підтримки шкільних команд КВК.

Доволі великою популярністю серед школярів користуються шкільні *народознавчі* клуби. Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, особливо дітей та молоді. Головна мета цих клубів – ознайомити учнів з традиціями та обрядами українського народу, прищепити любов до рідного краю, підготувати свідомого, культурно-збагаченого, патріотичного громадянина; розвивати загальнолюдські, гуманістичні цінності, доброзичливість, правдолюбність, чесність, вірність, справедливість, гідність.

Наступний щабель школярі віддали *правовим* шкільним клубам. Це зумовлено тим фактом, що їхня діяльність, головним чином, спрямована на формування в учнів високої правової культури. Саме правова грамотність громадян виступає основою створення правової країни. Тому учні, які є членами правого шкільного клубу, мають змогу вдосконалити свою юридичну компетентність та поглибити знання у різних галузях права. Їхня головна мотивація полягає у тому, щоб знати свої права, уміти їх компетентно відстояти, не дивлячись на юридичні колізії, свідомо ставитися до своїх прав та обов'язків, поважати закони і правила людського життя. Вихованці таких клубів, зазвичай, націлені на подальше здобуття юридичної освіти. Будучи школярами, ці діти уже повністю готові та уміють сумлінно виконувати свої обов'язки.

Вагому роль у підвищенні фізичного виховання учнів та формуванні у них високого рівня культури здоров'я відіграються *спортивні* шкільні клуби. Вони, як аргументовано доводить А. Фломбойм [61], мають на меті організацію й удосконалювання спортивно-масової роботи в загальноосвітньому навчальному закладі та ведуть активну пропаганду здорового способу життя. Шкільні клуби спортивного спрямування націлюють школярів на здоровий спосіб життя, спонукають до ведення рухової активності, яка допоможе зміцнити здоров'я учнів та підвищить їхню працездатність на уроках. Під час діяльності спортивних клубів головний акцент робиться на організацію спортивних свят, розваг та змагань, які мотивують школярів до занять спортом.

Сьоме місце у рейтингу посіли шкільні *сімейні* клуби. Як доводить В. Лізинський [27], сімейні клуби створюються для налагодження тісної співпраці між педагогічним колективом самими учнями та їхніми батьками. Відзначимо, що саме учні 6–7 класів віддали перевагу сімейним клубам. Зважаючи на той факт, що нині дещо послабився зв'язок загальноосвітніх навчальних закладів з батьківською громадськістю, саме шкільні клуби, повною мірою, ліквідовують цю прогалину. Заняття дітей разом з їхніми батьками дозволяють підвищити рівень виховного процесу та допомагають у формуванні високих моральних якостей, свідомого ставлення до праці, відповідальності, організованості та дисципліни, культури спільної поведінки дітей та їхніх батьків. Сімейні клуби, зазвичай, націлені на проведення спільного дозвілля батьків та дітей. Практична діяльність їх передбачає участь у спільних подорожах, екскурсіях, розвагах, вечорах відпочинку.

Як відзначали учні, що були залучені нами до опитування, їм доволі цікаво відвідувати заняття клубів, які організовано ведуть діяльність, пов'язану з організацією подорожей та туристичних походів. Саме *туристські* шкільні клуби створюють умови для активних занять щодо вдосконалення своєї фізичної підготовки, брати участь у походах та краєзнавчих подорожах. Участь школярів у шкільних клубах, які носять туристичне спрямування, дає можливість дітям на практиці вивчити географію рідного краю, ознайомитися та пройти по найбільш цікавих маршрутах своєї області чи регіону. Шкільний туризм носить комплексний характер та інтегровано впливає на особистість учнів, згуртовує колектив під час походу. Школярі, займаючись у таких клубних об'єднаннях, мають змогу підвищити фізичний потенціал, задовольнити свої потреби у самовираженні через подорожі та налагодження спілкуванні з своїми однолітками, проявити почуття прекрасного, любов до природи. Туристсько-краєзнавча діяльність є доступною за формами організації для кожного загальноосвітнього навчального закладу, її можна розцінювати як універсальний засіб для активізації дозвіллям дітей шкільного віку.

До основних *завдань*, які виконують туристичні клуби відносять:

1. Поглибити теоретичні знання та сформувати практичні уміння і навички в туристсько-краєзнавчій діяльності (перша медична допомога, організація привалів і нічлігів, підбір особистого і групового спорядження, укладання рюкзака, техніки подолання природних перешкод, орієнтування на місцевості та ін.).

2. Навчити дітей правилам поведінки на природі під час екскурсій, прогулянок та походів.

3. Сформувати зацікавленість та інтерес до занять туризмом, змотивувати школярів до активної оздоровчої та дозвільної діяльності на природі під час походів.

4. Розвивати колективну творчість та спілкування в групі, налагодження позитивного психологічного комфорту й доброзичливих стосунків між дітьми.

5. Розвивати творчу ініціативність, формувати індивідуальні здібності вихованців.

У час активного розвитку інноваційних способів трансляції інформації, належне місце серед клубних структур посідають *відеоклуби*. Вони дають можливість дітям, які їх відвідують, переглядати якісну відеопродукцію, що має суттєвий вплив на формування різних особистісних якостей особистості. Зазвичай відеофільми переглядаються на мові оригіналу. Такий підхід суттєво підвищує комунікативну компетентність школярів, допомагає в невимушеній обстановці активно долучатися до вивчення іноземних мов та знайомства із культурою, звичаями народів тощо. Після перегляду відбувається активне обговорення тих тем, які показані у відеофільмі. Діти самі пропонують ту тематику відеопродукції, яка їм цікава, а педагог лише підштовхує до обрання найкращих фільмів.

Історичні шкільні клуби, в основному зорієнтовані на практичну діяльність щодо поглиблення теоретичних знань дітей щодо певних історичних подій. Доволі активно діють історичні клуби, які дозволяють дітям вивчити та практично дослідити період другої світової війни. Цікаво дітям відвідувати історичні музеї.

Світоглядні шкільні клуби спрямовані на розширення кругозору школярів. Вони, зазвичай практикують такі форми діяльності як вікторини, змагання, круглі столи, «Що? Де? Коли». Ці клуби стимулюють розвиток творчих та інтелектуальних інтересів дітей, виявляють молоді обдарування, спрямовані на підтримку та розвиток творчості школярів. Беручи участь у шкільних клубах світоглядного спрямування, школярі мають змогу суттєво збагатити свої знання.

У час інноваційних перетворень у сфері інформатики у багатьох навчальних закладах почали утворюватися та активно діяти *інформаційні* клуби, що спрямовані на розширення комп'ютерної грамотності школярів.

Велику роль для розвитку елементів *економічного* мислення відіграє діяльність шкільних клубів цього спрямування, які, в основному, націлені на виховання економічного мислення дітей. Такі шкільні клуби зорієнтовані на розвиток у школярів стійкого інтересу до майбутньої бізнесової діяльності. Зазвичай, цим клубам віддають перевагу учні старших класів, які уже знають ціну грошам та мають уявлення про ведення малого бізнесу.

Відзначимо, що після подій Революції гідності на теренах загальноосвітніх навчальних закладів розпочали свою діяльність політичні клуби. Приймаючи участь у політичних клубах, школярі можуть усвідомити політичну ситуацію, вивчити політичну діяльність партій та політичних громадських організацій. Ці клуби, зазвичай й діють у старших класах.

Як зазначалося вище, однією із основних форм роботи шкільних клубів з різною тематикою та спрямуванням є *клубні години*. З огляду на цей факт, вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі підготовки та проведення клубних годин.

Насамперед відзначимо, що педагогові, який веде шкільний клуб, необхідно брати до уваги той факт, що зміст клубної години завжди повинен відрізнятися новизною, бути креативним та доволі незвичайним у традиційному розумінні. Саме такий підхід дозволить викликати у школярів

здивування, мотивувати їх на активну участь у заняттях шкільних клубів та допоможе самим дітям дізнатися нову для себе інформацію.

Отже, зазвичай клубна година передбачає вільне та невимушене спілкування дітей між собою, педагогом, а також мотивує їх до активної роботи у клубному занятті. Педагог повинен спрямувати усі свої педагогічні уміння на те, щоб клубні години стали своєрідним поштовхом до самовиховання та самовдосконалення школярів, які є членами шкільних клубів.

На основі вивчення напрацювань О. Сліпченко [48] було встановлено, що з методичної точки зору у структурі клубної години доцільно виділити чотири структурні елементи (частини).

По-перше, підготовчий етап, який спрямований на організацію позитивного мікроклімату та психологічного настрою в колективі дітей, що відвідують заняття шкільного клубу та присутні на клубній годині. З методичної позиції підготовчий етап охоплює підбір ілюстративних матеріалів, конкретну діяльність педагога в оформленні приміщення, підготовку технічних засобів для заняття.

По-друге, мотиваційний етап, який дає можливість налагодити позитивну мотивацію учнів на роботу під час клубної години. Його основна цінність полягає у мобілізуючому моменті, який розглядається у якості стимулу школярів до основної діяльності на занятті. Педагогові необхідно максимально акцентувати та зосередити увагу дітей на темі клубної години та переключити їх від попередніх занять.

По-третє, основний етап є найбільш тривалим у часі, адже він спрямований на безпосередню реалізацію виховної діяльності та спрямований на виконання усіх тих завдань, які заплановані відповідно до тематики шкільного клубу. Під час цього етапу педагог має використовувати увесь арсенал найефективніших форм та методів практичної діяльності, щоб зацікавити дітей.

По-четверте, завершальний етап передбачає підведення підсумків. Він спрямований на те, щоб школярі могли висловити власні думки про підготовку і проведення клубної години, про її практичне спрямування та рівень цікавості. В основі обговорення лежить активна бесіда з дітьми, яка дає можливість педагогові відповісти на запитання, що саме можна вдосконалити під час організації такого ж клубного заняття наступного разу.

З методичної точки зору у першій частині клубних годин для дітей початкової школи класовод проводить з дітьми індивідуальні та групові бесіди, метою яких є естетичний розвиток школярів початкової школи та розширення їхнього емоційного досвіду. Для цього доцільно провести художнє читання, слухання музики, перегляд відеофільмів. Виховати у дитини любов до музики не тільки естетично розвиває, але й робить школяра більш чуйним. На цьому етапі клубні години передбачають проведення веселих заходів у вигляді конкурсів, змагань, вистав, імпровізованих концертів, на яких діти виступають з художніми переказами, читанням віршів, піснями, танцями, а також інтелектуальних ігор.

Друга частина клубної години передбачає проведення гри. Моральне виховання учнів в іграх досягається природним для дітей шляхом – залучення до гри. З методичної точки зору доцільно проводити різноманітні ігри. З великою зацікавленістю школі приймають участь у рольових, сюжетних, рухливих, іграх-змагання, іграх-подорожах. (У додатку II представлено приклади клубних годин для учнів початкових класів).

Таким чином, виважений підхід педагогів до організації діяльності шкільних клубів дозволить підвищити якість виховної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах та дозволить школярам обрати справу, яка найбільше відповідає їх запитам та потребам.

Список рекомендованих джерел

1. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Позашкільна освіта та виховання. – 2007. – № 2. – С. 2–6.
2. Гордєєва Л. Клубна робота за місцем проживання / Л. Гордєєва // Позашкільня. – 2010. – №3. – С. 18–21.
3. Ковтун О. М. Любительські об'єднання, клуби за інтересами – перспективні форми змістовного проведення дозвілля / О.М. Ковтун, В.І. Тарасенко // Дозвілля розумне, змістовне. – К., 1997. – С. 30–34.
4. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : Навчально-методичний посібник / Н. М. Флегонтова. – К. : Освіта України, 2007. – 144 с.
5. Молодь і дозвілля: теорія, методика і практика робіт із підлітками та молоддю за місцем проживання. – К., 1996 – 116 с.
6. Формування навичок здорового способу життя молоді / Упоряд. А. Фломбойм. – К. : Шк. світ, 2007. – 112 с.
7. Сліпченко О. В. Організація роботи шкільних клубів. Навчально-методичний посібник / О. В. Сліпченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://refs.in.ua/cherkasekoji-oblasti-slipchenko-olena-vitaliyivna-organizaciya.html>

Запитання та завдання для самоконтролю

Теоретичні запитання

1. У чому полягає роль клубної діяльності як засобу формування і розвитку духовних цінностей учнів?
2. Проаналізуйте трактування наукової дефініції «клуб», які представлені відомими науковцями.
3. Яким вимогам має відповідати керівник клубу?
4. Дайте характеристику типології клубних об'єднань.
5. Охарактеризуйте сутність та зміст основних принципів діяльності клубів.
6. Опишіть, у чому полягає мета та функції шкільних клубних об'єднань?
7. Дайте характеристику завдань, які виконують шкільні клуби.

8. Обґрунтуйте особливості притаманні соціально-культурної діяльності шкільних клубів.

9. Опишіть, у чому полягає педагогічна цінність клубних годин.

Практичні завдання

1. Підготуйте положення про шкільний сімейний клуб.

2. Розробіть положення роботи клубу за інтересами (спрямування – на вибір студента): назву, речівку, гімн, статут, емблему, систему управління клубом.

3. Розробіть орієнтовний план підготовчого етапу клубної години (тематичний напрямок діяльності шкільного клубу за вибором студента).

4. Опишіть, які саме завдання повинні бути зrealізовані у шкільному туристичному клубі.

5. Представте програму діяльності шкільного клубу (тематичний напрямок за вибором студента).

ПІСЛЯМОВА

Вагомість гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах зумовлена нагальною потребою вдосконалення дозвіллевої діяльності дітей та спрямована на розширення їх життєвого простору. Виважений підхід до організації дозвілля сприятиме всебічному розвитку особистості дитини та буде спрямований на розширення кругозору й вдосконалення особистісного потенціалу.

Гурткова та клубна робота, яку проводитимуть педагоги-професіонали, створить належні умови для задоволення інтересів, запитів та нахилів дітей як у загальноосвітніх так і позашкільних навчальних закладах та дозволить вдосконалити існуючі вітчизняні традиції й доповнити їх новими інноваційними підходами.

Гурткову роботу розглядаємо як один із видів позакласної та позашкільної роботи в освітньому процесі, що забезпечує становлення особистості дитини. Активні та системні заняття учнів у шкільних клубах допомагають учням цікавіше організувати власне дозвілля та з'ясувати сенс важливих норм життя.

Вивчивши потенціал використання гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, можемо зробити такі висновки:

- дозвілля школярів сьогодні потребує виважених та професійних підходів до його організації як в загальноосвітніх так і в позашкільних навчальних закладах;

- майбутній фахівець, який організовуватиме дозвіллеву діяльність, повинен володіти теорією про зміст дозвілля та володіти практичними вміннями і навичками щодо її організації;

- ґрунтовні знання методологічних та технологічних аспектів щодо організації та проведення гурткової роботи допоможе майбутнім фахівцям в організації дозвілля;

- великими потенційними можливостями у сфері організації вільного часу володіють шкільні клубні об'єднання, які діють з метою створення умов для самодіяльної творчості, духовного розвитку, задоволення культурних потреб і організації відпочинку вихованців;

- участь у гуртках, організованих за інтересами дітей, робота в шкільних клубах, краєзнавчі походи та екскурсії допоможуть дітям пізнати свої можливості та суттєво урізноманітнити своє дозвілля;

- активна участь школярів у гуртковій та клубній роботі сприяє формуванню інтелектуального потенціалу України.

Таким чином, констатуємо, що очевидною є потреба у вдосконаленні роботи педагогічного колективу загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у напрямку залучення дітей до гурткової та клубної діяльності з метою підвищення ефективності організації дозвілля.

Усі теоретичні та практичні питання, які пов'язані із організацією педагогами гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних

навчальних закладах автором не вирішені у даному посібнику. Більш ґрунтовного аналізу потребують висвітлення питань використання практичних прийомів, які базуються на використанні проблемного навчання та запровадженні інформаційних технологій під час організації та проведенні гурткової та клубної роботи з дітьми.

Основні напрямки подальшого розвитку теорії та практики організації гурткової та клубної роботи будуть спрямовані на аналіз потенціалу особистісно орієнтованого підходу, а також дослідження можливостей вдосконалення практичних умінь майбутніх педагогів початкової школи у зазначеному контексті під час вивчення навчальної дисципліни «Методика гурткової та клубної роботи».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бездверна-Хомерікі О. А. Педагогічні умови гуманістичного виховання підлітків у сфері культурно-дозвіллевої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «соціальна педагогіка» / Олена Андріївна Бездверна-Хомерікі. – К., 1997. – 28 с.
2. Белоконь В. И. Культурно-досуговая деятельность / В. И. Белоконь. – К. : Альтерпрес, 2002. – 512 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн./ І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
4. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Позашкільна освіта та виховання. – 2007. – № 2. – С. 2–6.
5. Бех І. Д. Виховна компонента позашкільної освіти / І. Д. Бех // Позашкільна освіта та виховання. – 2006. – № 1. – С. 2–5.
6. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. Навчально-методичний посібник / А.М. Бойко. – К. : ІЗМН, 1996. – 232 с.
7. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: Навчальний посібник / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Вісник позашкілля. Методичний поради́ник керівника творчого учнівського об'єднання / упорядник Л. Бойко. – Випуск № 7. – Львів, 2011. – 36 с.
10. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навч. закладів / Н. П. Волкова – К. : Академія – 2001. – 576 с.
11. Воловик А. Педагогіка дозвілля / А. Воловик, В. Воловик – Х., 1999. – 332 с.
12. Говорун Т.В. Час нашого дозвілля / Т.В. Говорун. – К. : Політвидав, 1986. – 86 с.
13. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
14. Гончарова Т. В. Веселковими стежинами (на допомогу організатору дитячого громадського формування) / Т.В. Гончарова, Н.Я. Олійник, Т.З. Майданюк. – Тернопіль : ТДМУ, 2007. – 146 с.
15. Гордєєва Л. Клубна робота за місцем проживання / Л.Гордєєва // Позашкілля. – 2010. – №3. – С. 18–21.
16. Грушевський М.С. Історія України-Русі в 2 т. / М.С Грушевський. – К. : Наук. думка, 1991. – Т.1. – 736 с.
17. Дем'янюк Т.М. Нові технології позашкільної освіти і виховання / Т.М. Дем'янюк, І.М. Первушевська. – К. : ІЗМН, 2000. – 350 с.
18. Заклади культури клубного типу Закарпатської області у цифрах і фактах : Інформаційно-аналітичний збірник. – Ужгород : КП «Ужгородська міська друкарня», 2012. – 200 с.

19. Закон України «Про освіту» // *Голос України*. – 1991. - 16 липня. – С.2-5.
20. Закон України «Про позашкільну освіту» // *Освіта України. Нормативно-правові документи*. – К., 2001. – С. 229–251.
21. Жарков А. Д. *Технология культурно-досуговой деятельности. Учебно-методическое пособие* / А.Д. Жарков. 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Профиздат, 2002. – 288 с.
22. Карпов Г. Г. *Клубна справа* / Г.Г. Карпов, М.Д. Синцов. – К., 1960. – 366 с.
23. Кендо Т. *Дозвілля і популярна культура в динаміці і розвиток* / Т. Кендо // *Особистість. Культура. Товариство*. – 2000. – Т. – II. Вип. 1 (2) – 288 с.
24. Кобзарь Б.С. *Внеурочная воспитательная работа в школах и в группах продленного дня* / Б.С.Кобзарь. – К. : Рад. школа, 1988. – 309 с.
25. Ковтун О. М. *Любительські об'єднання, клуби за інтересами – перспективні форми змістовного проведення дозвілля* / О.М. Ковтун, В.І. Тарасенко // *Дозвілля розумне, змістовне*. – К., 1997. – С. 30–34.
26. Кузьмінський А. Л. *Педагогіка : підручник* / А.Л. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Пресс, 2003. – 418 с.
27. Лізинський В. М. *Педагогічне, батьківське та учнівське самоврядування* / В. М. Лізинський. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2008. – 160 с.
28. Лохунівська А. *Учніське самоврядування* / А. Лохунівська // *Завуч (Наша вкладка)*. – №11-квітень. – 2004. – С. 1–3.
29. Макаренко А.С. *Методика организации воспитательного процесса* / А.С. Макаренко. – Сочинения. Т. 5. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1951. – С. 9–102.
30. Макаренко А.С. *Соч. в 4 т.* / А.С. Макаренко. – М. : Учпедгиз, 1958. – Т. 4. - С.373.
31. Малков Д. Ю. *Діяльність клубів за місцем проживання дітей та молоді в системі ЦССМ м. Києва ... Менеджмент соціальної [Текст] : Навч.-метод. збірка* / Д. Ю. Малков, К.С. Шендеровський – К., 2002. – 62 с.
32. *Молодь і дозвілля: теорія, методика і практика робіт із підлітками та молоддю за місцем проживання*. – К., 1996 – 116 с.
33. *Наказ МОН України від 22.07.08р. №676 «Про затвердження Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі системи Міністерства освіти і науки України» [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : http://method-net.at.ua/load/nakaz_mon_ukrajini_vid_22_07_2008_roku_676_pro_zatverdzhennja_tipovikh_navchalnih_planiv_dlja_organizaciji_navchalno_vikhovno_go_procesu_v_pozashk/1-1-0-88
34. Олійник Г. М. *Критерії, показники та рівні сформованості майбутніх соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності* / Г. М. Олійник // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. – 2016. – Випуск 2 (39) – С. 154–156.

35. Петрова І. В. Дозвілля як предмет наукових досліджень / І. В. Петрова // *Культура і сучасність* : Альманах. – К. : Міленіум, 2009. С. 70–75.
36. Петрова І. М. Становлення та розвиток педагогіки дозвілля в Україні у 20-ті роки ХХ ст. / І.М. Петрова // *Рідна школа*. – 2005. – № 4. – С. 71–74.
37. Піча В. М. *Культура дозвілля* / В. М. Піча. – К., 1990. – 238 с.
38. Платон Государство. *Законы. Политика* / Платон. – М. : Мысль, 1998. – 798 с.
39. Повчання Володимира Мономаха // *Дванадцять місяців. Книга – календар*. / Упор. М. Слабошпицький. – К. : Веселка, 1992. – С. 49–50.
40. *Позашкільна освіта Сумщини*. – 2010: регіональний аспект /за заг. ред. Л.В. Тихенко [упор. Л. М. Бондар, Т.М. Кречотіна, Н.В. Перепилиця]. – Суми : Нота-бене, 2010. – Вип. 3. – 92 с.
41. *Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика* : збірник статей Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми, 2009. – 328 с.
42. Положення про позашкільний навчальний заклад, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 06 травня 2001 року № 433 (зі змінами, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 №769 «Про внесення змін до Положення про позашкільний навчальний заклад») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dolino.ucoz.ru>
43. Пустовіт Г. П. *Позашкільна освіта і виховання в контексті трансформаційних процесів у суспільстві* / Г. П. Пустовіт // *Позашкільна освіта та виховання*. – 2006. – №1. – С. 10.
44. Пустовіт Г.П. *Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи* / Г.П. Пустовіт // *Рідна школа*. – 2003. – №2. – С. 14–18.
45. Русова С. Ф. *Вибрані твори* / С.Ф. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
46. Русова С. *Націоналізація школи* / С. Русова // *Вибрані педагогічні твори*. К. : Початкова школа. – 1995. – №1 – С. 28–30.
47. Сковорода Г. *Дослідження, розвідки, матеріали* : Зб. наук. пр. – К. : Наук. думка, 1992. – 382 с.
48. Сліпченко О. В. *Організація роботи шкільних клубів. Навчально-методичний посібник* / О. В. Сліпченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refs.in.ua/cherkasekoyi-oblasti-slipchenko-olena-vitaliyivna-organizaciya.html>
49. Сухомлинська О. В. *Теоретичні основи виховання і діяльності позашкільних закладів* / О.В. Сухомлинська // *Початкова школа*. – 1995. – №1 – С. 28–30.
50. Сухомлинський В. О. *Народження громадянина* / В.О. Сухомлинський – М. : Мол. гвардія, 1979. – 335 с.
51. Сухомлинський В.О. *Роки дитинства* / В.О.Сухомлинський // *Твори*: у 6 – ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С.103 - 142.
52. Тихенко Л. В. *Національне виховання особистості у процесі пошуково-дослідної роботи* / Л. В. Тихенко // *Позашкільна освіта та виховання*. – 2007. – № 2. – С. 26–30.
53. *Узагальнення позитивного досвіду правоосвітньої та правовиховної роботи правових гуртків, клубів, створених при навчальних закладах та*

бібліотечних установах Черкаської області / Упоряд. С. Чабан. – Черкаси, 2011. – 48 с.

54. Українська культура : минуле, сучасне та шляхи розвитку. Зб. наук. пр. – К., 1997. – Вип. 2. – 245с.

55. У світі дитячої гри : [На допомогу організатору дитячого дозвілля] / За заг. редакцією Н. Олійник, Т. Майданюк, Х. Кметь. – Тернопіль : Збруч, 2006. – 136 с.

56. Устименко Л. М. Реалізація культуро–просвітнього потенціалу туризму в організації дозвілля молоді : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06. / Л.М. Устименко. – К., 2001. – 20 с.

57. Ушинский К. Д. Избр. пед. соч. В 3-х т. / К.Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1974. – Т.1. – 345 с.

58. Фізеші О. Й. Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство. Нач. посібник / О.Й. Фізеші. – К. : Кондор, 2013. – 390 с.

59. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 554 с.

60. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : Навчально-методичний посібник / Н. М. Флегонтова. – К. : Освіта України, 2007. – 144 с.

61. Формування навичок здорового способу життя молоді / Упоряд. А. Фломбойм. – К. : Шк. світ, 2007. – 112 с.

62. Хренов Н. А. Мифология досуга / Н.А. Хренов. – М. : Наука, 1998. – 448 с.

63. Цимбалюк Н. М. Соціологія дозвілля : Навчальний посібник / Н. М.Цимбалюк – К.: ДАККіМ, 2001. — 180 с.

64. Шацкий С. Т. Работа для будущего : Книга для учителя / Сост. В.И.Малинин, Ф.Л.Фрадкин. – М. : Просвещение, 1989. – 222 с.

65. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри : навч. пос. / П.М. Щербань. – К. : Вища школа, 1993. – 119 с.

66. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В.В. Ягупов – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

67. Яременко Н. Підготовка вчителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів (друга половина ХХ ст.) / Н. Яременко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 2. – 2005. – С. 135–146.

ГЛОСАРІЙ

Активний відпочинок реалізується на основі руху: відвідування виставок, театрів, музеїв, прослуховування музики, читання, фізичні та психічні вправи, фізкультуру, спорт, туризм, ігри, перегляд кінофільмів, дружнє спілкування.

Вільний час – частина позаробочого часу, що залишається після необхідних витрат часу на задоволення потреб людини.

Гурток – об'єднання учнів одного або різного віку, зацікавлених у додатковому отриманні знань.

Гуртки технічної творчості, допомагають учням оволодіти й поглибити свої технічні знання, розвивають та удосконалюють уміння і навички експериментування, моделювання, конструювання.

Гуртки художньої творчості та художньої самодіяльності дають можливість школярам займатися аматорською діяльністю, відроджувати традиції народно-побутового мистецтва.

Дитячі клуби у дворах – це самодіяльні позашкільні установи, які організовують дозвілєву діяльність дітей за місцем їх проживання.

Дозвілля – вільний від обов'язкової діяльності час

Дозвілля дітей розглядається як вільний від обов'язкових навчальних занять час, який використовується ними для ігор, занять мистецтвом, технікою, прогулянок і спорту, читання та іншими видами діяльності на власний розсуд.

Дозвілля підлітків – це сфера, в якій підлітки мають змогу виступити в нових для себе ролях, які кардинально відмінні від сімейних та шкільних; на основі дозвілля підлітки можуть цілеспрямовано розкрити свої природні потреби в свободі та незалежності та через активну діяльність максимально повно самовиразитися.

Клуби – це культурно-освітні установи, які організовують дозвілля громадян, сприяють піднесенню їхнього загального культурного рівня та розвивають творчі здібності.

Клубна година передбачає вільне та невимушене спілкування дітей між собою, педагогом, а також мотивує їх до активної роботи у клубному занятті.

Клубні заклади – це культурно-освітні установи, які організовують дозвілля та сприяють розвитку творчих здібностей.

Культурно-дозвілєва діяльність – це діяльність, яка створює культурно-дозвілєве середовище, в якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості, і, завдяки цьому – розвитку суспільства взагалі.

Мета гурткової роботи – розширити та поглибити знання, здобуті на уроках, задовольнити потребу й цікавість дитини до певного виду діяльності, створити максимально комфортні умови для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей і учнівської молоді у вільний від навчання час, що охоплює задоволення їх освітніх потреб та підготовку дітей до майбутнього життя.

Метод – це засіб, або система засобів, свідомо вживаних для досягнення тих спеціальних завдань, що містить у собі навчальний процес.

Організація дозвіллевої діяльності дітей – це управління вільним часом школярів шляхом створення умов, які забезпечують вільний вибір форм та засобів проведення вільного часу, відповідно їхнім різнобічним інтересам і потребам; надання можливості кожній особистості активно проявити себе, виявити ініціативу, що особливо сприяє формуванню в них духовності, національної свідомості, загальнолюдських якостей, творчих здібностей.

Пасивний відпочинок характеризується станом спокою, що знімає стомлення і відновлює сили.

Позакласна робота дозволяє поширити і поглибити знання школярів, зміцнити набуті на уроках вміння та навички, розвинути здібності дітей, задовільнити їх різнобічні інтереси, формувати самостійність, організувати практичну суспільно - корисну діяльність, дозвілля дітей.

Позашкільна освіта – це сукупність знань, умінь і навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у вільний від навчання час; освітня діяльність, що здійснюється позашкільним навчальним закладом як процес надання знань, формування умінь і навичок із різних напрямів позашкільної освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи.

Предметні гуртки спрямовані на поглиблення знань із певних дисциплін (як правило, з дисциплін гуманітарного та природничо-математичних циклів).

Принципи – нормативні вимоги до організації та проведення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із його закономірностей.

Спортивні секції покликані пропагувати здоровий спосіб життя, сприяти розширенню форм дозвілля, зміцненню фізичних можливостей організму на фоні негативного впливу довкілля на здоров'я дитини, забезпечувати повноцінний розвиток учнівської молоді.

Студентські клуби – це громадські об'єднання, які організовують культурне дозвілля студентів одного чи декількох вищих навчальних закладів (коледжів, інститутів, консерваторій, університетів).

Шкільні клуби – одна з доволі ефективних форм організації дозвілля учнів, яка сприяє їхньому всебічному розвитку.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ КЕРІВНИКА ГУРТКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

_____ (назва закладу освіти)

_____ (посадова особа, уповноважена
затверджувати посадову інструкцію)

_____ (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Посадова інструкція керівника гуртка « _____ » « _____ »
_____ р. № _____

1. Загальні положення

1.1. Керівник гуртка призначається на посаду та звільняється з неї начальником відділу освіти за поданням директора школи відповідно до чинного законодавства.

1.2. Керівник гуртка безпосередньо підпорядковується _____.

1.3. У процесі своєї діяльності керівник гуртка керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про загальну середню освіту», наказами органів управління освітою всіх рівнів з питань освіти й виховання учнів, правилами й нормами охорони праці, техніки безпеки, а також Статутом та локальними правовими актами школи (в тому числі Правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами й розпорядженнями директора, цією Інструкцією), трудовим договором (контрактом). Керівник гуртка дотримується Конвенції ООН про права дитини.

1.4. Керівник гуртка повинен мати вищу педагогічну освіту (без урахування стажу педагогічної роботи). Особа, що не має відповідної освіти, але має достатній практичний досвід, знання, вміння (наприклад у галузі народних промыслів) та виконує якісно і в повному обсязі покладені на неї посадові обов'язки, як виняток, може бути призначена на посаду керівника гуртка.

1.5. На період тимчасової відсутності керівник гуртка може бути замінений _____.

1.6. Керівник гуртка отримує від вищестоящого керівництва матеріали нормативно-правового та організаційно-методичного змісту, знайомиться під розпис із відповідними документами.

1.7. Керівник гуртка систематично обмінюється інформацією з питань, що входять у його компетенцію, з підлеглими працівниками.

1.8. _____.

2. Завдання та обов'язки

Керівник гуртка:

2.1. Керує роботою театрального (музичного, хорового, хореографічного тощо) гуртка, самодіяльного об'єднання, клубу за інтересами.

2.2. Бере участь в розробці перспективних та поточних планів роботи, у проведенні організаційно-творчих заходів.

2.3. Проводить групові та індивідуальні заняття з акторської майстерності, техніки мови, художнього слова, розучування вокальних партій, а також роботу над тематичною програмою.

2.4. Навчає грі на музичних інструментах, проводить оркестрові заняття з розучування партій.

2.5. Проводить заняття з класичного та характерного тренажу, вивчення історії образотворчого мистецтва, техніки й технології живопису в майстернях, художньо-оформлювального мистецтва, операторської майстерності, створення аматорських фільмів та фотографій, методики організації фотовиставок, організації виставок технічної творчості.

2.6. Проводить учбові заняття, виступи учасників з концертами та виставками.

2.7. Бере участь у роботі методичного кабінету щодо організації та проведення масових заходів, тематичних вечорів, театралізованих свят, карнавалів, народних гулянь тощо.

2.8. Складає кошторис витрат та подає його на затвердження у встановленому порядку.

2.9. _____.

3. Права

Керівник гуртка має право:

3.1. Ознайомлюватися з проектами рішень вищестоящого керівництва, що стосуються його діяльності.

3.2. Вносити на розгляд керівництва пропозиції щодо покращення роботи, пов'язаної з обов'язками, що передбачені цією інструкцією.

3.3. Вносити на розгляд керівництва подання про заохочення працівників, які відзначилися, а також про притягнення до матеріальної та дисциплінарної відповідальності працівників, які не виконують належним чином свої посадові обов'язки.

3.4. Розпоряджатися матеріальними цінностями в межах своїх повноважень.

3.5. В межах своєї компетенції підписувати та візувати документи.

3.6. Видавати накази та розпорядження в межах своєї компетенції.

3.7. Удосконалювати свою професійну кваліфікацію в системі післядипломної освіти.

4. Відповідальність

Керівник гуртка несе відповідальність:

4.1. За неналежне виконання або невиконання своїх посадових обов'язків, а також за невикористання або неповне використання своїх функціональних прав, що передбачені цією посадовою інструкцією, а також правилами

внутрішньої трудової розпорядку, – в межах, визначених чинним законодавством України про працю та кримінальним законодавством України.

4.2. За правопорушення, скоєні в процесі здійснення своєї діяльності, – в межах, визначених чинним адміністративним, кримінальним та цивільним законодавством України.

4.3. За завдання матеріальної шкоди – в межах, визначених чинним цивільним законодавством та законодавством про працю України.

4.4. _____.

5. Керівник гуртка повинен знати:

5.1. Чинне законодавство в галузі культури та мистецтва.

5.2. Чинні нормативні акти з питань культурно-освітньої та дозвілєвої діяльності, розвитку художньої та технічної творчості.

5.3. Теорію і практику відповідного виду мистецтва.

5.4. Принципи формування репертуару.

5.5. Форми і методи навчально-виховної роботи.

5.6. Правила і норми охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

5.7. Правила внутрішнього трудового розпорядку.

5.8. _____.

6. Кваліфікаційні вимоги

— Повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст або бакалавр). Післядипломна освіта в галузі управління. Для спеціаліста – без вимог до стажу роботи, для бакалавра – стаж роботи за аналогічною за характером професією не менше 3 років.

—

_____
_____: _____ « ____ » « _____ » р.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

УЗГОДЖЕНО:

_____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові) « ____ » « _____ » р.

З інструкцією ознайомлений _____ « ____ » « _____ » р.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ І АДАПТОВАНИХ ПРОГРАМ

Перш ніж почати роботу гуртка, його керівник надає адміністрації установи програму роботи гуртка, рекомендовану Міністерством освіти і науки України. Якщо така програма відсутня, керівник гуртка складає програму самостійно у відповідності до Типових навчальних планів позашкільних навчальних закладів згідно з тривірневою класифікацією навчання (початковий, основний, вищий рівні) терміном на 1 місяць, 6 місяців, 1 рік (початковий рівень), 1–4 роки (основний та вищий рівні).

Навчальні програми повинні ґрунтуватися на освітніх стандартах, забезпечуючи науковість змісту, систематичність і послідовність навчання, творчість, доступність і індивідуальний підхід, доцільність вибору форм і методів навчання.

Програма (*від грец.* – об’ява, розпорядження) – зміст і план діяльності; виклад основних положень діяльності організації або окремого діяча, а також короткий виклад навчального предмета.

Програми можуть бути:

- однопрофільними;
- комплексними;
- наскрізними;
- модульними;
- пошуково-орієнтованими;
- інтегрованими тощо.

Авторська програма – програма, розроблена автором (авторським колективом) на основі власної методичної концепції, спрямована на оновлення наявного змісту з метою підвищення ефективності навчально-виховної діяльності.

Адаптована програма – програма, розроблена на основі іншої програми з метою адаптації до умов роботи конкретного гуртка, концепції навчального закладу, контингенту учнів.

Авторська програма, як і будь-який інноваційний проект, має пройти фахову та науково-методичну експертизу. У листі Міністерства освіти і науки України № 1/9—472 від 28.10.2002 р. «Про застосування Закону України «Про загальну середню освіту» щодо розширення мережі та організації навчально-виховного процесу у гімназіях, ліцеях, колегіумах» зазначено: «Авторські навчальні програми та посібники, розроблені педагогічними працівниками гімназії, ліцею, колегіуму, вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ для використання під час вивчення варіативної складової навчального плану, можуть використовуватися після відповідного рецензування, схвалення науковими радами певного профілю, погодження в обласних інститутах післядипломної освіти і затвердження відповідними управліннями освіти і науки облдержадміністрацій».

У програму мають бути закладені:

- особистісна орієнтація змісту;
- прикладна спрямованість освітнього процесу;
- теоретичні пояснення та емпіричні дані;

- конкретність і доцільність вживаних наукових понять, термінології, символіки;
- цілісність: повнота, логічність, взаємозв'язок окремих компонентів;
- дотримання принципу науковості відповідно до досягнень сучасної науки;
- доступність навчального матеріалу для дітей та учнівської молоді відповідно до віку та попередньої підготовки;
- відповідність державним завданням розвитку, навчання й виховання підростаючого покоління;
- відповідність обсягу навчального матеріалу нормам навантаження та кількості навчальних годин;
- змістовність програми, чітке й конкретне визначення роботи гуртка, клубу, секції, творчого об'єднання;
- відповідність змісту програми передбачуваним видам навчальної діяльності
- спрямованість навчального матеріалу на розвиток пізнавальних і творчих здібностей вихованців;
- врахування досвіду створення й апробації чинних аналогічних програм;
- врахування можливості й доцільності використання комп'ютерної техніки, інших засобів навчання, типового обладнання, ілюстрованого матеріалу тощо;
- використання знань з основних і суміжних предметів, отриманих вихованцями в загальноосвітніх навчальних закладах;
- використання міжпредметних зв'язків;
- відповідність навчально-методичному та матеріально-технічному забезпеченню.

Навчальні програми повинні ґрунтуватися на освітніх стандартах основних дисциплін, забезпечувати науковість змісту, мати освітню та виховну цінність, систематичність, послідовність навчання, доступність і індивідуальний підхід.

Навчальна програма гуртка має визначену структуру і складається з 5 розділів:

- пояснювальна записка;*
- навчально-тематичний план;*
- зміст програми;*
- основні вимоги до знань, умінь та навичок;*
- бібліографія.*

I. Пояснювальна записка

Пояснювальна записка є технологічною основою програми, у ній, як правило, розкриваються:

- концепція (методологічна основа) програми, яка відображає методологію діяльності педагога.

Концепція містить філософські, світоглядні позиції автора, описує психологічні та педагогічні ідеї, технології; у ній подається соціально-педагогічне осмислення пропонуваніх змін, методичні положення;

- мета й завдання авторського курсу;
- актуальність, новизна, коротке обґрунтування необхідності нововведень;
- особливості змісту й структури курсу;
- методичні рекомендації щодо реалізації програми.

Також пояснювальна записка включає загальну характеристику програми, рівень навчання, вік дітей, опис організаційних форм і методів подачі теоретичного матеріалу з переліком інноваційних освітніх технологій, режим занять, очікувані результати, форми підведення підсумків реалізації програми.

У пояснювальній записці можна виділити такі частини:

- вступ (мета та завдання роботи гуртка);
- мета програми;
- завдання програми;
- характеристика структури навчальної програми;
- особливості організації навчання в гуртку за рівнями навчання;
- критерії оцінювання навчальних досягнень;
- рекомендації щодо роботи з програмою;
- сприяння вибору професії.

II. Навчально-тематичний план

Навчально-тематичний план складається у формі таблиці з переліком розділів (тем), загальної кількості годин за кожним розділом й годин, призначених на теоретичні й практичні заняття, загальної кількості годин за рік. Доцільно включити в навчально-тематичний план розділи «Масові заходи» (концерти, виставки, творчі звіти, конкурси, змагання), «Експурсійна діяльність».

Навчально-тематичний план складається щороку (якщо гурток розрахований більш ніж на 1 рік).

Навчально-тематичний план

№	Назва розділу	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Разом
1				
2				
3				
	Разом			

У цьому розділі подаються також рекомендації щодо перевірки та оцінювання знань вихованців (підсумкова робота, захист проекту, участь у конкурсі, концерті, виступ, залік, екзамен).

III. Зміст програми

У змісті програми вказуються назви розділів (тем) у порядку, що відповідає навчально-тематичному плану, та їх короткий опис. Обов'язковими є послідовність, системність, науковість викладу змісту програми, облік вікових особливостей дітей і рівень навчання. Розкриваються форми організації занять (навчальні, виїзні, лабораторні, дослідницькі, проєктивні, вправи, тренінги тощо), дається обґрунтування доцільності використання комп'ютерної техніки і типового

устаткування, ілюстративного матеріалу, інших засобів навчання, забезпечення гігієни праці і безпеки життєдіяльності гуртківців.

У процесі роботи над розділом необхідно врахувати вимоги щодо відповідності мети програми її кінцевому результату.

IV. Основні вимоги до знань, умінь та навичок

Даний розділ переважно подається у формі переліку вимог щодо рівня та якості засвоєння змісту навчання, сформованості практичних навичок, вмінь після закінчення вивчення навчального курсу.

Водночас якщо це програма факультативного курсу чи курсу художньо-естетичного циклу, то результатом можуть бути не тільки (і не стільки) знання гуртківців, а й зміни у пізнавальних інтересах і професійних намірах, у психічних механізмах (мисленні, уяві, пам'яті тощо), а також зміни у співвідношенні між репродуктивною та продуктивною сферами психіки дітей, поява прагнення гуртківців до творчості та оволодіння прийомами творчої діяльності тощо.

Єдиною принциповою вимогою до даного розділу програми є можливість розробки системи перевірки результативності вивчення курсу на основі опису очікуваних результатів. Така система може бути представлена у вигляді типових завдань для гуртківців, тестів тощо.

Після переліку вимог до знань та вмінь вихованців необхідно вказати форми і методи діагностики, контролю отриманих результатів.

Вимоги до навчальних досягнень учнів вносяться до таблицю «*Прогнозований результат*»:

Вихованці повинні знати:	Вихованці повинні вміти:

V. Бібліографія

У розділі «Бібліографія» вказується перелік використаної, а також рекомендованої літератури для учнів і педагогів, що оформляється відповідно до бібліографічних вимог.

Перелік літератури надається у відповідності до бібліографічних вимог в алфавітному порядку прізвищ авторів.

Додаткові елементи програми повинні відображати форми і засоби навчання, переважно пов'язані з проблемою забезпечення наочності та практичної спрямованості курсу. Так, для курсів природничого циклу в програмі доцільно розміщувати переліки практичних і лабораторних робіт, тематику екскурсій. Програми з предметів художнього циклу (музика, образотворче мистецтво, хореографія тощо) повинні містити короткі методичні рекомендації, які конкретизують завдання і методи викладання тематичного матеріалу на основі принципу цілісності, тобто розгляд не видів діяльності, а граней мистецтва як єдиного цілого.

Також до додаткових елементів належать:

- перелік додаткової навчальної літератури;
- список методичної літератури, рекомендованої педагогом;
- список наукової та науково-популярної літератури для вихованців з даного

напрямую;

- методичні рекомендації щодо реалізації та експериментальної перевірки програми.

Технологічні вимоги до програми

Рукопис має бути зроблений комп'ютерним набором через два інтервали у двох примірниках українською мовою. До рукопису додається електронна версія у текстовому редакторі WORD.

Надаються відомості про автора (колектив авторів): прізвище, ім'я, по батькові (повністю), місце роботи, повна адреса (закладу або домашня), контактні телефони.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор _____
(навчальний заклад освіти)

_____

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

« _ » « _____ » _____ р.

ПРОГРАМА

_____

(назва гуртка)

«СХВАЛЕНО»

На засіданні педагогічної ради

_____

(навчальний заклад освіти)

Протокол № від « _ » « _____ » р

_____

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Упорядник

_____

(прізвище, ім'я, по батькові керівника гуртка)

_____

(назва гуртка)

20 __ р.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

На підставі навчальної програми керівник гуртка складає календарно-тематичний план з огляду на рекомендації Міністерства освіти і науки:

1. Навчальний рік починається 1 вересня і закінчується 31 травня.
2. Навчальні заняття можуть організовуватися за семестровою системою:
I семестр — з 1 вересня до 31 грудня;
II семестр — з 1 січня до 31 травня.

3. У канікулярні, вихідні та святкові дні гуртки працюють за окремим планом, затвердженим керівником загальноосвітнього чи позашкільного закладу. У літній канікулярний час навчальний заклад проводить роботу з вихованнями, учнями і слухачами в різних організаційних формах: змаганнях, зльотах, походах, екскурсіях, зборах, фестивалях, конкурсах тощо, як підсумок навчально-виховного процесу за навчальний рік, а також може організувати профільні табори, роботу на навчально-дослідних земельних ділянках, у

лісництвах.

3. Структури навчального року в позашкільному закладі може змінюватись згідно з рішенням педагогічної ради та за погодженням із місцевими органами управління освітою з урахуванням регіональних особливостей, кліматичних умов і профілю навчального закладу.

4. Тривалість занять визначається з урахуванням психофізіологічного розвитку і припустимого навантаження для різних вікових категорій становить для «вихованців: у віці від 5 до 6 років — 30 хв., у віці від 6 до 7 років – 35 хв., у віці старше 8 років – 45 хвилин.

Структура календарно-тематичного плану може бути наступною:

№ з/п	Розділи програми	Зміст роботи на кожне заняття	Кількість годин		Календарні терміни виконання
			теоретичні	практичні	

Календарно-тематичний план можна складати в спеціальному *журналі планування та обліку роботи гуртка, що є обов'язковим діловим документом установи.*

Календарно-тематичний план складається для кожної групи окремо і затверджується на початку навчального року директором закладу.

Керівник гуртка має право протягом 15 днів (з 1 по 15 вересня) на комплектування груп. Цей період вважається його робочим часом.

Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» (ст. 18 п. 2) та наказу Міністерства освіти і науки «Про затвердження Типових навчальних планів позашкільних навчальних закладів, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України на 20__/20__ навчальний рік» середня наповнюваність груп становить, як правило 10—15 вихованців (учні, слухачі). Як тільки групи укомплектовані, керівник гуртка подає директору на затвердження графік занять, і гурток починає свою діяльність.

Графік роботи гуртка

Графік роботи гуртків (розклад занять) є обов'язковим діловим документом навчальної установи. До його складання заступнику директора необхідно віднестися з повною відповідальністю і врахувати наступні рекомендації:

1) роботу гуртка необхідно планувати в дні з найменшою кількістю уроків з обов'язковою перервою після основних занять;

2) заняття групи, особливо гуртка початкового рівня, не повинно перевищувати 1,5 – 2 години на день (з метою профілактики перевтоми, а також з урахуванням зайнятості деяких дітей у 2-3 гуртках);

3) при проведенні занять тривалістю понад 1 академічну годину на день і в залежності від їхнього характеру через кожні 45 хвилин організовується перерва для відпочинку зі зміною виду діяльності;

4) загальна кількість годин роботи гуртка на тиждень у графіку роботи гуртка

чи розкладі занять має відповідати педагогічному навантаженню керівника гуртка;
5) графік роботи гуртка (розклад занять) затверджується директором позашкільного закладу на початку навчального року.

Заступник директора, що відповідає за роботу гуртка (відповідно до своїх посадових обов'язків), виконує наступні **функції**:

- надає методичну допомогу в складанні навчальних програм і планів;
- проводить інструктаж із ведення документації;
- контролює якість навчально-виховного процесу в гуртку;
- контролює виконання навчальних програм і планів гуртка;
- контролює дотримання вимог до ведення журналу обліку роботи гуртка;
- аналізує охоплення дітей гуртковою роботою (особливо з девіантною поведінкою);
- проводить діагностування та моніторингове дослідження; «узагальнює досвід роботи тощо.

ЖУРНАЛ ПЛАНУВАННЯ ТА ОБЛІКУ РОБОТИ ГУРТКА

Ведення журналу планування та обліку роботи

Щоб уникнути помилок у веденні документації, заступник директора на початку навчального року проводить інструктаж для керівників гуртків щодо ведення журналу планування та обліку роботи.

Основні вимоги до ведення журналу планування та обліку роботи гуртка

- Журнал планування та обліку роботи є державним обліковим фінансовим документом, обов'язковим для ведення кожним керівником гуртка.

- Журнал заводиться для кожної групи гуртка окремо на весь навчальний рік.

- Журнал ведеться керівником гуртка. Він несе особисту відповідальність за стан його ведення.

- Усі записи в журналі ведуться чисто, охайно та регулярно кульковою ручкою синього або чорного кольору. Не допускаються виправлення, закреслювання, використання коректора.

- Розділ «План роботи» заповнюється на початку навчального року або на початку кожного семестру (див. основні вимоги до складання календарно-тематичного плану роботи гуртка).

- У розділі «Загальні відомості про вихованців» зазначається № з/п, прізвище, ім'я, по батькові дитини, дані про батьків, домашня адреса, телефон. Можуть зазначатися й інші дані за рішенням адміністрації.

- Розділ «Проведення занять з техніки безпеки» заповнюється в обов'язковому порядку. Керівник гуртка систематично проводить з вихованцями інструктаж з техніки безпеки. Всіх, хто пройшов його, відмічає у журналі й записує короткій зміст занять.

- У розділі «Облік відвідування» застосовуються наступні умовні позначки: «н» – був відсутній з неповажної причини; «хв» – був відсутній через хворобу; «п» – був відсутній з поважної причини.

Проти прізвища учня, який вибув, пишеться – «вибув».

- У розділі «Облік роботи гуртка» вказується № заняття, дата проведення, тема заняття (зміст роботи на занятті), кількість годин (відповідно до календарно-тематичного плану), підпис керівника гуртка.

- Кількість записаних годин має відповідати погодинному педагогічному навантаженню.

- Усі зміни в розкладі можливі тільки за узгодженням із директором чи заступником директора закладу освіти.

- Для обліку роботи гуртка в журналі на кожний місяць відводиться окрема сторінка, де вказано склад гуртка, прізвище, ім'я гуртківця (повністю), зміст заняття, дата, кількість годин роботи гуртка згідно з розкладом.

- Облік робочого часу в дні відсутності дітей (наприклад, під час карантину, днів здоров'я, туристичних поїздок тощо на підставі наказів відділів освіти, директора) керівник гуртка може вести в розділі «Методична і

практична робота», вказуючи дату, зміст діяльності (види робіт), кількість годин, підпис.

У графі «Зміст діяльності» можуть бути записані наступні види робіт: виготовлення методичних посібників, пристроїв, наочного приладдя, ремонт приладів, інструментів, написання розробок, сценаріїв масових заходів тощо.

- Облік індивідуальних занять (найчастіше в групах основного рівня) може вестися керівником гуртка на окремій сторінці. Кількість годин, відведена на індивідуальні заняття, повинна збігатися з навчально-тематичним планом.

- На окремій сторінці може вестись облік зайнятості гуртка в підготовці і проведенні міських, районних, всеукраїнських заходів (виставки, концерти, конкурси, творчі звіти, змагання тощо).

Директор (заступник директора), завідуючий відділом та методист відділу систематично контролюють правильність ведення журналу. Журнал обліку роботи гуртка перевіряється не менше 5 разів на рік: на початку навчального року, перед осінніми канікулами, наприкінці 1 семестру, перед весняними канікулами, наприкінці навчального року. На сторінці «Зауваження та пропозиції щодо ведення журналу» директор (заступник директора), завідуючий відділом та методист відділу роблять запис про результати перевірки журналу, обліку роботи гуртка: дата перевірки, зауваження, терміни усунення, підпис.

ПОРТФОЛІО ПРАКТИЧНИХ ТА МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку
гуртка «Світ дизайну»

Укладач:

Гелетей І.І. – керівник гуртка «Світ дизайну» Мукачівського Будинку школярів.

Пояснювальна записка

Основною **навчально-виховною метою** гуртка є розвиток у дітей естетичних смаків, формування потреб і здібностей до мистецької діяльності, розширення знань про історію і традиції українського народу, розвиток пізнавальної активності у вивченні і відродженні народних ремесел та української культури.

Головні завдання гуртка:

- формування у дітей художньо-естетичного ставлення до дійсності як здатності до не утилітарного, художнього пізнання світу. Це передбачає наявність таких особистісних якостей, як відчуття краси та гармонії, здатність емоційно сприймати різноманітні прояви прекрасного у навколишньому світі;
- розвиток специфічних для художньо-творчого процесу якостей особистості: художньо-творчої уяви; оригінального, нестереотипного, асоціативно-творчого мислення, художньо-образних якостей зорового сприйняття, спостережливості, зорової пам'яті;
- формування знань і уявлень про декоративно-ужиткове і прикладне мистецтво, його історію та роль у житті людини;
- формування знань і уявлень про традиції та культуру українського народу, народні ремесла та історію їх розвитку;
- формування потреб і розвиток здібностей щодо продуктивної художньої творчості, вміння створити художній образ, оригінальну композицію за допомогою різних видів декоративно-ужиткового мистецтва, оволодіння основами художньо-образної мови і виражальними можливостями художніх матеріалів та різних видів художніх технік.

Заняття в гуртку залучають дітей до творчості, розвивають їхні інтереси, підвищують пізнавальну активність, розвивають допитливість, творчі здібності, навички гуртківців.

Програма гуртка «Світ дизайну» розрахована на роботу з вихованцями віком з 9-ти років. Вона передбачає навчання дітей у групах початкового та основного рівнів і розрахована на 4 роки навчання: початковий рівень – 144 год на рік, основний рівень – 216 год. Заняття проводяться відповідно по 4 і 6 год на тиждень.

Програма для гуртка «Світ дизайну» розроблена на основі програми гуртка народної творчості. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України лист Міністерства освіти і науки України від 18.07.2007 р. №1\11-5303

Початковий рівень
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		Всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1	Вступ	2	2	-
2	Вироби з тканини та підручних матеріалів - створення декоративної композиції « Осінні мотиви» на народну тематику	24	2	22
3	Лялька-мотанка - виготовлення ляльки-мотанки	14	4	10
4	Новорічні та різдвяні прикраси - виготовлення ялинкових прикрас	16	2	14
5	Графічний дизайн - створення абстрактних та образних композицій; - симетрія та асиметрія; - дряпання контурного малюнку	18	4	14
6	Оздоблення та декорування інтер'єру - малюнок на склі; - декорування подушок; - пасхальні сувеніри; - виготовлення дерев «Окраса стола»	36	2	18
7	Декоративно-прикладні вироби - виготовлення прикрас; - створення квітів та композицій за допомогою техніки «квілінг»; - оздоблення рамок	20	4	32
8	Виставки, екскурсії, Конкурси	12	-	12
9	Підсумок	2	2	-
10	Всього	144	22	122

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступне заняття (2 години)

1. Ознайомлення з планом роботи гуртка на навчальний рік.
2. Організаційні питання.
3. Правила безпеки на заняттях. Інструменти та матеріали.

4. Дизайн, основні поняття.

2. Вироби з тканини та підручних матеріалів(24 години)

1. Ознайомлення з техніками роботи з тканиною та підручними матеріалами. Техніка безпеки.

2. Аплікація з тканини народні мотиви. Виготовлення ескізів, підбір матеріалів, виготовлення аплікацій.

3. Створення декоративної композиції . Колективна робота.

3. Лялька-мотанка. Народні мотиви. (16 годин)

1. Бесіда. Історія походження та властивості ляльки-мотанки. Методи виготовлення.

2. Ескізування. Виготовлення ляльки та особливості її оформлення. Розробка ляльки за власним задумом.

3. Виготовлення оздоблювальних елементів (намистин, хусток, віночків, помпонів тощо).

4. Новорічні та різдвяні прикраси(18 годин)

1. Бесіда. Історія виникнення та традиції святкування зимових свят в Україні.

2. Виготовлення вітальних листівок.

3. Виготовлення новорічних прикрас.

4. Новорічні композиції.

5. Графічний дизайн (14 годин)

1. Графіка. Види графіки. Знайомство з графікою як видом мистецтва, видами технік. Показ ілюстративного графічного матеріалу.

2. Образна композиція на основі обводу кисті руки .

3. Абстрактна композиція на основі обводу кисті руки. Вправи на розвиток уяви.

4. Симетрія та асиметрія. Бесіда на задану тему. Створення композицій з використанням тваринних та рослинних мотивів.

5. Гратографія. Дряпання контурного малюнку. Підготовка паперу та тонування свічкою.

6.Оздоблення та декорування інтер'єру (36 годин)

1. Бесіда. Поняття оздоблення та декорування інтер'єру.

2. Малюнок на склі. Цікаві ідеї декорування скляних предметів.

3. Виготовлення та декорування подушок.

4. Оздоблення та сувеніри Великоднього кошика.

5. Виготовлення дерев з різних підручних засобів «Окраса стола» (дерево побажань, фруктове та квіткове дерево тощо).

7.Декоративно-прикладні вироби (20 години)

1. Особливості роботи з полімерною глиною та гофрованого паперу.

2. Виготовлення прикрас з полімерної глини та підручних засобів (атласні стрічки, тканина, намистини тощо).

3. Виготовлення квітів та композицій за допомогою техніки «квілінг».

4. Оздоблення рамок різними підручними засобами та елементами з полімерної глини.

8. Виставки, конкурси, фестивалі та екскурсії (12 годин)

1. Участь у конкурсах, виставках.

2. Екскурсії гуртківців.

9. Підсумкове заняття (2 години)

1. Звіт гуртківців, упорядкування фотоматеріалів, виробів. Відзначення кращих гуртківців. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні повинні знати:

- специфіку предмету та основні поняття дизайну;
- володіти деякою інформацією про різні види дизайну;
- засоби та методи створення композиції.

Учні повинні вміти:

- користуватися джерелами інформації для створення ескізів майбутніх виробів, аксесуарів, елементів декору;
- замальовувати ескізи різних видів, урізноманітнювати, доопрацьовувати їх;
- виготовляти спроектовані прикраси, аксесуари, поробки з паперу, текстилю та інших матеріалів;
- декорувати поверхні, користуватись різними техніками.

Основний рівень першого, другого, третього року навчання.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		Всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1	Вступне заняття	3	3	-
2	Вироби з тканини та підручних матеріалів Створення панно « Осінні мотиви». Лялька-мотанка з сучасними елементами.	36	3	33
3	Новорічні та різдвяні прикраси Виготовлення ялинкових прикрас.	18	3	53
4	Декоративно-прикладні вироби Виготовлення штучних квітів. Створення об'ємних композицій з паперу. Вишивка панно стрічками.	56	3	15
5	Графічний дизайн Особливості кольору, змішування технік, дряпання контурного малюнку, виготовлення композицій	24	3	23

6	Пасхальні сувеніри Виготовлення прикрас для кошика та інтер'єру.	24	3	31
7	Ліплення з пластичних матеріалів Виготовлення прикрас та аксесуарів в народному стилі.	36	3	21
8	Виставки, екскурсії, Конкурси	16	-	16
9	Підсумок	3	3	-
10	Всього	216	24	192

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступне заняття(3 години)

1. Ознайомлення з планом роботи гуртка на навчальний рік.
2. Правила поведінки в колективі.
3. Організаційні питання.
4. Правила безпеки на заняттях, інструменти та матеріали.

2. Вироби з тканини та підручних матеріалів (36 годин)

1. Розробки ескізів.
2. Виготовлення панно.
3. Виготовлення аксесуарів та сувенірних елементів.
4. Виготовлення ляльки-мотанки.
5. Виготовлення оздоблювальних елементів.

3. Новорічні та різдвяні прикраси (18 годин)

1. Бесіда про історію виникнення та традиції святкування зимових свят в Україні та особливості святкування в різних країнах світу.
2. Виготовлення композицій для оформлення святкового інтер'єру.
Виготовлення ялинкових прикрас з різних підручних засобів.

4. Декоративно-прикладні вироби (56 годин)

1. Робота з гофрованим папером.
2. Виготовлення штучних квітів.
3. Виготовлення композицій за власним задумом учня.
4. Виготовлення ваз, сувенірних сундучків.
5. Робота з стрічками. Виготовлення та оформлення панно вишивкою з стрічок.
6. Створення різноманітних квіткових композицій, створення аксесуарів в народному стилі.

5. Графічний дизайн (24 годин)

1. Психологічні особливості сприйняття кольорів. Колір, як засіб художньої виразності.
2. Розвиток абстрактного мислення та фантазії.
3. Змішування технік. Кольорове вирішення. Виготовлення композицій.
4. Графографія. Дряпання контурного малюнку. Підготовка паперу та тонування свічкою. Архітектура міста.

6. Пасхальні сувеніри (24 години)

1. Ознайомлення з традиціями свята, аналіз прикрас та декору будинку на свято.

2. Створення за власним бажанням учня майбутнього сувеніру чи прикраси для кошика.

3. Створення композицій

7. Ліплення з пластичних матеріалів (36 години)

1. Відомості про пластичні матеріали, що використовуються для творчості.

2. Бесіда про виготовлення аксесуарів, декорування, розпис та оздоблення.

3. Виготовлення ескізного малюнку.

4. Створення панно та оздоблення рамок.

5. Виготовлення аксесуарів.

8. Виставки, екскурсії, конкурси (16 годин)

1. Участь у конкурсах, виставках. Екскурсії гуртківців.

9. Підсумок (3 години)

1. Звіт гуртківців, упорядкування фотоматеріалів, виробів. Відзначення кращих гуртківців. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні повинні знати:

- специфіку предмету та основні поняття дизайну;
- особливості виникнення та розвитку різних видів дизайну;
- вміти виконувати практичні творчі роботи в декількох техніках;
- особливості використання елементів етнічного стилю при виготовленні об'ємно-просторових композицій, аксесуарів та прикрас інтер'єру.

Учні повинні вміти:

- користуватися джерелами інформації для створення ескізів майбутніх виробів, аксесуарів, елементів декору;
- замальовувати ескізи різних видів, урізноманітнювати, доопрацьовувати їх;
- виготовляти спроектовані прикраси, аксесуари, поробки з паперу, текстилю та інших матеріалів;
- декорувати поверхні, користуватись різними техніками.

Основними методами діагностики передбачуваних результатів є спостереження за роботою, усне опитування, анкетування, тестування дітей, з'ясування їх професійного світобачення, знайомство з досвідом та досягненнями інших гуртківців схожих напрямків роботи, екскурсії на виставки та до музеїв з метою дослідження вражень дітей та пробудження у них творчих ідей.

Основними формами контролю є самостійна та колективна робота; виставки і конкурси; ескізні, проектні та макетні роботи; художньо-конструкторські проекти.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вчимося малювати / пер. з англ. В. Наливної. – К. : Країна мрій, 2008. – 96 с.
2. Гура Л. П. Прикрась свій дім / Л.П. Гура, Л.Є. Жоголь, Н.М. Ісупова. – Л. : Техніка, 1990. – 338 с.
3. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України.– 2000. – № 31.
4. Качкан В. Жива глина: мандрівка в минуле та сьогоднішнє Опішного / В. Качкан. – Опішне : Українське Народознавство, 1994. – 232 с.
5. Колесник Н. Є. Писанкарство: історія, досвід, техніка та методика виконання: метод рек. на допомогу студентам вузів, вчителям початк. кл., вчителям художньої праці, класним кер., кер. гуртків художньо-технічної творчості та декоративно-ужиткового мистецтва / Н.Є. Колесник, Н.Ф. Пантус. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2004. – 80 с.
6. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Інформаційний збірник МОН. – 2004. – № 10. – С. 4–32.
7. Полякова Г. А. та ін. Образотворче мистецтво, 2-7 класи: теорія навчання, календарно-тематичне планування, основні поняття з образотворчого мистецтва /Навчально-методичний посібник для вчителів. – Харків : «Скорпіон», 2001
8. Українська народна писанка : навч.-метод. посіб. / В. Манько. – Л. : Свічадо, 2001. – 55 с.
9. Школа ремесел : квілінг – паперові кучерики / упоряд. О. Колонькова. – К. : Шк.світ. – 2012. – 80 с.
10. Школа ремесел: орігамі, пап'є-маше, паперова пластика / упоряд. О. Колонькова, О. Литовченко. – К. : Шк. світ. – 2012. – 80 с.
11. Школа ремесел : писанкарство, лозплетіння, ліплення з глини / упоряд. О. Колонькова. – К. : Шк. світ. – 2008. – 112 с.

Розробка гурткового заняття

Тема: Неповторний світ природи, мистецтва, творчості (квілінг)

Мета: вчити дітей працювати з папером, створити умови для самореалізації творчої особистості, формувати практичні навички і здібності, вміння працювати в команді, виховувати естетичний смак, працелюбність.

Матеріали та обладнання: зразок виробу, папір, ножиці, клей ПВА, роздатковий матеріал до ігор.

Тип заняття: заняття-подорож, вивчення нового матеріалу.

Хід заняття

I. Вступна частина.

1. Організація дітей.

2. Повідомлення теми і мети заняття.

Сьогодні ми з вами поринемо у чарівний світ природи, захоплюючий світ мистецтва, безмежний світ творчості. Ознайомимося з одним із видів мистецтва – квілінг. Ви дізнаєтеся історію виникнення квілінгу, навчитеся працювати з папером і виготовляти квіти за допомогою техніки «квілінг».

II. Основна частина.

Поринемо у «Світ природи»

СВІТ ПРИРОДИ

Природа – це неповторний шедевр. Природа дозволяє себе вивчати, використовувати, навіть приборкувати, але не терпить, коли її багатства використовують бездумно.

Основною сутністю людського буття завжди було і є прагнення збагнути таємниці природи: побачити, відкрити, здивувати. Пізнавати природу, навчитися у неї майстерності.

Природа дарує надзвичайно багатий матеріал, який можна використовувати, складаючи різні композиції. Проте завжди слід пам'ятати, що вона багата і щедра лише для тих людей, які бережливо ставляться до неї.

Важливо для кожної рослини знати момент, коли вона є найбільш декоративною і найкраще підходить для композицій. Спостерігаючи за рослинами, можливо навіть відпочити усім своїм тілом і душею. Розслабитись, вдихнути свіжого повітря і набратися сил і енергії, щоб знову творити різні композиції, поринемо у світ природи і виконаємо цікаве завдання.

Гра «Склади картинку»

Потрібно з частинок скласти картину і правильно наклеїти на папір.

Гра «Відгадай загадки»

1. У якого дерева і без вітру лист тремтить? (У осики)
2. Коли дзвіночки не дзвенять? (Коли вони квіти)
3. Яка маленька тендітна та беззахисна квітка найбільше страждає в ім'я любові? (Ромашка)
4. Які котики мишей не ловлять? (Вербові)
5. Як із звичайного горщика з квіткою зробити квітчастий трав'яний килим? (Змінити першу букву: вазон – газон)

6. Якого кольору квітка папороті? (Папороть не має квітки)

7. Скільки кольорів має веселка? (сім – червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий).

Ми з вами повинні щоденно показувати приклад дбайливого ставлення до природи, займатися озелененням, не засмічувати парки та ліси, не руйнувати пташині гнізда, вчасно зупиняти тих, хто нищить природу.

Треба серцем приймати довколишню красу і оберігати її, дбати, щоб ніколи не змовкав хор травневого ранку, вічно шуміли крилаті дуби, ніжним рожевим цвітом веселились яблуні, співали чарівні пісні солов'ї.

Природа – це казка, яку можна читати лише серцем.

От ми з вами і створили сторінку про природу.

Довкола тебе чарівна земля,

Озера, ріки, сонечко і небо.

Величні гори і ліси й поля,

Куди не глянеш – все для тебе!

І ти люби цей край з маленьких літ,

Люби натхненно й бережи сумлінно,

Лети за мрією у білий світ,

Я знаю, збережеш це неодмінно!

Світ мистецтва

Спілкування з природою дає нам натхнення займатися мистецтвом.

Важливе значення у формуванні всебічно-розвиненої людини має декоративно-прикладне мистецтво.

Світ мистецтва багатий і різноманітний. Мистецтво очищає нашу душу, робить нас красивішими, добрішими, мудрішими. Людина потребує краси, як квітка сонця і цю красу дають їй природа і мистецтво – це два вічні джерела духовного очищення і збагачення.

Тільки у праці із великим натхненням народжуються картини, композиції.

Все це на землі створюють люди і наші з вами руки.

Процес створення композиції має терапевтичну дію, знімає навантаження, нервові стреси, створює гарний настрій.

Творче завдання «Склади слово»

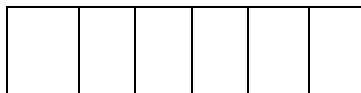
1. Класичне японське мистецтво.

--	--	--	--	--	--	--	--

2. Оформлення композицій з засушених рослин.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

3. Оформлення інтер'єру, композицій.

«Створи картину»

Із сухих листків створити картину на довільну тему.

Світ творчості

Рухаємося далі і потрапляємо у світ творчості, де на нас чекає захоплююче знайомство з технікою квілінг.

Людство створило папір із природного матеріалу.

Століттями його удосконалювали, відбілюючи, розкатуючи і надаючи кольору. І ось вже в наш час ми маємо прекрасний матеріал – папір. Папір буває грубий, глянцевий, матовий, рельєфний (маючи на увазі шпалери), картонні ящики, які нам служать у побуті.

Навіть уявити наш час без паперу неможливо.

От ми і поєднали природу і мистецтво.

А історія виникнення квілінгу дуже цікава.

Історія квілінгу

Квілінг – дивовижно красивий та витончений вид мистецтва, також відомий під назвою паперокручення.

Квілінг – мистецтво виготовлення плоских або об'ємних композицій зі скручених у спіралі смужок паперу.

Хоча достовірно походження квілінгу не відоме, вважається, що він з'явився одразу після винайдення паперу, в Китаї у 105 н.е. Інші джерела стверджують, що квілінг практикувався у Давньому Єгипті. Одне можна сказати напевно – квілінг має дуже багату історію.

Починаючи з кінця 1600-х квілінг став досить популярним захопленням у Європі та Англії серед молодих дам. У школах дівчата вивчали квілінг разом із вишиванням.

Квілінг ніколи не був розвагою у вільний час для жінок робочого класу. І лише дами вищого класу мали час на квілінг, не маючи потреби у роботі, доки підходящий наречений не зробить пропозицію. Цю техніку використовували для прикрашання та декорування меблів, ваз, підставок, корзин, шкатулок та ін. Тільки люди з грошима могли дозволити собі купівлю матеріалів для квілінгу. У якості фону використовували фольгу. Поселенці привезли із собою квілінг у Америку, і там він пережив переродження. У наші часи квілінг став досить відомим і доступним, тож кожен охочий тепер може створювати неповторні шедеври у себе вдома.

Більшу частину ХХ століття він був забутий. І тільки в кінці минулого століття квілінг відвойовує собі заслужене визнання, перетворюючись на повноцінне мистецтво.

В Англії принцеса Єлизавета серйозно захоплювалася мистецтвом квілінгу, і багато її творів зберігаються в музеї Вікторії й Альберта в Лондоні.

В наші дні техніка крученого паперу широко відома в країнах Західної Європи, особливо в Англії та Німеччині. Але, найпопулярнішим це мистецтво стало тоді, коли воно «переїхало» на Схід. Багаті традиції витонченої графіки та пластики, виготовлення паперу та роботи з ним дали квілінгу пластики нове життя.

В Південній Кореї існує ціла Асоціація любителів паперової пластики, що об'єднує послідовників найрізноманітніших напрямків паперової творчості.

А східні майстри створюють твори, що нагадують вироби ювелірного мистецтва, де навіть найтонше об'ємне «мереживо» сплітається із тисячі дрібних деталей.

Сьогодні ми з вами будемо виготовляти квіти технікою квілінг.

Повторення правил техніки безпеки з інструментами.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Виготовлення квітки «Хризантема» технікою квілінг

1. Бесіда «Хризантема улюблена квітка Японії»
2. Показ і розгляд зразка.
3. Для виготовлення квітки «хризантема» потрібно:
  - а) скласти папір у смужку;
  - б) порізати папір;
  - в) закрутити;
  - г) розправити і закрутити кінчики пелюсток.

III. Заключна частина

Сьогодні на занятті ви були уважні та зосереджені. Це допомогло вам створити своїми руками чудові квітки, які можуть прикрасити весь дім. Це заняття стане вам пугівкою у барвистий світ квілінгу. Сподіваюсь, що через деякий час у вас з'явиться власна виставка робіт.

Сценарій конкурсно-розважальної заходу для дітей молодшого шкільного

МІС ДЮЙМОВОЧКА

Звучать позивні: фанфари. Голос за кулісами читає вірш.

Здрастуй, березень наш крилатий,
Перший місяць весни, світлий день.
Здрастуй, 8 Березня, – свято
Всіх жінок, матерів та бабусь.
Лише ранньою весною
Буває тільки раз
Таке чудове свято
Для мами і для нас.

Ведучий. Всім, всім, всім доброго дня!

Раді вітати всіх на святі весни, краси і таланту! Вітаємо вас на міжклубній конкурсній програмі «Міс Дюймовочка»!

Сьогодні п'ять дівчат із різних клубів нашого закладу змагатимуться за звання «Міс Дюймовочка»!

Давайте з ними познайомимося! Зустрічаймо учасниць конкурсу:

Учасниця під номером 1 клуб «Вікторія».

Учасниця під номером 2 клуб «Ровесник».

Учасниця під номером 3 клуб «Юність».

Учасниця під номером 4 клуб «Супутник».

Учасниця під номером 5 клуб «Надія».

Дівчата покажуть свої таланти в 4-х різних конкурсах, і через деякий час ми дізнаємося, хто носитиме це почесне звання.

А визначати юну міс нам допоможе шановне журі. (*Ведучий представляє членів журі.*)

Ведучий. Вітаємо журі, і давайте побажаємо їм творчої, натхненої та справедливої праці.

Учасницям же побажаємо енергії, бадьорості, та, звісно, удачі!

Шановні учасниці, ви можете йти готуватися до першого конкурсу. Він називається «Візитна картка».

Конкурс «Візитна картка»

Ведучий. Зараз учасниці мають усім нам розповісти за короткий термін про себе так, щоб ми сформували уявлення про них, їхні інтереси, смаки та захоплення.

Найвищий бал за цей конкурс – 5.

Отже, з дівчатами ми познайомилися, а поки журі підбиває підсумки, ми переходимо до наступного конкурсу.

Наші дівчата – просто молодці та ще й розумниці. А переконатися в цьому нам допоможе конкурс «Розумниця», який полягає у відгадуванні загадок.

Ведучий. Перед тим як перейти до наступного конкурсу, давайте почуємо оцінки за перший конкурс. (*Журі оголошує оцінки.*)

Ведучий. Переходимо до нашого наступного конкурсу.

Конкурс «Розумниця» *Ведучий.* Дівчатка! Ми впевнені, що ви не лише розумниці, а ще й справжні творці.

Завдання наступного конкурсу таке: вам видадуть кольоровий папір, ножиці та клей, і ви повинні будете зробити весняну листівочку. Це корисний конкурс, адже зроблену листівочку ви зможете подарувати мамі до свята 8 Березня! Ну, або ж подрузі, сестрі чи бабусі.

Отже, дівчата, починайте, часу у вас не багато – трохи більше 5 хвилин.

Журі оцінюватиме ваші роботи за 6-бальною системою.

А ми поки що послухаємо вихованку вокальної студії «Контакт». (*Ведучий представляє вокалістку. Після виступу журі оголошує оцінки.*)

Ведучий. А тепер переходимо до наступного конкурсу «Господиня».

Конкурс «Господиня»

Ведучий. Погодьтеся, кожна дівчина, жінка повинна вміти гарно готувати.

Напевно, не тільки готувати, а ще й дивувати всіх своїми кулінарними шедеврами.

Так, а для цього треба багато знати і вміти. Ну що ж, настав час перевірити, що знають і вміють наші учасниці як кулінари. Цей конкурс проходитиме у 2 етапи:

1-й етап: Усім учасницям зав'язують очі. Потім їм буде запропоновано скуштувати певну страву. Скуштувавши, вони повинні будуть розпізнати й написати назву цієї страви на папірці.

2-й етап: Кожній з учасниць пропонується дістати зі скриньки букву абетки. На папері потрібно швидко написати назви страв, які можна приготувати і щоб вони починалися на ту літеру, яка дісталася кожній з учасниць. На кожний етап конкурсу відводиться 2 хвилини. Отже, починайте!

(Журі підбиває підсумки цього конкурсу та оголошує оцінки.)

Ведучий. Наступний конкурс називається «Стрічки», який принесе до зали ще більше весни. Так, та не тільки весни, а ще й барв, краси та радощів.

Конкурс «Стрічки»

Ведучий. Усім учасницям потрібно виконати ось яке завдання:

По-перше, потрібно сплести з трьох стрічок косу, а з інших – приготувати якусь прикрасу до неї. Це може бути квіточка, бантик – що завгодно... на скільки вистачить фантазії. Цей конкурс журі оцінюватиме також за 6-бальною системою. Для цього конкурсу відводиться 5 хвилин. Фантазуйте!

(Журі підбиває підсумки цього конкурсу та оголошує оцінки.)

Ведучий. Наш наступний конкурс — це конкурс, який допоможе всім нам ще краще пізнати таланти конкурсанток. Адже зараз вони будуть ділитися з нами своїми вміннями та вподобаннями. Тим, що вони вміють робити найкраще. Журі оцінює цей конкурс також за 6-бальною системою.

І ми запрошуємо учасницю під номером _____.

Ведучий. А тепер оголошується музична пауза.

(Звучить музика. Після паузи журі оголошує оцінки.)

Ведучий. І, нарешті, ми дочекалися кульмінаційного моменту нашого сьогоднішнього свята.

Я думаю, ви з нетерпінням чекаєте виходу наших прекрасних дівчат. Тож привітаймо учасниць конкурсу оплесками!

(На сцену виходять конкурсантки у вечірніх сукнях. Ведучий представляє голову журі, який оголошує переможниць конкурсу «Міс Дюймовочка»: I-шу віце-міс, II-гу віце-міс та Міс.)

Ведучий. Дозвольте подякувати всім членам журі за проведену роботу. *(Оплески глядачів.)* А тепер наше свято продовжується. Всі запрошуються на бал! Бал розпочинається! Музика! *(Звучить музика.)*

СОЦІАЛЬНИЙ ПАСПОРТ ГУРТКА
Основні відомості про учнів

№п/н	ПІБ учня	Дата народження	Навчальний заклад	Клас	Домашня адреса	Телефон

СХЕМА ЗВІТУ КЕРІВНИКА ПРО РОБОТУ ГУРТКА

за 20__ - 20__ навчальний рік

1. Назва гуртка
2. П. І. Б. керівника гуртка
3. Кількість груп/ вихованців
4. Програма _____
5. Чи повністю виконана програма гурткової роботи. (Якщо ні, то вказати % виконання, причини неповного виконання програм). _____.
6. Тема та форма підсумкових занять: виставка, змагання, свято тощо. _____.
7. Кількість проведених відкритих занять, їх тематика. _____.
8. Кількість та тематика заходів, підготовлених та проведених керівником гуртка особисто чи з колегами (гурткових, міжгурткових, районних, міських, обласних) _____.
9. Масова та суспільно-корисна робота гуртка (участь у конкурсах, змаганнях, виставках, екскурсіях, конференціях тощо) _____
10. Які теоретичні питання позашкільної освіти та виховання опрацьовані керівником гуртка? _____.
11. Скільки і в кого з колег відвідано відкритих занять? _____.
12. Яка методична література опрацьована за навчальний рік? _____.
13. Які методичні матеріали розроблені в навчальному році і зберігаються в методкабінеті? (розробки, сценарії, методичні рекомендації, підбірки навчальних матеріалів, опис методики, технологій тощо). _____
14. Які методичні матеріали готуються? _____.
15. Зв'язки з школами: виступи в класах, змагання, спільні заходи (конкретно). _____
16. Робота з батьками: збори, індивідуальні бесіди, ремонтні роботи, виготовлення експонатів, тощо (конкретно) _____.
17. Зв'язки з громадськими організаціями: благодійні виставки, спонсорська допомога, спільні заходи тощо. _____
18. Виховні заходи в гуртках (патріотичне виховання, естетичне, екологічне, правове, пропаганда здорового способу життя, тощо). _____
19. Результативність роботи гуртків і їх керівника (готові роботи, творчі досягнення членів гуртка, зайняті місця в змаганнях, конкурсах тощо) _____
20. За якими програмами працюватимуть групи в 20__/20__ н.р. _____

« _____ » 20__ р. _____ (_____)

ЖУРНАЛ ІНСТРУКТАЖУ З ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ

Види інструктажів:

За характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці і протипожежної безпеки поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

Вступний інструктаж

Проводиться керівником закладу освіти за програмою, розробленою службою охорони праці, з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу, незалежно від їх освіти, стажу роботи та посади.

Додаток 7

до пунктів 4.2.2, 4.3.1
Типового положення про
навчання з техніки
безпеки

Титульний лист

(заклад освіти)

ЖУРНАЛ РЕЄСТРАЦІЇ ВСТУПНОГО ІНСТРУКТАЖУ З ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ

Розпочато " ___ " _____ 200_р.

Закінчено ___ " _____ 200_р.

№ з/п	Дата проведення інструктажу	Прізвище, ім'я та по батькові особи, яку інструктують	Професія, посада особи, яку інструктують, її вік	Назва виробничого підрозділу (група, клас, гурток), до якого приймається особа, що інструктується	Прізвище, ініціали, посада особи, яка інструктує	Підписи	
						особи, яку інструктують	особи, яка інструктує
1	2	3	4	5	6	7	8

* Не заповнюється при проведенні інструктажу в закладах освіти з особами, яким не виповнилось 14 років

Первинний інструктаж

Проводиться індивідуально або з групою осіб одного фаху до початку роботи безпосередньо на робочому місці.

Повторний інструктаж

Проводиться з учнями на робочому місці за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу:

Позаплановий інструктаж

Проводиться при виявленні порушень вимог безпеки, що можуть привести або призвели до травм, аварій, пожеж тощо; при введенні в дію нових або переглянутих нормативних актів про охорону праці, а також при внесенні змін та доповнень до них.

Цільовий інструктаж

Проводиться при виконанні разових робіт, не передбачених трудовою угодою; при ліквідації аварії, стихійного лиха; з вихованцями і учнями – в разі організації масових заходів (екскурсії, походи, спортивні заходи тощо).

При незадовільних результатах перевірки знань, умінь і навичок щодо безпечного виконання робіт після *первинного, повторного* чи *позапланового* інструктажів для працівника протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

При незадовільних результатах перевірки знань після *цільового* інструктажу допуск до виконання робіт не надається. Повторна перевірка знань при цьому не дозволяється.

Про проведення *первинного, повторного, позапланового та цільового* інструктажів та про допуск до роботи особою, якою проводився інструктаж, вноситься запис до **Журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці**. Сторінки журналу реєстрації інструктажів повинні бути пронумеровані, журнали прошнуровані і скріплені печаткою.

ЖУРНАЛ **реєстрації первинного, позапланового,** **цільового інструктажів з безпеки життєдіяльності учнів**

(кабінет, лабораторія, майстерня, спортзал тощо)

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яку інструктують	Дата проведення інструктажу	Клас, група	Назва інструктажу, назва інструкції	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яка проводила інструктаж	Підпис особи, яка проводила інструктаж	Підпис особи*, яку інструктують
1	2	3	4	5	6	7	8

ПОЛОЖЕННЯ, ПРОГРАМИ, ПЛАНИ РОБОТИ КЛУБІВ

Дитячий клуб «Чомучки»

Девіз клубу:

«Хто багато шукає й читає, той багато знає»

СТАТУТ КЛУБУ

I Загальні положення

1. Дитячий клуб за інтересом «Чомучки» (далі – клуб) – це добровільне об'єднання, яке здійснює свою діяльність згідно з даним Статутом.

2/ Мета клубу - виховувати у читачів бережне ставлення до книги, інтерес до світової літератури, розвиток дитячих здібностей, організація змістовного дозвілля дітей,

3. Принцип добровільності забезпечує право вільного вступу і виходу з клубу.

4. Адреса клубу: _____

II Цілі і завдання клубу

1. Поглиблення і розширення знань читачів отриманих в школі.

2. Виховання у читачів любові до рідного краю, природи.

3. Розвиток дитячих здібностей.

4. Організація проведення ігор, конкурсів, бесід.

III Структура клубу

1. Загальне керівництво діяльності клубу здійснює рада клубу, створена на громадських засадах.

2. До складу ради клубу входять: найбільш активні користувачі бібліотеки; бібліотекарі.

3. Безпосереднє керівництво діяльності клубу здійснює керівник клубу на громадських засадах.

4. Керівник клубу може бути членом ради клубу.

IV Члени клубу

1. Членами клубу можуть бути діти молодшого та середнього шкільного віку (8-14 років), які визнають даний Статут, виявляють бажання активно брати участь у роботі клубу.

2. Прийом в члени клубу проводиться в індивідуальному порядку по рекомендації бібліотеки і школи.

V. Права на обов'язки членів клубу

Члени клубу мають право:

Займатися діяльністю в клубу,

– Обговорювати на засіданнях ради клубу питання діяльності клубу.

– Вносити свої пропозиції щодо покращення роботи клубу.

– Носити емблему клубу.

– Вільно виходити зі складу клубу,

VI. Обов'язки членів клубу

- Брати активну участь у всіх формах діяльності клубу.
- Дбати про авторитет клубу.
- Виконувати доручення клубу.
- Залучати друзів до роботи в клубі
- Слідкувати за новинками літератури.
- Надавати допомогу в організації і проведенні масових форм пропаганди книги.

VII. Порядок обліку в клубі

Клуб має наступні документи:

- Статут.
- Склад ради клубу.
- План роботи клубу.
- Емблему клубу.
- Девіз клубу.
- Матеріали виховних заходів.

План роботи клубу:

Січень

- Посиденьки за круглим столом: «Запрошує зима на іменини».
- Літературна гра-загадка: «Поринь у казочку зимову».

Лютий

- Мовний КВК: «Цвіт рідного слова».

Березень

- Читанка хвилиною: «Ми українці всі - одна сім'я, єднає нас Тарасове імя».
- Флеш-моб: «Ми читаємо Тараса».
- Мультифеєрверк: «Зі сторінок казок на голубі екрани».
- Арт-проба: «Малюнок мишкою».
- Конкурс юних дизайнерів: «Стильна штучка».

Квітень

- Акція: «Вирости квітку».
- Свято гумору: «Здоров'я без ліків і довголіття без хвороб».
- Пасхальна композиція: «Христос Воскрес на небесах, радіють люди у віках».

Травень

- Літературна відеомандрівка: «Моє дитинство - мамині казки».
- Конкурс «Міс Дюймовочка».

Червень

- Гра-подорож: «Спілкуємось! Цікаво відпочиваємо, радіємо гармонії життя».
- Творча майстерня: «Пізнаймо в слові рідний край».

Липень

- Бібліографічний компас: «Українські вишиванки, наче райдуги світанки».

Серпень

- Краєзнавчий квест: «Славетні імена Закарпаття».
- Літературний ранок: «З Україною в серці»
- Вересень
- Мистецька проба: «Бібліотека майбутнього - твоє бачення».
- Жовтень
- Експрес-подорож в історію народознавства:
«Лиш те в народі буде жити, що серце серцю передасть»
- Віртуальна мандрівка: «Сім чудес Закарпаття».
- Листопад
- Літературний ранок: «Мово калинова, повернись із вірою до нас».
- Грудень
- Майстер-клас: «По дорозі йде дідусь з купою дарунків, це несе вже Миколай дітям подарунки» до Дня Святого Миколая
- Літературно - розважальна програма: «Сяйво новорічних свят».

Положення про шкільний спортивний клуб

1. Загальні положення

Шкільний спортивний клуб – громадська організація вчителів та учнів, що сприяє розвитку фізичної культури, спорту і туризму в школі.

Шкільний спортивний клуб створений з метою організації та проведення спортивно-масової роботи в освітньому закладі.

Шкільний клуб має свою емблему, девіз.

Девіз:

«Нам, сміливим, сильним і спритним, зі спортом завжди по дорозі».

Загальне керівництво клубом здійснюється Радою клубу. Склад Ради клубу затверджується наказом директора навчального закладу.

Це положення є локальним нормативним актом і регламентує діяльність шкільного клубу.

2. Завдання спортивного клубу:

- створення умов для залучення школярів до систематичних занять фізичною культурою і спортом;
- закріплення та вдосконалення умінь і навичок, отриманих учнями на уроках фізичної культури, і на цій основі сприяння формуванню життєво необхідних фізичних якостей;
- виховання школярів суспільної активності та працьовитості, самодіяльності і організаторських здібностей;
- профілактика таких асоціальних проявів у дитячому і підлітковому середовищі, як наркоманія, куріння, алкоголізм, сексуальна розбещеність, вироблення потреби у здоровому способі життя.

3. Функції клубу

Функціями шкільного спортивного клубу є:

- організація постійно діючих спортивних секцій та груп загальної фізичної підготовки для учнів;
- проведення класних і загальношкільних змагань, товариських спортивних зустрічей з іншими школами району;

- організація участі в змаганнях, які проводяться органами управління освітою;
- проведення фізкультурних свят, турнірів;
- проведення широкої пропаганди фізичної культури і спорту в школі;
- розширення і зміцнення матеріально-спортивної бази школи (обладнання шкільних спортивних споруд та догляд за ними, ремонт і виготовлення найпростішого спортивного інвентарю);
- формування збірних команд школи для участі в змаганнях більш високого рангу.
- шкільний спортивний клуб не є юридичною особою і не може від свого імені набувати і здійснювати майнові та немайнові права, нести обов'язки і відповідальність, бути позивачем і відповідачем у суді, мати самостійний фінансовий баланс.

4. Організація роботи спортивного клубу школи

Загальна педагогічне керівництво діяльністю спортивного клубу школи здійснює заступник директора навчального закладу з виховної роботи.

Організаційне та методичне керівництво здійснює голова шкільного спортивного клубу і вчитель фізичної культури.

Спортивний клуб щорічно на зборах представників класів обирає раду з 5-9 осіб (голова, його заступник, секретар, голова колегії суддів і члени клубу), який безпосередньо керує його роботою. Між членами ради розподіляються обов'язки по керівництву комісіями:

- комісія за спортивно-масової роботі допомагає керівництву школи, класним керівникам і вчителям ФК в організації фізкультурно-оздоровчих заходів, «Дня здоров'я»;

- комісія по пропаганді фізичної культури, спорту та здорового способу життя організовує свою роботу через стінгазети, лекційну роботу, спортивні свята, показові виступи спортсменів. Вона створює куточок фізичної культури, розміщуючи в ньому ілюстровані та друковані матеріали про спорт, організовує бесіди на теми про значення фізичної культури, правила гігієни, режиму харчування, рухової активності, залучаючи для цього педагогів, батьків, представників медичного персоналу;

- комісія з підготовки громадських інструкторів і суддів допомагає вчителям фізичної культури готувати і направляти громадських інструкторів, суддів і фізоргів для організації і проведення фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів в школі;

- господарська комісія сприяє керівництву школи в благоустрої спортивних споруд, забезпечення збереження та поповненні спортивного обладнання та інвентарю.

Рада клубу звітує один раз у році перед конференцією представників класів. Свою роботу рада організовує з допомогою представників класів і спорторгов, що є безпосередніми організаторами фізкультурних заходів у класах.

Порядок формування і структура Ради спортивного клубу

Рада шкільного спортивного клубу формується на виборній основі, терміном на один рік.

До складу ради шкільного спортивного клубу можуть обиратися по одній людині представники від спортивних секцій та 5-11 класів.

У Раду шкільного спортивного клубу входять представники від Ради школи та Учнівської ради.

Головою Ради шкільного спортивного клубу є керівник ШСК.

Вибори заступника голови Ради шкільного спортивного клубу здійснюється на першому засіданні Ради клубу. Вибори вважаються дійсними, якщо на засіданні були присутні не менше 2/3 членів Ради клубу. Рішення приймається простою більшістю з числа присутніх Ради клубу.

5. Права Ради спортивного клубу

Рада має право:

- представляти списки активістів, фізкультурників і спортсменів для заохочення і нагородження адміністрацією школи і вищими фізкультурними організаціями;

- заносити в Книгу пошани школи прізвища кращих активістів, фізкультурників і спортсменів.

6. Обов'язки членів спортивного клубу школи

Член спортивного клубу школи зобов'язаний:

- успішно поєднувати навчання в школі з регулярними заняттями фізичною культурою і спортом;

- здавати нормативи з фізичної культури;

- брати активну участь у спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходах школи;

- дотримувати рекомендації з питань самоконтролю і дотримання правил особистої гігієни;

- сприяти зміцненню матеріально-спортивної бази школи.

Член спортивного клубу має право поєднувати відвідування секцій з різних видів спорту у разі успішного навчання в школі.

7. Облік і звітність

У спортивному клубі школи ведеться наступна документація:

- журнал обліку роботи спортивного клубу школи і календар спортивно-масових заходів на навчальний рік;

- щоденник обліку роботи спорторга класу;

- журнал обліку занять в спортивних секціях, гуртках і групах ЗФП;

- накази на спортсменів-розрядників (підтверджені відповідними протоколами);

- книга рекордів учнів школи.

8. Планування роботи клубу

Позакласна фізкультурно-спортивна робота в школі планується на навчальний рік. В план включаються наступні розділи:

1. Підготовка фізкультурного активу.

2. Фізкультурно-оздоровча і спортивно-масова робота.

3. Роль педагогічного колективу і батьків в організації роботи з фізичного виховання учнів.

4. Медичний контроль.

5. Господарська робота.

План затверджує директор школи і доводить до відома педагогічного колективу.

Положення про шкільний сімейний клуб

Шкільний сімейний клуб створюється з метою сприяння школі та родині в організації колективної творчої справи (КТС)

1. Загальні положення

Шкільний сімейний клуб допомагає педагогічному колективу й учням у зв'язках між школою та батьківською громадськістю, у вихованні у школярів високих моральних якостей, свідомого ставлення до праці, відповідальності, організованості та дисципліни, культури поведінки, у правовому, естетичному, фізичному вихованні учнів, охороні їхнього здоров'я.

Сімейний клуб керується у своїй роботі чинним положенням про шкільний сімейний клуб, планом виховної роботи у школі, рішеннями батьківських зборів, рекомендаціями педагогічної ради, директора школи.

2. Мета та завдання шкільного сімейного клубу

Мета: забезпечення безперервної взаємодії батьків і дітей у тісному співробітництві зі школою, громадськістю; формування активної життєвої позиції учнів; підготовка до праці; організація активного сімейного дозвілля дітей і батьків.

Завдання:

- залучення батьків і дітей в активне позакласне життя школи на основі розвитку ініціативи, самодіяльності, творчості батьків і дітей;
- залучення батьків до управління школою;
- психолого-педагогічна освіта батьків.

3. Зміст і форми роботи

Основними напрями діяльності шкільного сімейного клубу є:

Створення банку даних батьківських ресурсів. Здійснюється через опитування, анкетування, індивідуальні співбесіди з батьками.

Визначення творчих можливостей родин. Дані заносяться до картотеки батьківських резервів і можливостей.

Організація спільних справ дітей і класних керівників - спортивних змагань, свят, туристичних походів, вогників, концертів, суботників, екскурсій, турнірів знавців, ярмарків-розпродажів сімейних виробів, виставок «Світ наших захоплень», лекцій, диспутів. Класні керівники допомагають сімейному клубу в організації конкретного заходу.

Поширення кращого досвіду сімейного виховання. Здійснюється через сімейний клуб у вигляді зборів, «круглих столів», лекторіїв, конференцій, вечорів запитань і відповідей, диспутів, дискусій, «уроків сімейної любові» тощо. Поширення сімейного досвіду здійснюється разом із класними керівниками.

Створення та збереження традицій дитячо-дорослого співтовариства. Шкільний сімейний клуб (спільно з дорослими та дітьми) обмірковує ритуали початку й закінчення навчального року, організує презентацію нових членів сімейного клубу. Традиціями сімейного клубу є проведення сімейної ради батьків і дітей із питань вирішення конкретної проблеми, участі у веденні шкільного літопису, перехідних сімейних призів.

4. Звіт про роботу шкільного сімейного клубу

Засідання шкільного сімейного клубу починається з контролю виконання попереднього завдання. Робота шкільного сімейного клубу фіксується у книзі протоколів.

Сімейний клуб інформує дитячо-доросле співтовариство школи про свою роботу за допомогою фоторепортажів, творчих звітів тощо.

Члени шкільного сімейного клубу звітують про свою роботу два рази на рік на раді школи.

Положення про проведення «Дня родини»

1. Загальні положення

«День родини» - це колективна творча справа, свято, що проводиться разом з учнями, батьками й педагогами.

2. Мета та завдання

Мета: об'єднання зусиль педагогів і батьків у створенні умов для формування в дитини якостей, необхідних для її самовизначення та самореалізації, для подолання труднощів і самореабілітації у випадку невдачі.

Завдання:

– створення умов для активного, творчого самовираження учнів, батьків, педагогів;

– створення інформаційного середовища, що забезпечувало б задоволення інформаційних потреб батьків;

– формування поважного ставлення родини та школи до дитини й один до одного, уміння конструктивно підходити до розв'язання конфліктів.

3. Організація та проведення «Дня родини»

3.1. Учасниками «Дня родини» можуть бути всі учні школи з 1-го по 11-й клас, мами, тати, дідусі, бабусі, педагоги, запрошені гості.

3.2. «День родини» традиційно проводиться щорічно в лютому-березні.

3.3. Класні колективи мають право на вибір і зміст заходів. Заходи можуть бути організовані як в окремих класах, так і в паралелях.

4. Оргкомітет конкурсу

4.1. Для організації та проведення «Дня родини» створюється оргкомітет.

4.2. Оргкомітет визначає форми, методи проведення «Дня родини», список учасників, склад журі тощо.

4.3. До компетенції оргкомітету входять питання підготовки, визначення місця, часу й відповідальних осіб за проведення заходу, а також форм заохочення переможців.

5. Підбиття підсумків

5.1. Підбиття підсумків проводиться по паралелях або в кожному класі. Переможцям вручаються почесні грамоти, дипломи, подяки батькам у класі та по паралелях.

5.2. Для створення інформаційного середовища поширення позитивного досвіду окремих педагогів і колективу в цілому у дні проведення днів родини організуються фотозйомки, відеозйомки, випуск стінгазет, розміщення інформаційного матеріалу в засобах масової інформації тощо.

5.3. За результатами проведення «Дня родини» видається наказ по школі. Організується ознайомлення з наказом на батьківських зборах, лінійках по паралелях.

5.4. Кращі літературні розробки, сценарії святкових заходів розміщуються у спеціальних збірниках, обговорюються на науково-практичних, педагогічних конференціях тощо.

ПРИКЛАДИ КЛУБНИХ ГОДИН ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**Клубна година на тему «Оповідання про літо»**

Мета: познайомитися з дітьми, які відвідують групу продовженого дня; обмінятися літніми враженнями.

Хід заходу

Бесіда про літо проводиться в перший день зустрічі дітей. Діти діляться своїми враженнями, показують знімки, цікаві знахідки, колекції каміння або черепашок.

Вчитель починає бесіду до читання вірша.

Вересень

Промчало літо червоне,
Веселе і вільне.
Настав час класне,
Дворовий і шкільне.
Трішечки дощове,
Холодне і стужное,
Але все-таки щасливе
І дуже-дуже дружне.

А. Усачов

Літо дарувало всім сонячне тепло, веселі літні розваги, ігри, затії. Хтось з вас побував у нових місцях, бачив щось незвичайне. Сьогодні ми з вами поділимося враженнями, які подарувало вам літо.

(Виступи дітей. Після розповідей проводяться ігри. Одна з них дозволить познайомитися з тими дітьми, які в цьому році вперше прийшли в групу продовженого дня.)

Гра «Хто наступний?»

Діти сідають по колу. Починає ведучий, який називає своє ім'я. Наступний учень, що сидить праворуч від ведучого, повторює ім'я ведучого і називає своє. Кожен наступний учасник гри повинен називати всі імена, що прозвучали до нього, і додавати своє. Закінчується гра на ведучого, який повторює всі імена гравців.

Гра «Веселі кроки»

Діти будуються ланцюжком, попереду - ведучий. Він веде ланцюжок дітей, весь час змінюючи напрямок. Пересуватися потрібно «веселими кроками» (з підскоками, на напівзігнутих ногах, імітуючи політ птахів, рух поїзда та ін).

Гра «Подорож»

Діти, об'єднавшись в групи по два-три людини, домовляються, куди вони пойдуть»: в зоопарк, планетарій, ліс, в інше місто, в іншу країну і т.д. Потім школярі розповідають про побачене ними в уявному подорожі.

(Заняття можна закінчити улюбленою піснею).

Клубний година «Лісові дивини»

Мета: розвивати інтерес до природи рідного краю; виявляти творчі здібності учнів.

Попередня підготовка. Цьому заняттю передуює екскурсія в осінній ліс, парк або сад, на якій вихователь пропонує дітям зібрати химерні за формою сучки, корінці, шишки, нагадують казкові істоти або тварин, красиві листя дерев тощо

Хід заходу

Хлопці, досить уважно озирнутися навколо, як побачите сучок, схожий на старичка-лісовичка, коріння, нагадують оленя, шишку-сову... А можна, знайшовши яскравий листок осики або клена, жолудь, шматочок кори, моху або суху траву, так поєднати їх, що отримаєте казковий ліс, незвичайну фігурку або красивий букет. Можна створити цілу композицію. Треба тільки бути уважним, вміти спостерігати і фантазувати, тоді ліс і парк, сад і сквер відкриють багато незвичайного, красивого і цікавого.

(На заняття діти приносять зібрані «лісові матеріали» і клей.)

Послухайте уривок з оповідання М. Сладкова «Лісові тайнички».

Дивний у вересні ліс – в ньому поруч і весна, і осінь. Жовтий лист і зелена травичка. Поблякли і що зацвітають квіти. Блискучий іній і метелики. Тепле сонце і холодна біла веселка. Занепад і розквіт. Тиша і пісні. І сумно, і радісно...

- А що ви побачили у вересневому лісі (саду, парку)?

- Як ви вважаєте, чому письменник говорить, що в осінньому лісі і сумно, і радісно? Чи відчували ви подібні суперечливі почуття?

- Які знахідки ви принесли з собою з лісу? Чим вони вас здивували? Що незвичайного ви побачили?

- Той, хто вміє фантазувати, а потім втілювати свої фантазії у виробах, радує всіх своїми чудовими виробами, допомагаючи побачити дивовижну лісову казку. Подивіться на ці фото.

Вчитель демонструє листівки або слайди із зображенням виробів, зроблених художниками, здатними побачити цікаве і незвичайне в природі, і створити красиві речі.

Після цього кожна дитина придумує свою саморобку, і виконує її. Вихователь допомагає порадами і прикладом. Діти можуть придумати казку, в якій задіяний його герой, і ін. Роботи можна виставити в класі, показати батькам, використовувати для прикраси інтер'єру школи чи дому.

Клубний година «Майданчик»

Мета: познайомити учнів з професією архітектора; розширювати кругозір.

Попередня підготовка. Заняття пов'язане з екскурсією «Наша вулиця». Діти приносять папір, олівці та фарби для малюнків, ножиці і клей для аплікацій. Підійдуть і кольоровий папір із спеціальних наборів, і ті фотографії і малюнки, що вирізані з непотрібних будинку журналів, проспектів, газет.

Хід заходу

- Діти, побувавши на екскурсії, ми з вами змогли спостерігати, як виглядають двори і вулиці нашого міста. Що вам особливо запам'яталося?

(Діти діляться враженнями про побачене. Це може бути і позитивне, і негативне, що помітили діти на екскурсії.)

- А хто створює чудові будівлі, сквери і дитячі майданчики?

- Хто з вас скаже, хто такий архітектор? Чим він займається? Якими вміннями повинен володіти архітектор? (Приблизний відповідь. Архітектор - це фахівець з архітектури - мистецтва проектування і будови будівель, споруд. Він створює макети, креслення майбутніх будівель. Архітектор повинен вміти малювати, креслити, повинен володіти хорошим мисленням і творчими здібностями.)

- Діти, я пропоную вам стати юними архітекторами і створити своє місто - дитячий. Сьогодні мис вами зробимо макет дитячого майданчика нашого міста. Для цього ви можете використовувати будь-який матеріал, який принесли. На нашому великому столі (це сполучені в центрі кабінету декілька столів) лежить ватман. Ось на ньому ми всі разом і створимо нашу дитячу площадку.

- Що може знаходитися на дитячому майданчику? (Приблизні відповіді. Фізкультурні та ігрові майданчики: волейбольний, баскетбольний, дитячий майданчик, танцмайданчик, майданчик для городків і майданчик для гри в настільний теніс, клумби з квітами. Замість огорожі на майданчику можуть бути посадки дерев).

Поблизу майданчиків добре встановити трибуни для вболівальників. На ігрових майданчиках можна встановити спортивні комплекси або просте спортивне та ігрове обладнання, наприклад дерево для лазіння, веселку, рукохід, лабіринт, тренажери і пристосування для розвитку спритності. Це для рухливих ігор. А для тихого відпочинку можна поставити садові лавки або столи для настільних ігор.

Після бесіди кожна дитина самостійно вирішує, що він буде робити: малюнок або аплікацію. Якщо групи дітей (два - три людини) вирішать разом зобразити частину композиції (складати її зі своїх малюнків та аплікацій), то таке прагнення треба підтримати. На занятті вихователь допомагає порадами, відповідає на виникаючі питання, надає практичну допомогу учням.

Важливо, щоб увага вчителя та учнів було зосереджена не тільки на результатах трудової діяльності дітей (хто краще, акуратніше, більше), але і неодмінно потрібно звертати увагу і на інший бік справи - на справедливе, доброзичливе, уважне ставлення учнів один до одного. При обговоренні результатів роботи разом з дітьми педагог вчить бачити позитивні сторони в праці товаришів.)

Навчальне видання

БРИЖАК НАДІЯ ЮРІЇВНА

**МЕТОДИКА ГУРТКОВОЇ ТА КЛУБНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Підп. до друку 27.11.2017. Формат 60×84¹/₁₆. Папір. офс. 70 г/м².
Гарнітура “Times New Roman”. Друк. електрографічний.
Ум. друк. арк. 7.32. Обл.-вид. арк. 8.2. Наклад 100 прим. Зам. 885.

Віддруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03